

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KØBSTADFOLK

DET DANSKE SIND
BIND II

ANDERS UHRSKOV
KØBSTADFOLK

HANS TOFTES BOGHANDEL

HILLERØD 1965

FORORD

Som et Sidestykke til *Landsbyfolk*, der udkom i Fjor, og bragte ni Kulturbiografier fra Nordsjælland, fremkommer *Købstadfolk*, der rummer otte Kulturskildringer af Mennesker, der alle har Tilknytning til Nordsjælland, men hvoraf flere er født i Jylland, paa Fyn eller i København, hvorfor det samlede Billede her giver en mere alsidig Belysning af *det danske Sind*. Alle de otte Skildringer, der har været trykt i *Kultur og Folkeminder*, udgivet af Nordsjællandsk Museumsforening, er udarbejdet eller tilrettelagt af mig og bringes her med enkelte rent formelle Ændringer.

Hvis Kræfterne gør det muligt, og Forholdene iøvrigt tillader det, er det Tanken, at Bogrækken *Det danske Sind* skulde fortsættes.

Til nærværende Bind har jeg haft den Glæde at modtage Tilskud fra *Frederiksborg Amts Sparekasse, Hillerød og Omegns Bank* samt *Nordsjællandsk Museumsforening*. Jeg bringer herfor min bedste Tak.

Anders Uhrskov.

Hillerød, Februar 1965.

I

M. C. HOLM

Den 1. Marts 1957 fejrede Helsingør Skibsværft og Maskinbyggeri sit 75 Aars Jubilæum og kunde ved den Lejlighed med berettiget Stolthed notere, at det beskæftigede 3600 Arbejdere og Funktionærer, og at det i sit sidste Regnskabsaar havde udbetalt den anselige Sum af 42 Millioner Kroner i Arbejds løn. Det var nu een Kendsgerning.

En anden Kendsgerning er den, at en fattig Tjenestepige den 19. Oktober 1827 i en lille Stue i Fjordgade i Nykøbing, Mors, fødte et Drengbarn uden for Ægteskab. Han fik en kummerlig Start i Livet, forladt af Faderen, endnu før han blev født, og med en Moder, der sad tilbage i Fattigdom. Hvad skulde der dog blive af den Dreng?

Jo, det var ham, der mange Aar efter startede Helsingør Jernskibsværft og Maskinbyggeri. Det var ham, der efter et eventyrligt Liv døde 1892 som en rig Mand og sin Fødebys store Velgører.

Det er hans Skæbne, vi skulde høre lidt om her.

Maren Nielsdatter, der var født i Salling 1794, var taget til Købstaden for at søge Lykken. Nykøbing, Mors, hvor hun havde faaet Plads, var dengang en lille By med

omkring ved 1000 Indbyggere, der ernærede sig ved Søfart og Fiskeri, lidt Skibsbyggeri og Handel. Maren Nielsdatter var dygtig og paalidelig, hun havde Tid efter anden Plads som Kokkepige i forskellige af Byens mest ansete Huse, saaledes hos Agent *Steenberg*. Imidlertid havde hun lært Borgmesterens Karl at kende. Han var Sallingbo som hun, født 1795, altsaa et Aar yngre, og skildres som en kraftig, smuk og dygtig Karl. De aftalte, at de skulde giftes, og Maren sagde sin Plads op for at sy Udstyr. Men det kom til at gaa helt anderledes. Kæresten var imidlertid blevet Gaardskarl hos en Købmand, og nu kom der en anden og velbemidlet Kvinde ind i Billedet. Herom berettes der paa forskellig Maade, men i alt Fald svigtede den flotte Karl sin Kæreste, og et Par Aar senere, 1829, giftede han sig med en Enke, hvis Mand var død Aaret i Forvejen, og hun bragte ham sin Gaard i Medgift. Dermed var han forsørget.

Men Maren Nielsdatter lod han sidde tilbage, ene, skuffet og i Omstændigheder. Hun havde jo saa fuldt og fast stolet paa sin Ven. Sammen med Søsteren, Kirsten Væverpige, var hun flyttet ind i en lille Stue i en Sidebygning til en Beværtning i Fjordgade. Det har næppe været et hverken roligt eller komfortabelt Sted, men til Gengæld billigt.

Her fødte hun den 19. Oktober 1827 en Søn, der i Daaben fik Navnet Mads Christian. *Maren Væverpigens Mads Christian*, som Drengen blev kaldt, voksede som nævnt op under fattige og vanskelige Kaar. Det er ikke uforstaaeligt, om der i hans Sind bundfældede sig en vis Bitterhed over for Tilværelsen. Han følte, at han havde meget tilgode.

Maren Nielsdatter var en trofast Sjæl. Hun holdt fast ved sin Dreng, og hun gjorde, hvad hun kunde, for at holde Nøden fra Dørene, ligesom hendes varme Hjerte og gode Leveregler kom til at betyde meget for Sønnen. Fra sine tidligere Tjenester var hun godt kendt med Madlavning, hun var tillige velanskrevet, og hun gav sig derfor til at virke som Kogekone, mens Søsteren sad derhjemme og slog Væven. For Kogningen fik Maren sin Betaling og tillige nu og da nogle Levninger med hjem til Søsteren og Drengen. Paa den Maade klarede hun sig igennem i de Tider, hvor der var rigeligt med Gilder eller *Bøjler*, som man sagde. Den lille Familie havde det derfor bedst ved Juletid. Da bagte Maren Pebernødder, en jævnaldrende Dreng kom ind for at lege med Mads Christian, man spillede Firkort om Pebernødder og havde det hyggeligt sammen.

Men paa Tider, hvor der var langt imellem Gilderne, kneb det ofte. Maren hjalp til med at væve, Mads Christian lærte at spole, ogsaa han maatte gøre Nytte. Men Vævearbejdet var daarligt betalt. Det hændte, at de ikke havde det tørre Brød, og Moderen saa ved en saadan Lejlighed ingen anden Udvej end at sende sin Søn ud for at betle. Herom har Mads Christian Holm mange Aar senere selv fortalt: »Jeg kan huske, jeg engang i mit Liv har grædt. Min Moder havde sendt mig ud for at tigge, vi havde ikke Brød i Huset. Det pinte mig haardt, og jeg satte mig paa en Trappesten og græd i Fortvivelse. Men saa bad jeg til Vorherre, at han vilde hjælpe mig, saa jeg, naar jeg blev stor, selv kunde tjene mit Brød og aldrig skulde behøve at bede nogen om Hjælp.

Jeg satte mig det Maal, at jeg vilde arbejde mig frem.

Dette Maal er det lykkedes mig at naa. Vorherre har hørt min Bøn og givet mig langt mere, end jeg havde turdet bede om.«

Moderen havde lært sin Søn, at der var to Veje, der førte fremad, det var Arbejde og Bøn. Ingen af Delene glemte han. I Skolen kan man vist sige, at Drengen lærte, hvad læres kunde. Der var to Lærere ved Skolen. Den Mand, Mads Christian gik hos, var anset for dygtig. Han lod Børnene lære udenad, og naar det ikke gik kvikt nok, havde han baade Tamp, Spanskrør og Lineal ved Haanden. Sig selv opmuntrede han ved at tage sig en Taar af Flasken. Kammeraterne, der ikke kunde faa Mads Christian med til deres gale Streger, regnede ham for en sær en, men Moderen havde lært sin Dreng, at man skulde være lydige og tro i sin Gerning. Det var han, og derfor blev han en af Skolens flinkeste Elever og afholdt af de fleste.

Da Mads Christian var konfirmeret, kom han i Farverlære, men det varede kun kort. Saa forsøgte han sig som Skibsbygger, men det blev heller ikke af lang Varighed. for en Dag kom hans Mester ind til Maren og bad hende tage »sin Klods af en Søn« hjem igen, for ham kunde han ikke lære noget. Det har nu nok mere været Mesters Skyld end Drengens, hvad vi snart skal faa at se.

Imidlertid havde Hjemmets Forhold forandret sig betydeligt, idet Maren 1838 havde giftet sig med den meget yngre Skibstømrer, senere Klodsmager *Lars Christensen Holm*. Han gav Drengen sit Navn, saa han fra nu af kom til at hedde *Mads Christian Holm*.

Det var Skibsbyggeriet, Drengen havde Lyst til, og han kom derfor i Lære hos Skibsbygger *Strand* i Thisted. Denne Mand forstod sig paa unge Mennesker, og det vi-

ste sig snart, at Drengen var kommet paa sin rette Hylde. Hans Hænder var godt skafte, og snart brugte han Økse og Sav, som var det Legetøj. Mange Aar efter gav den gamle Skibsbygger ham det Skudsmaal: »En saadan Lærling har jeg aldrig haft Mage til. Han var flittig, villig og tro. Aldrig var han med til de gale Streger, som andre Læredrenge kunde hitte paa. I sin Fritid enten »fuskede« han for at tjene et Par Skilling, eller han læste, skrev eller tegnede. Han vilde frem, og han blev dygtig. Da han havde været to Aar i Lære, kunde han ligesaa meget som de fleste Svende.«

1846 blev Mads Christian Holm Svend. Han fik først Arbejde paa et Værft i Aalborg. Efter at han havde af-tjent sin Værnepligt som Marinesoldat, søgte han Lykken i den gamle Sundtoldsstad Helsingør, hvor der laa et større Træskibsværft.

Man tillægger *Erik af Pommern*, der gav Helsingør Købstadprivilegier 1426, Ordene: »Mit Haab staar til Havet.« De skal dog være af senere Oprindelse, men de egnede sig godt til at være Sundtoldsstadens Valgsprog. Paa det Tidspunkt, Holm kom til Byen, var den endnu paa sin Højde. Alle fremmede Skibe skulde standse og betale Øresundstold. Samtidig forsynede Skipperne sig med Proviant til de lange Rejser, og Mandskabet havde ogsaa sit Behov. Det gav en uhyre Omsætning, der fordelte sig til hele Befolkningen. Man forstaar det, naar man betænker, at der f. Eks. i 1849 klarerede 19.000 Skibe. Der var færrest om Vinteren, men i Juli, August og September kom der flest, op til 1000 om Ugen, men det faldt meget ujævnt, en Dag kunde det være 2—300, en anden Dag kun 20.

Intet Under, at Helsingør blomstrede, hvad der kan

ses deraf, at Byen dengang var Landets fjerdestørste Købstad, saadan som den følgende Statistik fra 1855 viser:

København	.....	143.591	Indbyggere
Odense	.....	12.932	»
Aalborg	.....	9.102	»
Helsingør	.....	9.097	»
Aarhus	.....	8.891	»
Randers	.....	8.844	»
Horsens	.....	7.250	»

Det var paa denne Bys Skibsværft, Holm fik Arbejde. Beliggenheden for en saadan Virksomhed var den bedst mulige. Adskillige af de forbisejlende Skibe — det var overvejende Sejlskibe, bygget af Træ — benyttede Lejligheden til at faa en eller anden Skade repareret paa det stedlige Værft. Da en amerikansk Bark en Dag efter endt Reparation skulde afsejle til Boston, ønskede Kaptajnen at faa en Tømmermand med. Her øjnede Holm en Chance. Han følte en brændende Trang i sit Sind efter at komme ud i Verden for at se sig om og — navnlig — for at blive til noget. Der var Opdrift i Mads Christian Holms Natur, og denne Opdrift havde Barndommens bitre Skæbne i høj Grad forøget. Holm meldte sig til Tjeneste paa Barken, blev antaget, og inden længe satte han sin Fod paa Amerikas Jord.

Her fik han straks Arbejde paa et større Værft, men kort efter blev han syg. Det var Tyfus, han led af, han maatte paa Hospitalet og svævede mellem Liv og Død. Men hans stærke Konstitution overvandt Sygdommen, og han kunde atter begynde at tage fat. Men da blev han ramt af en Sygdom af en hel anden Art. Det var *Guld-*

feberen. Forholdet var dette, at man i det vestlige Kalifornien havde fundet rige Guldminer, og Rygtet fortalte, hvordan baade den og den paa en Studs var blevet hovedrige ved at grave Guld. Folk strømmede i Skarevis til Kalifornien, Godtfolk og ringe Folk imellem hinanden, for at opleve det store Eventyr: at blive rige .

Men Rejsen fra Boston til Kalifornien var ikke saa lige til. Der gik dengang ingen Jernbaner tværs over Fastlandet. Man maatte altsaa sejle syd om Kap Horn og op langs Amerikas Vestkyst til San Francisco, der dengang kun var en lille By. Paa de store Guldfunds Tid 1848 havde den kun 2000 Indbyggere. Naar et Skib landede i San Francisco, hændte det jævnlige, at Sømændene ogsaa blev grebet af Guldfeberen og rømte fra Skibet, saa det laa øde tilbage i Havnen. M. C. Holm følte sig ogsaa draget af Eventyret. Her var Lejlighed til at opleve noget, maaske ogsaa til at blive til noget. Han gik om Bord paa et Sejlskib, og da det langt om længe landede i San Francisco, forlod baade Passagerer og Mandskab Skibet, og det laa tomt og forladt tilbage. Det var Folk af alle Nationer, der strømmede til, og Folk af alle Slags, rene Forbrydere og ordentlige Folk imellem hinanden. Retten sad i Spydtagen, og hver Mand havde sin Revolver. Overfald og Mord var ikke sjældne. Til en saa uhyre Tilstrømning var der Brug for Huse. De blev mest bygget af Træ, og det skulde gaa rask. Holm var jo Skibstømrer, men han tog straks Arbejde hos en Hustømrer, og da Mesteren saa, hvilke Kræfter der boede i den unge Dansker, tilbød han ham 20 Dollars om Dagen for 10 Timers Arbejde. Men der skulde arbejdes strengt. Holm, der var høj, næsten en Kæmpe, i Besiddelse af usædvanlige Kræfter og en tilsvarende Energi, tog fat med en god

Vilje, og han passede paa det, han tjente, lagde den ene Dollar oven paa den anden og ejede snart en pæn lille Formue.

Men naturligvis var det mere tiltalende at være sin egen Mand. Holm havde Øjnene med sig. Ikke blot beundrede han den rige og skønne Natur, som Landet frembød, men han spejdede samtidig efter Muligheder. Hvad om man selv anlagde et Skibsværft? Der var jo netop Brug for Skibe.

San Francisco ligger ved Indløbet til en smal Fjord. Paa den anden Side Fjorden laa der en stor Skov, der strakte sig op mellem Bjergene. Her var meget smukt, men her var mere end det. I Skoven kunde man fælde alle de Træer, man vilde, og det kostede slet ingenting. Paa denne Fjordbred og op til denne Skov anlagde Holm sit Skibsværft.

Han begyndte med 5 Mand, og det første Arbejde var en lille Skonnert, der lastede ca. 80 Tons. Træet hentede han i Skoven, det var billigt Materiale. Saa snart Skonnerten var færdig, var den ogsaa solgt, og Kølen blev lagt til den næste. Efterspørgselen var stor, og Virksomheden voksede. Holm indførte nu den Ordning, at Halvdelen af Købesummen skulde betales, saa snart Kølen var lagt, og Resten ved Afleveringen.

Forretningen gik strygende, og snart havde Holm mange Mand i Arbejde. Nogle fældede Træer i Skoven, andre transporterede dem til Værftet, hvor en større Arbejdsstyrke byggede Skibene. For saa vidt var alting godt. Men Arbejderne var af meget forskellig Art. Nogle var gode nok, mens andre var løsladte eller rømte Forbrydere, og stole paa dem kunde man ikke. En Morgen, da Holm red en Tur ud i Bjergene, susede en Revolverkugle

forbi, men ramt blev han altsaa ikke. Hver Lørdag red han ud i Skoven for at betale Arbejderne deres Ugeløn. Forsigtigt havde han givet sin Formand Ordre til at anbringe Arbejderne med Mellemrum, saa der aldrig var to sammen. Holm var, som tidligere omtalt, en stor og kraftig Mand, og alle vidste fra det daglige Arbejde, at hans Legemskræfter var ualmindelige. Enkeltvis vovede man næppe at anfælde ham med de bare Næver, men alligevel var Forsigtighed en Nødvendighed, og naar Holm var ridende i Skoven for at betale Ugeløn, holdt han altid med den ene Haand fast i Tøjlen, mens han betalte Penge ud med den anden. Hvis der skulde komme noget paa, var han rede til at springe paa Hesten og galopere bort. Om Natten sov han for vel aflaaede Døre og med en seksløbet Revolver under Hovedpuden. Alle vidste, at han havde Penge, og for en saadan Person var Tilværelsen altid farlig i hine Egne. Men Holm var en Mand med en vis Haardhed i sin Natur. Baade hans Kræfter og hans Personlighed indgød Respekt, og han kom aldrig noget til.

I Løbet af to Aar var der omkring Holms Værft opstaaet en hel By, der havde daglig Skibsforbindelse med San Francisco. Byens Navn er Oakland, og den har nu mellem 100.000 og 200.000 Indbyggere, mens San Francisco nærmer sig Millionen. Da man saa, hvor godt det gik med Holms Værft, var der andre, der vilde prøve det samme. Man stiftede et Aktieselskab og anlagde et Værft i Nærheden af Holms. Kronen paa Værket var Anlægget af en Bedding, og da Holm ingen Ophalerbedding havde, mente man paa den Maade at kunne slaa ham ud ved at erobre hans Kunder.

Værftet var nu færdigt og skulde indvies ved en Festlighed, hvor en stor Brig skulde hales op paa Beddingen.

Der var Stemning i Luften og store Forventninger. Men det kom til at gaa helt anderledes, og herom fortælles der en god Historie.

Den Morgen, da Festen skulde holdes, gik Holm over for at tage Beddingen i Øjesyn. Da han havde undersøgt den, smilte han højlydt. En af Aktieselskabets Bestyrelsesmedlemmer fandt Anledning til at spørge, hvad han lo af. »Jo,« svarede Holm, »den Bedding er altfor svag til at bære et større Skib.« Manden fandt denne Bemærkning mindre tiltalende og kaldte Holm for »en vigtig Tysker«, som hellere skulde passe sig selv.

Det gjorde Holm, men da man om Eftermiddagen under Jubel og Begejstring skulde indivi Værftet med at hæve Briggen op paa Beddingen, endte det hele med, at Beddingen gik i Stykker med et Brag, og der laa Briggen. Hvad var der nu at gøre? Ja, vel egentlig ikke andet end at sende Bud efter Holm. Maaske han alligevel var den kyndigste. Men Holm svarede nej, »den vigtige Tysker« skulde nok passe sig selv. Man sendte Bud een Gang til, men fik atter Afslag. Ja, saa var der ikke andet at gøre, end at en Deputation af selve Direktionen maatte gaa over til Holm, give ham en Undskyldning og bede om hans Bistand.

Naa ja, han var villig — paa følgende Betingelser: Sit eget Værft maatte han passe i Arbejdstiden, men en Time før denne og en Time efter skulde han være til Tjeneste med gode Raad. Selv vilde han ikke bestille noget, og han ønskede 20 Dollars i Timen for sin Ulejlighed. Det var stramme Betingelser, men der var ikke andet at gøre end at sige ja, og det gjorde man. Holm gav sin Vejledning, og snart var Beddingen i Orden og Briggen paa Plads. Denne Begivenhed gjorde med et Slag Holm populær.

Men uden Modgang var Tilværelsen dog ikke. Det var Helbredet, det kneb med. Holm fik et Anfald af Dysenteri, det endte med, at Lægerne opgav ham, og selv var han forberedt paa at ende sine Dage her ude i det fjerne Vesten, langt borte fra sit Fædreland. Da kom en af hans ældre Tømrersvende og bad ham forsøge et gammelt Husraad, der havde hjulpet ham selv i en lignende Situation. Midlet bestod i, at man skrabede lidt Rust af noget gammelt Jern og blandede det med Brændevin — eller maaske var det Kaffe — og det skulde han saa tage ind. Det gjorde Holm, og i alt Fald blev Resultatet tilfredsstillende, for han kom sig. Men stærk blev hans Mave aldrig.

Holm arbejdede videre med al den Flid og Ihærdighed, han ejede. Sparsommelig var han som nævnt tillige. Helledet fulgte ham, og hans Rigdom voksede. Men langt inde i hans Sind var der alligevel ligesom et Sug, en dulgt Længsel efter Fædrelandet og den lille Limfjordsby. Da det rygtedes, at der 1855 skulde afholdes en stor Verdensudstilling i Paris, besluttede Holm, at den vilde han se, for der var sikkert en hel Del at lære, og Paris var jo iøvrigt ikke saa langt fra Danmark. 27 Aar gammel forlod han Kalifornien, idet han overlod Ledelsen af sit Værft og de øvrige Ejendomme til en Ven, omsatte sine betydelige Pengemidler i Anvisninger paa europæiske Banker og drog, nærmest udklædt som en Stratenvøver, paa Vej tværs over det amerikanske Fastland. Saa fik han jo det at se ved samme Lejlighed. Anvisninger og rede Penge var anbragt i et Bælte inderst paa Legemet. Noget lettere tilgængelig var Revolveren. I Paris lærte Holm adskilligt, men han følte, at han endnu manglede meget i sin Uddannelse. Han rejste derfor til København,

hvor han tilbragte Vinteren 1855—56 paa et Handelsakademi. Holm var ikke blevet for gammel til at sidde paa Skolebænk endnu engang.

Men Fødebyen trak, og i Foraaret 1856 rejste han hjem til Nykøbing. Som fattig var han rejst derfra, og som rig kom han tilbage. Der var Triumf i Mads Christian Holms Sind, da han betraadte den hjemlige Jord, Triumf blandet med Vemod, for han kom paa en vis Maade for sent. Hans Stedfar var død 1853, herefter havde Holm sendt Penge hjem til Moderens Lavværg og bedt ham købe et Hus til hende. Det gjorde han ogsaa, men inden det var helt i Orden, døde hun, det var i 1854, og Holm stod nu alene.

Men Holm var ikke af dem, der let lod sig bøje. Han havde jo Livet for sig. Han slentrede rundt i Byen og betragtede de kendte Steder. Navnlig naturligvis Fjordgade, hvor han havde traadt sine Børnesko. Han fik sig en Passiar med de Mennesker, han kendte, det var mest Smaafolk, stiftede nye Bekendtskaber og spurgte dem ud, der havde kendt Moderen og Stedfaderen.

Men Holms Ry bredte sig. Der stod allerede dengang noget af Eventyrets Glans om ham. Der blev talt meget om den unge Værftsejer, der var vendt hjem fra Guldlandet. Han blev inviteret ud baade her og der, han kom saaledes i Huset hos den Agent Steenberg, hvor hans Moder i sin Tid havde tjent som Kokkepige.

Han begyndte saa smaat at reparere Skibe. Han var ikke af dem, der holdt af at sidde med Hænderne i Skødet. Ogsaa ude omkring paa Landet talte man om denne mærkelige Mand; det var nok værd at søge hans Venskab. En Dag kom en Mand ind for at hilse paa ham. Han fortalte, hvem han var, og sagde, at han havde flere Sønner,

der stod og ventede udenfor. »Jeg kender Dem ikke,« svarede Holm kort. »A kan da lade Dig vide, at A er Din Far,« svarede den fremmede. Det var Holm nok klar over, men det gjorde ham ikke blidere. »Jeg kender Dem ikke. Da min Moder trængte til en Støtte og jeg til en Fader, kendte De ikke os, og nu kender jeg ikke Dem. — Vær saa god!« Holm aabnede Døren, og den fremmede forsvandt.

Saadan var Holm over for dem, der havde traadt ham for nær. Det kom man i Almindelighed ikke til at gøre mere end een Gang. Over for andre kunde han være en baade venlig og fornøjelig Selskabsbroder, og han gik ikke af Vejen for en Spas.

Men Nykøbing var en lille By og Forholdene for smaa for en Mand af Holms Format. Derimod viste der sig en Mulighed i Aabenraa, hvor han overtog et større Skibsværft. Han ansaa dog stadig sit Ophold i Danmark for at være af foreløbig Art. Kaliforniens frodige og skønne Natur vinkede, og ikke mindre gjorde Guldlandets store Muligheder. Herovre kunde han have Udsigt til at blive Millionær i Løbet af faa Aar. Men en lille Tid kunde han jo godt tilbringe med at bygge Skonnerter i Aabenraa.

Her som i Fødebyen stiftede han snart Bekendtskab med forskellige Borgere. Det var især i Skibsføreres Huse, han kom. Saaledes blandt andet i Kaptajn *Boy Bendixens*. Der var ganske vist den Skavank ved Hjemmet, at Familien var tysk, og Sproget var det fremmede. Selv var Holm dansk til Hjerteroden. Men der var flere Døtre i Hjemmet, og blandt dem vakte den Attenaars Emilie hans Interesse. Høj og køn var hun og i det hele meget tiltalende. Hun var heller ikke upaavirket af den flotte Skibsbygger med det store, sorte og krusede Haar. I Aaret

1857 friede Holm til Emilie og fik ja, men Forældrene mente, at de skulde vente lidt med at blive gift. 18 Aar var for tidligt. Altsaa ventede de i 4 Aar, og først 1861 stod Brylluppet.

Men hvor skulde de bo? Holm ønskede at komme over til sine Ejendomme i Landet med de store Muligheder, men det vilde Emilie ikke, og til Trods for M. C. Holms ellers meget betydelige Viljestyrke maatte han i dette Tilfælde bøje sig for det saakaldte svage Køn. Han bestemte sig da for at blive i Fædrelandet, hvorfor han overlod en Kommissionær til sammen med hans Ven at realisere Skibsværftet og de øvrige Ejendomme i Kalifornien. Det gjorde de under al mulig Hensyntagen til deres egen Fordel. Ejendommene var steget stærkt i Mellemtiden, og da der kort efter kom Jernbane til Kalifornien, gik Priserne yderligere i Vejret. Holm ærgrede sig en Del over alle de Penge, han paa den Maade gik Glip af.

Men sket var sket, og nu vilde han i hvert Fald forsøge Lykken i København, hvortil Emilie var villig til at følge ham. Hertil flyttede de i 1870, og Holm løste Borgerskab som Grosserer. Uroen gærede stadig i hans Sind, og den ene Plan afløste den anden i hans initiativrige Hjerne. Var Sejlskibenes Tid ikke ved at være forbi? Var Tidens Løsen ikke Damp og Jern?

Da Holm vendte hjem fra Kalifornien, talte den danske Handelsflaade lidt over 3000 Skibe, hvoraf kun de 80 var Dampskibe. En halv Snes Aar efter var disse forøget med 100. Men Holm var Forretningsmand og tog foreløbig Tingene, som de var. Han begyndte at købe store, ældre Skibe, som han satte i god Stand og lod dem sejle ud paa Havene. Han gik saaledes over fra at være Skibsbygger til at være Reder. Det gav en Tid gode

Penge, men da et stort Sejlskib, som han havde købt i England og havde lavt assureret, ikke vendte tilbage fra sin første Fart, tabte han meget.

Nej, nu kunde det være nok! Det var Dampskibe, der var Tidens Løsen, men et stort, moderne Dampskib kostede mere, end Holm alene kunde præstere, Tidspunktet var gunstigt. Det var paa den Tid, den fransk-tyske Krig rasede. Der var stor Efterspørgsel efter Tonnage, og Fragterne var taarnhøje. Holm besluttede at stifte et nyt Dampskibsselskab, det gik iøvrigt ikke helt let, for hvem vilde betro sine Penge til en ung og ukendt Skibsbygger fra Aabenraa? Men Holm havde Overtalelsens Evne, og den 1. Februar 1871, mens Krigen endnu rasede, og Fragterne stadig var høje, stiftede han Dampskibsselskabet »Norden«. Aktiekapitalen var kun 160.000 Rdl., og man begyndte med eet Dampskib. Det fik ogsaa Navnet »Norden« og var paa ca. 1400 Tons. Skibet blev bygget i Glasgow, hvor de største Dampskibsværfter dengang laa, og Holm førte selv Opsyn med Byggeriet samtidig med, at han med den største Interesse satte sig ind i Værftets Arbejdsmaade og det baade i stort og smaat.

Fragtmarkedet laa stadig højt. Allerede Aaret efter blev Aktiekapitalen udvidet, og der blev Raad til flere Skibe. Udbytteerne var enorme, et Aar 26 pCt. Det var en Præstation, og paa Børsen gik Aktieselskabets Formand under Navnet »den heldige Holm«.

Hvordan var saa denne Skibsreder, som nu ogsaa spillede en fremtræden Rolle i Københavns Industriverden? Vi lader *Jul. Schovelin* fremsætte sin Mening herom: Holm var rigtig Typen paa en *selfmade* Mand, en haardhændet og selvsikker Personlighed, en Mand, som naar han vilde Maalet, ogsaa vovede at ville Midlerne, ej hel-

ler skyede dem iblandt disse, som en sartere, mere fint sammensat Natur vilde have undset sig ved. I sin ydre Væremaade var han noget af en Søulk, hans Tale lugtede af Tjære, hans Vendinger faldt rappe og djærve. I hans Øjne var der et lunt Glimt, og han havde en egen Evne til at høre, hvad han vilde høre, men heller ikke mere. Han havde en ren Overtro paa *Held*, deriblandt ogsaa sit eget *Held*, han havde ogsaa sit Liv igennem en lykkelig Haand. Men i hvert Fald en Del af Hemmeligheden ved hans *Held* var hans sejge Viljekraft, hans altid aarvaagne Energi. Han havde ikke for intet den Talemaade, at i det andet Liv kunde man sove, men i dette Liv skulde der bestilles noget. —

Saa vidt Jul. Schovelin.

Det gik godt med Dampskibsselskabet »Norden«, der efterhaanden ejede 5 store Fragtdampere. En væsentlig Grund til Holms *Held* var, at han ikke var smaalig. Han var selv uhyre flittig og punktlig, og han forlangte meget af andre. Men han gav en ordentlig Løn og god Kost om Bord. Det er den Slags, Folk sætter Pris paa.

Som korresponderende Reder for et anseligt Dampskibsselskab kunde M. C. Holm godt have slaaet sig til Ro. Han havde, hvad han behøvede — rigeligt endda. Desuden var Ægteskabet barnløst. Men der var stadig Uro i Holms Sind. Han ejede et Overskud af Initiativ. Han var Skibsbygger af Fag, havde tilmed erhvervet sig betydelig Indsigt i Bygningen af Dampskibe. Han maatte have Fingre i et Værft, hvor man byggede Jernskibe.

Man mener, at han paa et vist Tidspunkt tænkte paa at faa Foden indenfor hos Burmeister & Wain, en af Københavns største Industrivirksomheder, hvis Data er følgende: 1865 anmeldtes dette Firma, der bl. a. byggede

Jernskibe, og som ejedes af *C. C. Burmeister* (1821—98) og Englænderen *W. Wain* (1819—82), der havde faaet dansk Indfødsret. Virksomheden voksede, og 1872 gik det over til at være Aktieselskab med Burmeister og Wain som Direktører og *C. F. Tietgen* som Aktieselskabets Formand. Hvis Holm virkelig har drømt om at faa Indflydelse her, har han for en Gangs Skyld ikke taget Virkeligheden i Betragtning.

Virkeligheden var *C. F. Tietgen*, født i Odense i 1829 og død 1901. Holm og Tietgen var altsaa omtrent jævnaldrende, Holm et Par Aar ældre. Tietgen var paa den Tid Landets største Finans- og Industrimand, en fremragende Dygtighed og en meget selvstændig Natur. Han led ikke Mads Holm. Der var for megen Lighed imellem dem. Desuden betragtede Tietgen, der af Ydre baade var en fin og fornem Mand, Holm som en Opkomling. I ydre Glans var der ogsaa en væsentlig Forskel paa de to. Allerede 1867 var Tietgen Etatsraad, 1888 Gehejmetatsraad og 1898 Gehejmekonferensraad. Desuden efterhaanden Indehaver af alle de Ordener og Udmærkelser, en almindelig dødelig kunde tænkes at erhverve sig i dette Land. Intet af alt dette havde — eller fik — *M. C. Holm* nogen Sinde. Han var stadig den uslebne Diamant, og det er helt forstaaeligt, om hans lidt ureglementerede Oprindelse ogsaa har bidraget sit til at øge hans Ærgerlighed. Det er let at begribe, at de to Mænd absolut ikke kunde arbejde sammen — og heller ikke lide hinanden.

Men naar nu Burmeister & Wain var en umulig Drøm, saa var *Helsingør* en mulig Realitet. Beliggenheden var den bedste. Desuden laa Stedet nær nok ved København til, at en Smule Konkurrence med Burmeister (og Tietgen) kunde tænkes.

Og Helsingør trængte til en Mand som Holm.

1857 var Øresundstolden blevet ophævet. De forenede Stater havde 1855 krævet den afløst som noget utidssvarende, der sinkede Skibsfarten paa urimelig Vis. Den danske Stat maatte give efter, man modtog et Beløb paa 70 Millioner Kroner een Gang for alle, og den 31. Marts 1857 klarerede det sidste Skib sin Øresundstold. Af gammel Vane standsede dog endnu en Del Skibe for at proviantere, men de blev færre og færre. Tid var Penge, og man havde travlt. Desuden kom der flere og flere af de hurtiggaaende Dampskibe, der i Modsætning til Sejlskibene var saa temmelig uafhængige af Vejr og Vind. Følgen var, at Næringslivet i Helsingør ikke blot stagnerede, men gik tilbage, og i Løbet af faa Aar mistede Byen 1000 Indbyggere. Det var snart længe siden, Helsingør havde været Landets fjerdestørste Købstad.

Byens ledende Mænd var godt nok klar over, at noget maatte der gøres, hvis Byens Næringsliv skulde ophjælpes. Der blev forhandlet om forskellige Muligheder, og der blev udarbejdet Planer, men derved blev det. Da optraadte M. C. Holm paa Arenaen, og han havde baade Ildhu, Vilje og Oversigt. Hans Plan gik ud paa at opføre et Jernskibsværft, og Byen spidsede Øren. Først og fremmest skulde man have Raadighed over det nødvendige Omraade, dels noget af Havnens Grund og dels et Stykke af Grønnehave, hvorved var den Vanskelighed, at Garnisonen benyttede Arealet til Eksercerplads og Skydebane. Naturligvis maatte man skaffe Militæret Erstatning ved at erhverve en tilsvarende Grund i Nærheden. Man udsaa sig i den Anledning nogle Lodder i Nærheden af Teglstrup Hegn.

Der skulde forhandles til mange Sider, og Vanskelig-

hederne var store. Navnlig var Militæret modvilligt, man vilde ikke afstaa Grønnehave. Der fortælles en Historie om, hvorledes M. C. Holm opsøgte Krigsministeren for at faa hans Tilladelse, men Krigsministeren var ganske uvillig, og Samtalen endte med, at han satte en forsvarlig Trumf paa, idet han forsikrede, at Holm aldrig skulde faa Grønnehave. Holm svarede med en tilsvarende Trumf, idet han bedyrede, at det Stykke Jord vilde han have. Dermed var Audiensen forbi.

Mere venligsindet var Indenrigsminister *Skeel*, hvilket hang saadan sammen. I Foraaret 1880 havde Skeel haft et voldsomt Sammenstød med Hovedstadens ledende Handels- og Søfartsmænd med selve C. F. Tietgen i Spidsen. Forholdet var det, at der i sjællandske Besætninger det Aar var udbrudt en Sygdom, der hed Oksens ond-artede Lungesygge, og som muligt kunde være indført med svensk Kvæg. Det var den dog vist ikke, men Indenrigsministeren forbød i alt Fald al Transithandel med magert svensk Kvæg, som indførtes til Sjælland for at fedes til Eksport. Da dette bl. a. gik ud over Det forenede Dampskibsselskabs Indtjening, søgte Tietgen at paavirke Skeel, og da denne ikke lod sig bevæge, begyndte Tietgen og hans indflydelsesrige Kreds at vise Venlighed over for Oppositionen mod Ministeriet Estrup. Skeel var imidlertid en stædig Natur, og han vilde ikke give sig, men at støtte de ledende Mænd i Helsingør i at faa deres Skibsværft fandt han nu mere end een Grund til.

Det lykkedes da ogsaa Skeel at formaa sin Kollega Krigsministeren til at give efter med Hensyn til Mage-skiftet med Grønnehave og et andet passende Areal ved Teglstrup Hegn. Men Militæret fremsatte nye Betingelser, som syntes at gøre Gennemførelsen af Planen umulig.

Da det hele lod til at være gaaet i Haardknude, brast Holms Taalmodighed, og i Slutningen af September 1881 erklærede han kategorisk over for Helsingør Byraad, at saafremt det paagældende Terræn ikke kunde blive stillet til hans eller de eventuelle Koncessionshaveres Raadighed senest den 1. Marts 1882, maatte dermed Planen om et Jernskibsværfts Oprettelse i Helsingør helt opgives.

Denne Trumf hjalp. Byraadet henvendte sig atter til Indenrigsminister Skeel og androg om hans Støtte, og Spændingen mellem Ministeren og den Tietgenske Kreds var ikke blevet mindre i Tidens Løb. Det lykkedes at faa Sagen bragt i Orden. Indenrigsministeriet gav den fornødne Koncession til Anlæg og Drift af et Jernskibs- og Maskinbyggeri ved Helsingør Havn. Koncessionen blev givet til *M. C. Holm* og Skibsbygmester *Vilhelm Dyhr*, der var født i Nykøbing, Mors, den 13. November 1839 og altsaa Holms Bysbarn.

Et Aktieselskab med Titelen »Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri« blev dannet, Aktiekapitalen var Kr. 1.600.000, og den 1. Marts 1882 begyndte det sin Virksomhed med *V. Dyhr* som Direktør, mens *M. C. Holm* var Bestyrelsens Formand fra Stiftelsen og til sin Død.

Allerede i September 1883, et halvt Aar efter, at Arbejdet var paabegyndt, stod Værftet færdig til Brug. Det var fantastisk hurtigt, og Æren herfor tilkom i første Række *Vilh. Dyhr*, der havde en egen elektricerende Evne til at sætte Fart i sine Medarbejdere. Det skulde senere vise sig, at han ikke i samme Grad ejede det sindige Taalmod, der krævedes for at holde et Arbejde i Gang under vanskelige Forhold.

Det gik ikke saa godt som ventet med det nye Foretagende. Der var Uheld med i Spillet, og de gode Aar paa

Frugtmarkedets Omraade, som man efter de syv magre Aar i Halvfjerdserne havde ventet i Begyndelsen af Firserne, fik snart Ende. Skibsværftet havde simpelt hen for lidt at bestille. Arbejdsstyrken, der til at begynde med talte 700 Mand, sank til 230. Man henvendte sig til Staten om Bistand og fik 1886 Bestilling paa 2 Transportbaade til Marinen, men det var ogsaa den eneste Ordre, man modtog det Aar.

Det lyder pudsigt for Nutidsøren at erfare, at det gik saa vidt, at man paa Riggerværkstedet maatte indlade sig paa at forfærdige Sjippetove til en Legetøjshandler og Blokmageriet til at dreje Kosterkafter til en Købmand paa Torvet. Dette fik dog snart Ende, da Værftet ikke kunde levere dem under 10 Øre pr. Stk. og derfor ikke var konkurrencedygtigt.

At give Udbytte til Aktionærerne var naturligvis udelukket, og Aktierne, der i 1884 havde været noteret til 110, gik ned til 50. Følgen var, at Humøret stod lavt baade her og der, og det endte med, at Samarbejdet mellem M. C. Holm og Vilh. Dyhr blev umuliggjort. Haarde Halse var de begge to. 1887 fratraadte Dyhr, og Holm paatog sig at lede Værftet. Han blev boende i København, men han fungerede baade som Selskabets Formand og dets Direktør til kort før sin Død 1892.

Det var et stort Ansvar, Holm paatog sig, og han tog det meget alvorligt. Schovelin siger herom følgende: »Mads Holm følte Forholdet til Værftet som en Faders til sit Barn: det var *hans* Plan, *hans* Værk, og han stod derfor inde for det — bar Ansvaret overfor de *fremmede* Folk, der ved deres Aktieindskud havde hjulpet *ham* til at fuldføre dette Foretagende. Nu truedes det af Vanskabne, det saa endog ud, som han, Mads Holm, havde

bygget paa skridende Sand — hvem andre tilkom det da at tage fat og vise Verden og sig selv, hvor bærende støt og trykkelig solidt det hele i Virkeligheden var tænkt og gjort.«

M. C. Holm satte hele sin Arbejdsevne og al sin Forretningssnilde ind paa at genrejse Helsingør Skibsværft, han gjorde det fuldkommen vederlagsfrit, og Heldet fulgte ham, Heldet, som han næsten altid havde som sin tro Følgesvend. Netop da Dyhr trak sig tilbage, og Holm traadte til, vendte Bølgen, og der kom gode Tider for Skibsfarten. Holm lagde iøvrigt selv Ryg til. 1888 bestilte han personlig en Damp, som han først under Bygningen fik solgt igen.

Knap et Aar efter, at Holm havde overtaget Ledelsen, kunde der for første Gang gives Udbytte, og nu gik det stadig fremad. Dividenden var for 1887—88 3 pCt., 1888—89 6 pCt., 1889—90 8 pCt. og 1890—91 10 pCt. Nu var der Gang i Tingene. 1890—91 afleverede Værftet ikke mindre end 8 Skibe. Særlig maa fremhæves Dampfærgen »Kronprinsesse Louise«, som De danske Statsbaner havde bestilt. Det var et Arbejde ud over det almindelige — det er det ikke mere.

Værftet undgik ikke de Vanskeligheder, som Tiden førte med sig. Der var et Par Strejker, og Holm, der var særdeles godgørende, hvor han mødte virkelig Trang, var næppe af de Naturer, der stillede sig særlig forstaaende over for den frembydende Arbejderbevægelse.

Penge saa han iøvrigt stort paa. Da Aktieselskabets Bestyrelse i Efteraaret 1888 tilbød ham Direktørgage for det sidste Halvaar, gav han Afslag med den Motivering, at han satte Pris paa alene af Interesse for Værftet at have paataget sig Arbejdet. Dette Standpunkt vedblev

han at indtage. Tantieme ønskede han heller ikke at modtage.

Ja, saa maatte man paa anden Maade vise ham sin Erkendtlighed. Man skænkede ham derfor en Gave i Form af en Model af hans paa Værftet byggede Damper »Nordvest«, udført i Sølv hos Juveler Hertz — et prægtigt Stykke, der nu ejes af Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg Slot. Desuden lod man *Bertha Wegmann* male et Portræt af ham, et Billede, der er i Skibsværftets Besiddelse. Holms Stilling er vel nok en Smule flatterende, men bred og lun og myndig var han, hvad Billedet ogsaa viser. Man fandt, at hans Ansigt lignede Thorvaldsens, og det havde Holm iøvrigt ikke noget imod at høre. —

Men nu er det paa Tide at fortælle lidt om Holms Forhold til Hjemstavnen. Han glemte aldrig sin Fødeby, og gavmild var han altid, naar noget havde hans Interesse. Herom fortæller Skibsbygger *Søren Larsen* i et Foredrag, han holdt i Rotary-Klubben i Nykøbing, Mors, følgende:

»Under den store Udstilling i København 1888 kom Mads Chr. Holm til Nykøbing, hvor han inviterede en Snes Arbejdere samt en Snes Fiskere paa et 8 Dages Ophold i København, saaledes at disse Mennesker kunde se den store Udstilling, og hvad der skete udenfor Hjemmet.

Som Dreng har jeg i mit Hjem hørt mange Fortællinger om denne Udstillingstur og skal lige nævne en enkelt: Mads Chr. Holm var klar over, at de alle skulde have Returbillet, hvilket ogsaa skete. Desuden fik hver Deltager 40 Kr., det var jo mange Penge, som let kunde dække 8 Dage i København, men det viste sig desværre, at nogle enkelte maatte rejse hjem efter 3 Dages Forløb. De reste-

rende, der endnu havde Beholdninger, holdt nu et rask Møde i Nyhavn, og der blev valgt en Deputation paa 4 Mand, som skulde gaa op paa Holms Kontor, der laa i Nærheden af Nyhavn, og takke Herr Holm for den dejlige Tur. Deltagerne havde ventet, at Holm vilde spørge Deputationen, om Pengene slog til, saa der var Haab om en lille ekstra Tildeling. Medens Deputationen var paa Holms Kontor, skulde de øvrige — med *Anders Kvaiborg* som Fører — gaa ned i en af Nyhavns Kælderbeværtninger og dér kun nyde een Genstand. Audiensen hos Holm trak længere ud end ventet, og Resultatet blev, at da Deputationen kom ned i Nyhavn, mødte de alle Kammeraterne paa Geled og med Kvaiborg som Kaptein, og de sang Sømandsviser paa fuld Kraft, de havde nemlig benyttet den lange Ventetid til at nyde adskillige Genstande, stadig i Haab om de mange Penge, Deputationen kom med fra Holms Kontor. Deputationen havde nu forrettet sit Ærinde og skulde hilse alle Deltagerne, men der blev ikke noget ekstra Honorar.

Ved Hjemkomsten til Nykøbing var Lystigheden ikke helt forsvunden, og min Moder har fortalt, at 8 af de tilbagevendende straks kom i mit Hjem i Fjordgade 18 og vilde fortsætte Lystigheden med Kaffepunche, men min Moder fik dem overtalt til at gaa hver til sit, da de i høj Grad trængte til Hvile. Dette lykkedes ogsaa, og efter at min Fader var faldet til Ro, vilde Moder undersøge Faders Lommer for at se, hvilken Beholdning der var, for der kunde da ikke bruges 40 Kr. paa 8 Dage! Resultatet var 3 Øre samt et Perlehalsbaand til 10 Øre, som min Fader havde købt i Tivoli, det var en Gave til min ældste Broder, som var et halvt Aar gammel.«

Naar Holm var paa Besøg i sin Fødeby, var han tidlig paa Færde, Endnu før Klokken var 7, kunde man se ham færdes ved Kirken, ved Havnen eller andetsteds. Han gik omkring og saa til gamle Bekendte, det var mest Smaakaarsfolk, og han lagde godt Mærke til, om der var noget, Byen manglede. Han bemærkede saaledes, at der var adskillige Smaabørn, der gik for Lud og koldt Vand, fordi begge Forældre var paa Arbejde, og ingen tog sig af Børnene. Der var nok et Asyl i Byen, men det havde til Huse i smaa, lejede Lokaler og førte i det hele en noget kummerlig Tilværelse. Grosserer Holm tog hurtigt sin Beslutning, for dette skulde i en anden Gænge. Han købte en Grund ved Siden af Borgerskolen, og her lod han 1881 opføre en smuk og tidssvarende Bygning, som han forærede Byen til Asyl.

Han var med til Indvielsen som Hædersgæst, og ved den Lejlighed hørte han Tale om, at der var saa koldt i Kirken. Det kunde der jo nok raades Bod paa. Holm besluttede at skænke Kirken et Varmeapparat, bestilte et saadant i Malmø, og skrev til Kammerjunker *Hedemann* paa Dueholm, hos hvem han havde boet under sit Besøg — Fru Hedemann var Formand for Asylbestyrelsen — og bad ham lade Kirkebestyrelsen vide, at et Varmeapparat kunde ventes. Der veksledes nogle Breve om denne Sag, men der viste sig at være flere Formaliteter, end Grosserer Holm var vant til. Kirkeinspektionen lod svare, at Holm for at faa Lov til at opstille sit Varmeapparat maatte indsende et Andragende derom til Kirke- og Undervisningsministeriet. Holm blev vred, offentliggjorde Brevvekslingen og meddelte, at da han altsaa ikke kunde komme af med Gaven, tog han den hermed tilbage.

Der stod man saa og havde al mulig Grund til ogsaa at fryse i Kirken for Fremtiden. De gode Morsingboer var opbragte, de holdt Protestmøde og vedtog at sende to Borgere til København for at tale med Holm om Sagen og beklage Kirkeinspektionens Holdning. Holm tog meget venligt imod dem og forklarede, at Varmeapparatet var færdigt, men naar han ikke kunde komme af med det, var han jo nødt til at tage sin Gave tilbage, men, tilføjede han lunt, nu havde han givet sin Hustru Raadighed over Varmeapparatet, og saa kunde hun jo gøre med det, hvad hun vilde. Det faldt Fru Holm forholdsvis let at tage Bestemmelse herom, idet hun forærede den omstridte Genstand til Kirken i Nykøbing M. Nu kom der Gang i Sagerne, og Varmeapparatet blev opstillet. Desværre viste det sig, at Kirken var faldefærdig, hvorfor en ny maatte opføres, og det tog syv Aar, men saa kom endelig den smukke Gave til fuld Udfoldelse.

Der var flere Ting, Nykøbing manglede, og Penge var det smaat med. Man trængte saaledes til en ny Skole, og Holm erklærede sig villig til at yde Hjælp. Den 23. Marts 1891 blev der afholdt et ekstraordinært Byraadmøde i Nykøbing, hvor Holm var til Stede, og her drøftede man Skolespørgsmaalet. Imidlertid løb Rygtet fra Hus til Hus: Mads Christian Holm er i Byen! og Flagene gik til Tops overalt. Holm bestilte et solidt Maaltid Mad til Beboerne paa Fattiggaarden og paa Hospitalet samt til Børnene i Asylet. Til Gengæld holdt Byens Borgere Fest for Grosserer Holm. Han blev udnævnt til Byens Æresborger, ligesom han blev Æresmedlem af Haandværker- og Industriforeningen.

Ved Festmiddagen meddelte Byraadets Formand, at Holm i Dag havde skænket 80.000 Kr. til en ny Borger-

skole, saaledes, at Beløbet skulde forrentes med 4 pCt. p. a. i Holms og hans Hustrus Levetid, hvorefter det overgik til Byen som Gave. At denne Meddelelse vakte Begejstring hos de omtrent hundrede Mennesker, der var samlet, siger sig selv.

Da M. C. Holm tog Ordet for at takke, begyndte han saaledes: »Den 23. Marts 1891 vil blive en Mærkedag i mit Liv,« og saa fortsatte han med, som man kan læse Side 9, at fortælle om den lille Dreng, der sad paa en Trappesten og græd, fordi han skulde ud at tigge. Han sluttede: »Jeg har naaet det Maal, jeg satte mig. Nu vil jeg gerne være med at hjælpe Ungdommen i min lille, fattige Fødeby. Gid Asylet og Skolen maa hjælpe mange af de unge til at kunne arbejde sig op til Mænd.«

Efter at man ogsaa havde hyldet Fru Holm, takkede hendes Mand, idet han sagde: »En Arbejdsmand som jeg kan nok trænge til Støtte. Min Svigerfader var tysk, men jeg har efterhaanden faaet min Hustru saa dansk, at der ikke findes danskere Kvinde paa Mors. Hun bebrejder mig aldrig, at jeg hjælper andre, skønt hun selv har to Søstre med ni Børn. Naturligvis ved hun, at jeg vil sørge for, at de ikke kommer til at lide Nød, og hun forlanger ikke, at jeg skal ofre alt paa Tyskerne.

Jeg har set Følgerne af den store Damphammer paa Helsingør Skibsværft, og disse kan beregnes, men jeg kan ikke beregne, hvad min Kones lille Tøffel kan udrette.«

Den sidste Gang, M. C. Holm var Gæst i sin Fødeby, var Søndag den 29. November 1891, da den nye Kirke blev indviet. Samme Dag blev Grundstenen til den nye Skole nedlagt. Der blev talt af Biskop *Schousboe*, Amtmand *Schulin* og Grosserer Holm. Af den sidstes Tale skal gengives følgende: »Biskoppen har udtalt, at Kirke

og Skole arbejder mod et fælles Maal. Heri er jeg enig med ham. Lærdom er Magt. Det har jeg erfaret. Som Fattigdrengen har jeg stræbt at samle mig Kundskaber, og jeg har gjort, hvad jeg har kunnet, for at bringe til Folks Kundskab, hvad Lærdom er værd.

Det er ingen Sag at komme frem i Verden, naar man har en god Støtte fra Hjemmet. Har man ikke en saadan Støtte, da kan en god Lærdom blive en Magt, man kan støtte sig til. Gid denne Skole maa blive et Hjem for den Lærdom, som kan hjælpe til at føre fattige Børn frem i Verden.«

Den 1. December deltog Holm i en Festmiddag, der blev holdt i Anledning af Indvielsen af Haandværkerforeningens nye Bygning. At han var i højt Humør, ser man af det Svar, han gav paa en Skaaltale.

Holm udtalte bl. a.: Helsingør havde lidt et betydeligt Tab ved Øresundstoldens Ophævelse, hvorfor Byen trængte til en større Industri for atter at komme paa Fode. Skibsværftet bringer Byen betydelige Indtægter, men det var ikke lykkedes at føre denne Sag igennem uden haarde Kampe.

Da det blev meddelt paa Børsen i København, at Værftet skulde bygges, havde en kendt Mand sagt, at et Skibsværft i Helsingør maaske nok kunde gaa, men der maatte en anden Mand til end M. C. Holm. Da Værftet i Helsingør alligevel blev bygget, vilde Konkurrenterne knuse det. Der var tre Etatsraader [Burmeister, Wain og Tietgen] i Ledelsen for det københavnske Værft. Holm havde foreslaaet en Overenskomst, men det vilde Etatsraaderne intet høre om. Imidlertid begyndte Værftet sin Virksomhed, og for nylig havde man haft den Tilfredsstillelse, at de tre Etatsraader havde henvendt sig til Be-

styrelsen for Helsingør Skibsværft og tilbød en Overenskomst, ja, de var endda gaaet ind paa de Vilkaar, Holm tidligere havde stillet. Da var der stor Glæde paa Helsingør Skibsværft. —

I det stille hjalp Holm mange Mennesker, saaledes flere unge Sømænd, der uddannede sig til Styrmand, men om denne Hjælpsomhed i det skjulte ved man kun lidt. Det hændte dog ogsaa, at Holm nægtede at yde Støtte. En ung Mand i Nykøbing skrev engang til ham og bad ham hjælpe sig med Penge. I modsat Fald saa han ingen anden Udvej end at skyde sig. Da Holm kort efter var i Nykøbing, spurgte han et Par Mennesker, han havde Tillid til, om Byen vilde gaa tabt af ret meget, hvis den unge Mand gjorde Alvor af sin Trusel. Det mente de ikke, og dermed var Holms Beslutning taget.

Engang gæstede han en Adelsmand, hvis Bekendtskab iøvrigt kostede ham nogle Tusinde Kroner. Manden spurgte ved den Lejlighed, om Holm ikke vilde skaffe hans Søn en Stilling paa et af hans Dampskibe. Holm mente, at det var bedre, at den unge Mand kom paa et Sejlskib, det lærte han mere af, men Faderen foretrak Dampskibet. Holm gik ind paa Forslaget, han lovede at telegrafere, saa snart et af hans Skibe var i Havn, og saa maatte Sønnen komme med det samme.

Skibet kom, Holm telegraferede — og den unge Adelsmand udeblev. Nogle Aar senere opsøgte samme unge Herre, Holm, denne Gang i en Husarofficers elegante Uniform. Han vilde gerne bede Hr. Grossereren om en Hjælp. Han havde været Dragonofficer, men da det var af Betydning for ham at faa Adgang til Hoffet og de højere Kredse i det hele, havde han byttet med en Husarofficer, hvad der havde kostet en Del Penge. Uniformen

var ogsaa dyr. Han havde derfor paadraget sig en Del Gæld, saa hvis altsaa Hr. Grosserereren — »De kender jo min Fader.« — »Ja, jeg har den Ære,« svarede Holm og sendte en Tanke til sine tabte Tusinder, »men var det ikke Dem, jeg i sin Tid lovede Plads paa et af mine Dampskibe?« — »Jo-o, men jeg blev klar over, at det vist ikke rigtig førte til noget . . .« — »Nej, i hvert Fald ikke til en Uniform som den, De der har paa. Men havde De taget Pladsen, da den blev Dem tilbudt, havde De ikke behøvet nu at bede nogen om Hjælp til Deres Klæder.«

Grosserer Holm fulgte Husarofficeren til Døren.

Men M. C. Holms Helbred var ikke det bedste. Siden sin Ungdom havde han haft en svag Mave, og han maatte være forsigtig med, hvad han spiste. Naar han var hjemme, passede hans Hustru paa den Ting, men naar han var ude, spiste han ofte, hvad der faldt for.

Mandag Aften den 19. September 1892 tog han til Helsingør for at deltage i en Prøvetur, et nyt Skib, som Værftet havde bygget, skulde foretage. Men Tirsdag Morgen følte han sig ilde tilpas, hvorfor han tog hjem og gik i Seng. »Carl Heschker« maatte foretage sin Prøvetur uden ham. Det viste sig, at Sygdommen var Blindtarmsbetændelse, Kræfterne svigtede, og Fredag den 23. September drog den før saa stærke og rastløse Mand sit sidste Suk.

Dette Dødsfald vakte Opmærksomhed viden om, og det vakte Sorg baade i Helsingør og Nykøbing, Mors. Bisættelsen fandt Sted i Holmens Kirke i København Fredag den 30. September. I Helsingør flagede man paa halv Stang, og alle Skibsværftets Arbejdere havde fri

med fuld Dagløn. Der var mange Mennesker i Holmens Kirke den Dag, Helsingør Byraad in pleno, Bestyrelsen for Helsingør Skibsværft, Bestyrelsen for Dampskibsselskabet »Norden«, hjemmевærende Søkaptajner, Arbejdere fra Skibsværftet og mange andre.

Pastor *Johns. Petersen* holdt Talen. Han gik ud fra et Par Salmever, den afdøde havde kendt og holdt af siden sin Barndom, og hvoraf det sidste lyder saaledes:

Ustadig som en Hyrdes Hytte
paa Jorden er vort Opholdssted,
og hastig som en Væverskytte
henile Tidens lette Fjed,
kun Møje er vor Daad, vor Id,
det længste Liv et Spand af Tid.

Præsten fortsatte: Disse Linier gav en Antydning af M. C. Holms eget Liv. Som Væverskytten havde han med Hast forladt den fædrene By for i det fjerne Vesten at bryde sig nye Baner, og atter, efter Aars Forløb og efter at have anvendt sin herkuliske Legemskraft i det rastløse Arbejde ved den Gerning, der altid var hans kæreste, at bygge de stolte Skibe, drog han hjemad, først til Slesvig og derefter til København.

Her kender vi ham alle, Manden med det store Løvehoved og de stærke Skuldre, som Alderen endnu kun lidet havde bøjet. Her stiftede han det Selskab, han med saa megen Hæder har styret i mange Aar. Hans vældige Aand havde her formaaet at bringe Lys, hvor der før var Mørke, at bringe Udbytte, hvor der ventedes alt andet. Men den Gerning, hvis Minde længst vil overleve ham, er dog det store Værft i Byen histnede ved Sundet med det stolte Slot. Hans mægtige Arbejdsevne og hensynsløse Energi formaaede ret her at gøre sig gældende,

og Arbejderne følte altid, selv om hans Haand kunde falde tungt og hans Ord hensynsløse, at han vilde dem vel, og de vidste, at han aldrig skaanede sig selv. Han var sit Lands trofaste Søn, Arbejdernes trofaste Ven. Ære over og velsignet være hans Minde!

Holm havde bestemt, at han vilde hvile i den hjemlige Jord og begraves i Nykøbing paa Mors. Denne Bys Beboere havde ikke glemt sin Æresborger og Velgører, hvorom foruden meget andet Asylet og Kommuneskolen vidnede. Skolen var opført i 1892 og havde kostet ca. 107.000 Kr., hvoraf Holm som tidligere nævnt havde ydet de 80.000. Nu gav man hans Baare en Modtagelse og en Begravelse, som kunde være en Fyrste værdig.

Liget blev overført med Damperen »Thy«, der var i Nykøbing Søndag Aften Kl. 6. Skønt det var øsende Regnvejr, var Havnepladsen tæt pakket med Mennesker. Mænd med Fakler dannede Spalier, og Husene, som Ligtøget skulde passere, var illuminerede. Hvert eneste nok saa lille Vindue fra Kælder til Kvist var tæt besat med Lys omvundet med Flor og Blomsterguirlander. En pragtfuld Afslutning dannede Kirketorvet, fra hvis store Bygninger et Lyshav straaledede ud over Ligtøget.

Fra Damperens Ankomst, til Tøget naaede Kirken, ringede Kirkeklokkerne, mens den øvrige Højtidelighed foregik under Orglets Toner. Da den svære Egetræs Kiste med det sorte Dække var anbragt i Koret, begyndte det store Følge at defilere forbi. Hvor mange der passerede, kan ikke siges, men det har været Tusinder, thi Forbidefileringen, der foregik uden Standsning, varede en halv Time.

Dagen efter, Mandag den 3. Oktober, fandt Begravelsen Sted. Ogsaa den Dag regnede det. Hele Byen flagede

paa halv, og i alle de Gader, Ligoget skulde passere, var der strøet Blomster og Grønt. Højtideligheden begyndte med, at Byens Sangkor sang »Lær mig, o Skov« og »Dagen gaar med raske Fjed«, hvorefter Byens to Præster talte. De to sidste Salmer blev sunget af hele Menigheden.

Det regnede stadigt, men Følget var stort. Foran Ligvognen gik Skolebørn og strøede Blomster. Kisten ledsagedes af Marskaller med florumvundne Stave. Efter Ligvognen fulgte Familien, Byraadet, Deputationer og mange andre. Følget afsluttedes af 400—500 Skolebørn, der havde været opstillet uden for Kirken. Med M. C. Holms Begravelse indviedes en ny Begravelsesplads. *Maren Væverpigens Mads Christian* var kommet hjem for at blive.

Det er klart, at der blev skrevet meget i Bladene ved denne Mands Død. Vi gengiver et Uddrag af, hvad »Nationaltidende« skrev: »Hans Skikkelse som hans Navn var kendt i vide Kredse. Han glemtes ikke let: en høj, nu noget bøjet Mand med Præg af sjælden Kraft, bredskuldret og i det hele lidt svær, med et særdeles karakteristisk Hoved, markerede Træk, et tykt busket, graaet Haar. Manden og hele Fysiognomiet udtrykte Bestemt-
hed, Øjnene var livfulde og kloge, kunde synes kolde, men kunde ogsaa udtrykke Munterhed og Skælmeri. Naar han havde Ord for at være en haard Mand, er det sikkert nok, at Malm var der i ham, og man kunde se det paa ham, men for Resten var han varmhjertet som faa, og hans brede Haand, der var bleven grov ved strengt Arbejde, og som visselig kunde tage fat endnu og falde tungt, hvor han vilde, blev dog stadig blødt aabnet for de mange, der daglig søgte hans Godgørenhed.«

Som Grundlægger var M. C. Holm vel ikke saa mangesidig som C. F. Tietgen, men som Personlighed stod han næppe tilbage for ham. 1914 døde Holms Hustru, og da Ægteskabet var barnløst, kom de mange Midler ifølge Holms Testamente en lang Række Mennesker og Institutioner til Gode. Her skal kun nævnes, at Asylet i Helsingør fik 10.000 Kr., Renterne af 100.000 Kr. skulde Byraadet i Nykøbing anvende til unge Menneskers videre Uddannelse. Men desuden var der de mere synlige Ting. I *M. C. Holmsgade* i Nykøbing blev der 1914 efter hans Hustrus Død opført en to Etagers Bygning *M. C. Holms og Hustrus Stiftelse* med 12 Friboliger for gamle, trængende Familier, især Skibsførere. Stiftelsen havde desuden en Kapital paa 56.000 Kr. til Folkebiblioteket, der blev opført 1921, havde Holm skænket 26.000 Kr. Det var i det hele ikke smaa Beløb, der kom Almenheden til Gode som Følge af M. C. Holms sjældne Initiativ og Ihærdighed.

Foran Skibsværftet i Helsingør er rejst en Mindesøjle, der bærer følgende indskrift:

*Mads Holm/ Helsingør/ Jernskibs og/
Maskinfabriks/ Grundlægger*

Helsingør mistede Øresundstolden, men Byen fik Skibsværftet, der gav ny Fremgang, og Byen kan stadig hylde det gamle Ord: Mit Haab staar til Havet.

K I L D E R

Til Brug ved Udarbejdelsen af foranstaaende Skildring har man vist mig den Velvilje at overlade mig Manuskriptet til et Foredrag, som Skibsbygger Søren Larsen holdt i Rotary-Klubben i Nykøbing, Mors, den 19. Januar 1940.

De to væsentligste trykte Kilder er: *Grosserer M. Chr. Holm. En Levnedstegning* ved Henrik Fog, Nykøbing, Mors, 1902, og *Aktieselskabet Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri 1882—1907. Et Jubilæumsskrift* ved Jul Schovelin. Endvidere er anvendt: *Helsingør Skibsværft og Maskinbyggeri, Aktieselskab, 1882 — 1. Marts — 1957.* — *Berlingske Tidende, 1892.* — *Helsingør Avis, 1892.* — *Nordsjælland, 1892.* — *Dansk biografisk Leksikon.* — *Traps Danmark, Bd. V, 1924, m. m.*

II

ERINDRINGER FRA TIKØB, HELSINGØR OG HILLERØD

L. M. S. Østergaard beretter.

1826 fødtes i Borgergade i København en lille Dreng, der fik Navnet *Ludvig Marius Sophus Østergaard*. Hans Fader, der var Urtekræmmer, købte 1826 Gaarden Louisenlyst, nu Ørsholtgaard, i Tikøb Sogn, og denne Gaard drev han til 1836, da han solgte den og 1837 flyttede til Hillerød, hvor han boede forskellige Steder, dels i Nyhuse og dels i Byen.

L. M. S. Østergaard lærte Handelen i Helsingør, opholdt sig senere i Hillerød, hvor han 1848 som ivrig Patriot meldte sig frivillig, da Krigen brød ud, og blev optaget i Ingeniørkorpset. I November blev han udnævnt til Underofficer. 1849 deltog han i Slaget ved Fredericia. Efter Hjemkomsten samme Aar blev han ansat som Kommis hos Købmand *Andreas Heegaard* i Slangstrup, men i Januar 1850 blev han atter indkaldt og vendte først hjem, da Feltoget var endt.

Efter Krigen kom han tilbage til Heegaard. 1854 drog han til Slagelse, hvor han drev Forretning til 1860, da han overtog Stillingen som Inspektør ved Amtssygehuset

i Sorø. Her virkede han i 34 Aar til 1894 og gjorde et stort og fortjenstfuldt Arbejde. Ved sit 25 Aars Jubilæum blev han udnævnt til Kancelliraad.

Da Østergaard 1894 tog sin Afsked, vendte han og hans Hustru, *Mathilde Jensine, f. Andersen*, tilbage til Nyhuse, hvor hun var født, og her nedskrev han i Aarene 1894—96 sine Erindringer fra Barndommen og til Trearskrigens Slutning. Optegnelserne, der fylder 182 Foliosider, omfatter baade personlige Oplevelser og en Del Tidshistorie.

Et Afsnit af Erindringerne er offentliggjort i *Jørgen Paulsens »En Nordsjællænders Oplevelser i 1848«, Fra Frederiksborg Amt 1950.*

Erindringerne er velvilligst stillet til Raadighed af *Alfred Willerup*, Hillerød, hvis Fader, *Ludvig Richardt Willerup* (1866—1944) i en Aarrække sammen med tidligere Operasanger *Erhard Hansen* (1839—1915) drev Vett & Wessels Udsalg i Hillerød, senere var han Eneindehaver af Forretningen. L. R. Willerup var gift med *Martha Frederikke Østergaard* (1871—1951), der var Datter af L. M. S. Østergaard, som døde 1903 og ligger begravet paa Nyhuse Kirkegaard.

I det følgende gengiver vi et Udtog af de Erindringer, der stammer fra Tikøb, Helsingør og Hillerød. Retskrivningen er normaliseret.

Østergaard beretter, at hans Fader, *Hans Nicolaj Østergaard* stod i Lære som Urtekræmmer i København hos *Ulrick Holm*, »Borger og Urtekræmmer her i Staden«, fra 29. September 1805 til 29. September 1812, som er syv Aar. Derefter var han Svend sammesteds i fem Aar og modtog herfor det Skudsmaal, at han i »Tidsrummet fra 1805 til 1817 haver opført sig som et

ærekjært og meget anstændigt Menneske, hvilket herved bevidnes.« Østergaard fortsætter: »1826 d. 18. Februar saa jeg Lyset i Borgergade Nr. 118, nu Nr. 62, i København, som min Fader købte den 21. August 1818 ved 3. offentlige Auktion efter Klædehandler *Hornstrup* for 8195 Rbd.

I denne Ejendom drev min Fader en ret betydelig Urtekramforretning, handlede med Købmænd paa Bornholm, i Mariager, Ebeltoft, Hobro, Løgstør, Lemvig og Skive. Borgergaden var dengang Hovedstadens elegante Gade. Man beklagede den stakkels Urtekræmmer *Fonnesbech*, at han maatte flytte til Østergade, fordi Huslejen der var billigere. Min Fader brugte mange Lys i sin Butik. Derfor kaldte man den den illuminerede Butik. Min Faders Genbo var den rige Admiral *Zahrtmann*, hvis Hustru aldrig tog en Kjole to Gange paa, men lod dem sælge for Spotpris, og min Moder har fortalt, at hun købte tidt en Kjole af den Kone, der havde i Kommission at sælge disse.

Paa Hjørnet af Dronningens Tværgade og Borgergade, altsaa skraas over for min Fader, boede Urtekræmmer *J. N. Verdelin*, der endnu er mange handlende bekendt for hans udstrakte Handel med forskellige Fabrikata, f. Eks. Kakkelovnsblyant, Blanksværte, Blæk osv.

Mine Forældre saa i den Tid, de boede i Borgergade, Linedanseren *Roath* falde ned af en Line, spændt fra Frue Kirketaarn til Jorden, og slaa sig ihjel. 16 Livvagtskarle skulde trække i Linen, Roath mærkede, at Linen var for slap, og raabte: »Stram Linen!« Karlene trak til, Linen brast. Det viste sig, at Linen et Sted var overhældt med Skedevand. Moder og mange andre Folk besvimed.

At Folk i Datiden gik for at se saadan halsbrækkende

Forestilling, var jo ikke saa underligt, naar man betænker, hvor faa Fornøjelser der tilbødes Publikum. Der var intet Tivoli, Casino eller Alhambra. Københavnernes bedste Fornøjelse var at se Borgerne eksercere paa Nørrefællede.

1826, mit Fødselsaar, købte min Fader Louisenlyst, der tidligere hed Sophienlyst, og som nu, 1894, hedder Ørsholtgaard, ved Gurre i Tikøb Sogn, staaende for Hartkorn 8 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 1 $\frac{2}{6}$ Album. Saa vidt min Tanke er rigtig, hørte der til Gaarden en Have paa 18 Tdr. Land, idet en Lystskov stødte umiddelbart op til Haven, samt 338 Tønder Land, hvoraf en Del laa uopdyrket bevokset med Lyng, samt betydelige Arealer af Tørvemoser.

Til Gaarden hørte en Bøgeskov paa 68 Tdr. Land og en Granplantage paa 40 Tdr. Land. I begge Skove var samtlige Træer overmodne, idet mange Bøgetræer indeholdt mere end 10 Favne storslaaet Brænde, og Grantræerne var vel 12 Tommer i Diameter.

Gaardens Bygninger bestod af 4 Længer. Stuehuset havde Hovedindgang saavel fra Gaarden som fra den forbi Gaarden løbende Vej, der førte fra Gurre til Hørsørd; havde Kvist til begge Sider, hvor hele Befolkningen havde sine Soveværelser om Sommeren, medens mine Forældre havde Soveværelse i Stueetagen om Vinteren.

Til Gaarden hørte 8 Huse, hver med 7 Tdr. Land eller dog de fleste af disse. Gurre, eller som den da kaldtes Spidsbjerg, Skole var Arvefæste under Gaarden.

Foruden de almindelige 4 Længer, Gaarden bestod af, laa ved dens vestre Side en vældig Kartoffelkælder, hvis Tag naaede til Jorden.

Skoven var fri Ejendom, idet hver enkelt Træ var købt

paa Auktion paa Roden af Louisenlysts tidligere Ejer *Peder Pedersen*, der med sin Hustru levede paa en lille Gaard, han selv havde bygget paa 40 Tdr. Land, han selv havde forbeholdt sig ved Salget til min Fader. Denne lille Gaard kaldte han Pedersborg, den var bygget paa holstensk. Denne Mand og hans Hustru gik ind i Hernhuternes Trossamfund i Christiansfeldt, paa hvis Kirkegaard jeg har set baade hans og hans Hustrus Ligsten.

Min Moder blev født paa Skidentorvet, der nu er om-døbt og hedder Nørretorv, hvor min Bedstefader, *Christian Anton Siegumfeldt*, var flyttet hen, da hans Gaard paa Hjørnet af Kultorvet og Frederiksborggade Nr. 148 nedbrændte under den store Ildebrand 1797. Her havde Familien kun en lille Lejlighed, hvisaarsag The- og Porcelænshandler *Schmidt* tog min Moder til sig, og hos denne Familie var hun, indtil Bedstefaders Sted blev opbygget. Under den ulykkelige Forordning af 5. Januar 1813, hvorved en Daler forvandlede til en Mark, kom han jo til at skylde 6 Gange saa meget bort, som han skyldte den 4. Januar s. A., idet der skulde lægges 6 Rigsbankdaler paa Bordet for at betale en Rigsdalers Gæld. Gamle Schmidt, som vi kaldte ham, henlevede sine sidste Dage i min Forældres Hus. Min Faders Moder og hendes Søster boede ogsaa hos mine Forældre. Den sidste havde en Pension af Postvæsenet.

Naar nu Schmidt, Bedstemoder, Tante, Forvalter *Hansen*, Huslærer *Simmelkjær*, Jomfru *Christiane Hansen*, der blev min Broder Christians Hustru, Fader, Moder og fire Børn sad om det gamle Bord i Dagligstuen, var det en ganske pæn Familie. Naar Berlingske Tidende, der kun to Gange ugentlig naaede til vort Hjem, var kommet, læste Moder den højt i Paahør af samtlige 12 Personer,

der efter Datidens Brug prægtig kunde se ved et eneste hjemmestøbt Talglys, der stod midt paa Bordet. Naar Moder havde læst Avisen fra Ende til anden, begyndte Fader forfra, og naar han var færdig, gik Avisen til en anden, thi alle skulde hver for sig studere den fra først til sidst.

Jeg talte om, at vore Talglys var hjemmestøbte, ja, dette kan jeg bevidne, idet jeg, engang min Fader støbte Lys, ogsaa skulde agere Lysestøber, men fik mit Lys op til en Vægt af mindst 1 Pund, medens Faders Lys kun vejede $\frac{1}{8}$ Pund. Jeg gyser endnu ved Tanken om de Smerter, dette Støben Lys voldte mine Rygstykker. Jeg har aldrig støbt Lys siden.

Min Fader havde 36 Køer og 8 Heste, hvoraf en hed Frants, en Trine, en Lotte og en Spids. Af mindre Arbejder maatte vi Børn udføre, hvad vi kunde. Der avledes aarlig en overordentlig Mængde Kartoffler, ja, saa mange, at Smeden fra Horserød med Kone og en voksen Datter fortjente henved 100 Tønder, han maa altsaa have optaget henved 900 Tdr. Kartoffler. Jeg kan ogsaa huske, at disse Folk begyndte meget tidligt om Morgenen og holdt først op længe efter, at de andre Optagere var færdige.

Jeg maatte staa paa Marken og udlevere Tegn som Kvittring for, hvor mange Skæpper Kartoffler enhver afleverede til Vognen. Disse Tegn var Træklodser af forskellig Form og Størrelse. Denne Forvaltertjeneste kunde være ret anstrengende i de kolde Oktober- og Novemberdage, ikkun iført Skjorte, Strømper, Træsko, Bukser og Trøje, men Ydertøjet var dog varmt og godt, idet dette var af graameleret Klæde, Fader lod tilberede paa Usse-rød Klædefabrik. Mindre varm var Stadsklædningen, der

bestod af sribet Kadettøj. Det var en kold Klædning at være iført, naar jeg, siddende paa et Kartoffellæs og i en kold Vinterdag, kørte til Helsingør, hvor Kartofflerne solgtes til Brændevinsbrænder *Tvede* i Sudergade, der dog ikke vilde betale mere end for 5 Tønder, endskønt hver Vogn var belæsset med 6 Tønder. Kartofflerne betaltes med 83 Øre pr. Tønde, men min Fader fik jo saa i Virkeligheden ikke mere end 69 Øre pr. Tønde. Dette Misforhold kan jeg erindre ærgrede min unge Sjæl.

I Høsten maatte jeg sidde paa Ryggen af Hesten, der var forspændt en Træ-Stubrive med flade, brede Tænder, medens Fader rev Stubben. Samme Forretning betroedes mig, naar Fader hyppede Kartoffler. Til andre Tider kantede vi Tørv eller satte Tørv i Skruer. Dette Arbejde syntes jeg var ganske morsomt.

Om Aftenen efter Arbejdstid fulgte vi med Karlene og ruskede Lyng, hvoraf vi bandt Lyngkoste, og naar de havde et Læs, kørtes dette til København, det gav dog Karlene en Art Lønningstillæg. Et muntert Aftenarbejde for os Børn var at lave Doner og sno Hestehaarssnore til disse. Donerne udsatte vi dels i Skoven, dels i den lille Skov, der stod i Forbindelse med Haven, og engang lønnes dog vort Arbejde meget rigeligt, idet der i de Doner, der var sat paa det sidstnævnte Sted, fangedes en uhyre Mængde Kramsfugle, hver Done var besat, og en stor Mængde Doner leverede endog 2 Fugle. Om Fader havde Ærinde til København, ved jeg ikke, men Fangsten var næppe bragt hjem, førend Fader kørte til København med Fuglene, der indbragte en køn Lommeskilling.

En anden Ekstraintægt kan jeg mindes, Moder engang havde af Champignons. Paa den Mark, Gaarden

laa, var der et Aar Græs, og en Morgen, Fader kom ud, syntes Marken ham næsten hvid af denne sjældne Plante. Hele Husets Befolkning, selv Fader, maatte ud og pille Champignons. Der høstedes den Dag 8 Tønder Champignons, som Fader selv kørte med til København og fik 40 Rdl.¹⁾ for dem, en ganske lille Pris i Forhold til, hvad denne Plante nu betales med. Disse Champignons repræsenterede dog dengang en Værdi af 20 Tønder Byg eller mere, end hvad Fader gav for en gul Hoppe, hvormed jeg nu skal fortælle, da jeg mindes, at vi engang ventede Fader hjem fra København, hvor vi vidste, han vilde købe en Hest. Vi gik Fader i Møde og traf ham for Enden af Alleen ridende paa en prægtig gul Hoppe, 10 Kvarter 1 Tm. Baade Fader og Hoppen blev modtaget med Jubel. Fader gav 30 Rdl. for den og forbeholdt sig den ved Salget af Louisenlyst og førte den med sig til Frederiksborg Nyhuse 1837, men solgte den et Par Aar efter til Gaardejer *Niels Bendsen* i Herløv for 130 Rdl.

Det staar ogsaa i min Erindring, at Fader engang købte 3 Køer i København og lejede der en Mand til at trække disse til Louisenlyst. Til Vejledning for Trækkeren tegnede Fader et Kort, og efter dette marcherede Manden lige ind i Gaarden, uden at han undervejs havde haft nødig at spørge sig for om Vej.

Der meldtes Fader den Jobspost, at der manglede to Heste, der var sat paa Græs. Fader lod straks en Mand ride ad København til. Hestene og Tyvene fandtes i Vibenshus Kro. De letsindige Ryttere var to unge Menneker, der skulde indtræde i Hæren, og som havde foretrukket at ride Turen i Stedet for at tilbagelægge denne paa Apostlenes Heste. Fader fik Hestene tilbage med

Navnene paa Frirytterne, men disse blev ikke straffede andet end med den Skræk, de gik med af Frygt for Arrestation.

Indkørselen til Gaarden skete gennem en Lindealle vel ikke mere end $\frac{1}{4}$ Fjerdingvej. Disse Træer var en stor Pryd for vor Gaard. De var vel 100 Aar gamle. Ved hver Ende af Stuehuset stod et prægtigt Bøgetræ med en 12 Al. høj blank Stamme, vel mere end 3 Al. i Diameter. Disse var ogsaa en stor Sjældenhed, de pyntede svært paa Omgivelserne. Ude paa Marken for Enden af Lystskoven stod en lille Samling af Bøgetræer, der var plantede i en Rundkreds. Denne Samling Træer kaldtes »Herrens Lysthus«. Alle disse Træer, Alleen og dem ved Gaarden saavel som Herrens Lysthus, var et af de første Arbejder, den nye Ejer gav sig i Lag med, idet denne Træmorder lod dem alle falde for Øksen. Senere lod han begge Skovene omhugge for at indtage Jorden til Agerland til Mispriyd for Gaarden og til Skam for ham selv.

Fra Gaarden afgang hver Morgen en tohjulet Vogn med Mælk og Fløde til Helsingør. Mælken var anbragt i Blikdunke paa 1, 2 og 4 Potter, Fløden i mindre Dunke, alle forseglede med Signet, saa Kusken fandt let Afsætning for sit Produkt. Mælkekusken var hele Befolkningens Landpost og Kommissionær, men han havde tit Uheld med Besørgelsen af sine Kommissioner. Saaledes skulde han engang hjembringe for 4 Skilling sort Snus (man havde baade sort Snus og brun Snus) til den kære gamle Bedstemoder og for 2 Skilling Kønrog til Fader. Uheldigvis havde han begge Kræmmerhuse i sin ydre Skindpelselomme, og da det regnede, gik Papiret itu, og Snus og Kønrog laa i god Forening i Lommen. Her var gode Raad dyre, men Mælkekusken forstod foreløbig at klare sig.

Han tog de sammenblandede Produkter ind i Karlekammeret, paa hvis Bord han delte det i to lige store Dele. Den ene Del fik Bedstemoder, den anden Del Fader. Glad blev Bedstemoder, at hun igen kunde faa sig en Pris af den gode sorte Snus, men ak og ve! »Men Moder dog!« sagde Fader, »hvorledes er det, du ser ud?« Fader undersøgte Sagen og fik fuld Klarhed over, hvorledes Sagen hængte sammen.

En anden Gang skulde Mælkekusken afhjælpe et af Fader længe følt Savn ved at købe ham en halv Fjerding snitrent Skraa af Augustinus's. Da Karlen ventedes, mødte Fader ham i Alleen, sigende: »Lad mig faa Skraaen!« men Mælkekusken kunde ikke efterkomme Opfordringen. Denne, der var en Svensker, udbrød i sin Betuttelse: »Kors Herre! Jag har, ta' mig tusind Djævle, glømt det!« — »Vil Du straks vende om igen og hente mig Skraaen!«

Naa, for hvem der bruger snitrent Skraa, kunde det jo nok være et føleligt Savn, der snarest muligt burde afhjælpes, og enhver kender jo det Ordsprog, at en Ulykke kommer ikke alene. Saaledes ogsaa her. Kusken medbragte en Skæppe holstenske Boghvedegryn, Fader havde købt Dagen i Forvejen som en stor Raritet, da denne Artikel ikke kunde faas andet Sted end i Havnen, naar en holstensk Skipper gæstede Helsingør. Disse Boghvedegryn skulde bruges til Middagen, men nu kunde de jo ikke komme tidsnok, og hvorledes Middagen blev erstattet, ved jeg ikke, men næste Dag serveredes der med Boghvedegrød. Denne for Fynboerne saa yndede Ret, at den faar hans Mund til at mimre, kunde vi Børn ikke spise den Dag, men Fader lod Grøden opøse i store Spølkummer, lod den staa, til den var kold, afsatte den paa en Tallerken, hvor Retten præsenteredes som en Slags Bud-

ding, og deraf kunde nu hver Dreng skære sig en Skive, tyk eller tynd, og spise saa meget eller saa lidt, som det behagede ham. Saalænge der var Spor tilbage af Boghvedegrynene, fik vi ikke anden Mad, hverken til Middag, Morgen eller til Aften. Hvor længe vi Drengene levede udelukkende af Boghvedegryn, ved jeg ikke, men enhver, det interesserer, kan selv regne det ud, naar jeg siger, at 1 Skæppe Boghvedegryn vejer 20 Pund, og at der til et Maaltid passende kan beregnes 20 Kvint²), og at vi var 4 genstridige Krabater om at dele den velsignede Boghvedegrød. Jeg tror, der hengik 8 Dage. Nu smager Boghvedegrød mig fortrinligt.

Naa, nu har vi hørt om Mælkekusken, nu maa vi have Huslæreren fat. Cand. theologiæ Simmelkjær han var noget, det vil sige for meget, hengiven til Nydelsen af Spiritus. Han gik hver Lørdag Aften til Helsingør, men kom sjældent tilbage om Mandagen, hans Ferie trak ofte ud til Onsdag. Min Broder Henrik stod i stor Gunst hos ham, fordi han forstod at skaffe ham en Snaps Brændevin. Dette lod jeg Læreren høre, han blev naturligvis rasende og lovede mig Prygl. Jeg flygtede ud af Stuen, over Gaarden, op paa Staldloftet, over Høstænget, hen til en Lem, der var anbragt lige over Møddingsstedet, der var belagt med mere end 1 Alen høj tør Gødningbunke. Da han var lige i Hælene paa mig, tog jeg Mod til mig og sprang ned paa Møddingen. Han sprang ned efter mig. Tæt ved Møddingsstedet laa den tidligere omtalte Kartoffelkælder, hvis Tag naaede til Jorden, og op ad dette Tag stod heldigvis en Stige, da Tækkemanden just var beskæftiget med at forbedre Rygningen. Jeg op ad Stigen, Simmelkjær efter mig, jeg spadserede langs Rygningen med Simmelkjær i Hælene paa mig. Jeg satte mig

paa Halen, rutsjede ned ad Taget; Simmelkjær efter mig. Der stod Fader, som jo skulde have en Forklaring over Anledningen til denne Legen Tagfat. Resultatet kan jeg ikke erindre.

I Haven var en lille Ø, vel 30 Alen i Diameter, rundt Øen var en 6 Alen bred Kanal, der var stærkt bevokset med Siv og andet Skrub. Jeg kan erindre, at Bedstefader Siegmundfeldt, der døde 1831, var i Besøg hos os. Han gav nogle Folk 4 Rdl. for at oprense denne Kanal.

Paa Øen havde min Fader mange Bistader. En Morgen opdagedes, at en Bistade var bortstjaalet. Op ad Dagen kom Oldermændene fra Gurre og tilsagde min Fader til at hente Lægen til en syg Mand, der boede ikke langt fra Gaarden. Fader gik ud til Manden for at tilse ham og saa da, at hans Lidelser var en Følge af Bistik. Han var altsaa Bityven.

Det var trange Tider for Landbruget, der vel ogsaa blev mindre indsigtsfuldt drevet, idet der af Gaardens 338 Tdr. Land vel næppe pløjedes det halve Areal og saaledes andre Steder. Landmanden havde ingen eller dog kun lidt Indsigt i Kvægavl, saa at Kvægbestanden baade var ringe i Kvalitet og Kvantitet. Hvad dengang kaldtes en god Ko, købtes for 10 Rdl., og en jævn god Arbejdshest købtes for 30 Rdl. 1 Spædkalv kostede 3 Mrk., 1 Pund Smør 10 Sk., 1 Pund Oksekød 5 Sk., 1 Td. Kartofler 40 Sk. En Arbejdsmand lønnedes hos Fader med 1 Skæppe Byg daglig. I Tærskeløn fik han hver 9. Skæppe.

Kapitelstaksten var for Byg:

1826 4 Rdl. 3 Mrk. 12 Sk.

1827 1 „ 5 „ 6 „

1828	2	„	3	„	14	„
1829	2	„	1	„	12	„
1830	3	„	2	„	0	„
1831	3	„	3	„	6	„
1832	2	„	3	„	2	„
1833	1	„	5	„	5	„
1834	2	„	2	„	0	„
1835	3	„	2	„	3	„

altsaa gennemsnitlig for disse 10 Aar: 2 Rdl., 5 Mk., $2\frac{1}{5}$ Sk. Siden her nævnes Kapitelstaksten, skal jeg notere denne for 2 Aar.

1812	34	Rdl.	5	Mrk.	8	Sk.
1813	12	„	1	„	13	„

Landmanden bagte sit Brød og bryggede sit Øl selv. Til mindre Smedearbejde og Hestesko købte Landmanden selv baade Jern og Kul og sendte en Karl med til Smeden for at slaa op. Ligeledes købte han selv det Læder, der brugtes til Skotøj, Seler og Grimer; saa sendtes der Bud til Skomageren eller til Sadelmageren, der da indfandt sig og arbejdede imod Dagløn og Kost og, naar disse boede i længere Afstand fra Arbejdsstedet, da ogsaa Logi. Min Fader lod væve Klæde paa Usserød Klædetabrik, og til sin Tid kom Skrædderen og syede Klæder til os Drengene og til Fader, selv Forvalteren og Schmidt brugte dette graamelerede Klæde, saa hele den mandlige Befolkning gik ganske ens klædte.

Pigerne spandt Uld og Blaar, og af det grove Blaar-garn vævedes Sækketøj, saa syede Pigerne Sække. Karle og Piger havde særdeles gode, varme og stærke Klæder i langt større Mængder end nu. Renden til Dans kendtes ikke, og jeg tror, disse Tjenestefolk levede langt lykkel-

ligere end nu, de er klædte ganske som Damer med Fjer i Hatten og Sløjfe paa Halen. Jeg har set pæne »Damer« blive indlagt paa Sygehuset iførte Krinoliner, men uden Særk.

Hver Søndag besøgte Sognets Kirke af en Del af Tyendet. Herrens Bord besøgte ogsaa flittigt, hvilket ses af Tyendets Daabsattest³⁾, hvor det er noteret, hvor ofte de havde været til Alters. Slagsmaal mellem Tyendet kendtes ikke, men derimod desto mere Spøg.

Levemaaden paa Louisenlyst var meget god; hveranden Aften fik vi Vandgrød og Mælk, og hveranden Aften fik vi kogte Kartoffler og Meldyppe, og det var staaende Regel, at vi alle foretog en god Spadseretur oven paa Kartoffelmaaltidet, baade Schmidt og Simmelkjær spadserede med os. Om Søndagen fik vi Kaffe, Bassekoken kom hver Søndag Formiddag og fik rigelig Afsætning, idet vi Børn sørgede for altid at have lidt Skillinger at købe Hvedebrød for. Slikmundene købte Snegle, der var ligesom Krydderboller. Dejgen var lavet i en lang Strimmel, der blev rullet sammen og da dannede en Kage, der havde noget til fælles med en Bolle; de mere tarveligt anlagte købte smaa tørre Hvedeboller til 2 for en Skilling, disse kaldtes *Filligøjer*, eller ogsaa købte de Kommenskringler eller Hvedetvebakker. Moder købte Krydertvebakker.

Aftenthe vankede der kun en Gang imellem, naar Hjemmet gæstedes enten af Egnens Beboere eller af Byfolk fra Helsingør. Cigarer eksisterede ikke paa Gaarden, men dog Tobak. Gæster, der vilde ryge, medbragte selv Pibe, sædvanligvis Merskumspiber, ved hvis Rør hængte sorte Pibelidser med store Duske. Naar der blev røget, blev der indsat i Stuen en lille rund Kobberkop

med tre Ben og Skaft; i denne Kop anbragtes Tørvegløder liggende i Aske; naar en Pibe da skulde tændes, udtoges en lille Glød af Koppen; naar Piben var tændt, lagdes denne tilbage igen.

Fyrtøjet bestod af en Trækasse med Laag inddelt i to Rum, denne Kasse var 9 Tm. lang, 3 Tm. bred og 3 Tm. dyb. Kassens Rum fyldtes med udbrændte linnede Klude, som pakkedes jævnt fast i Kassen. Til Fyrtøjet hørte et langt Fyrstaal med Flintesten; saa slog man Ild, de udbrændte Klude tændte ved en eneste lille Gnist; man pustede paa Ilden og tændte da en Svovlstik, der bestod af en 6 Tm. lang ganske tynd Fyrrepind, hvis Ende var dypet i Svovl. Naar Svovlstikken var tændt, paalagdes Laaget, og Ilden slukkedes. Senere er der opfundet en Uendelighed af forskellige Slags Fyrtøjer og Tændstikker baade til at stryge og til at dyppe i en Vædske.

I Køkkenet og paa andre meget befærdede Steder samt i Borgestuen og i Lygter brugte man en Tranlampe, der bestod af en rund Metalskaal sædvanligt af Jern, men ogsaa af Kobber. Den var 9 Tm. i Diameter og 1 Tm. dyb. Denne Skaal var forsynet med en Tud, hvori laa en Bomuldsvæge — en tarvelig, men dog brugelig Belysning. Enhver Dreng, der vilde gælde for noget, ejede en Solring, der dengang var ligesaa uundværlig for en Dreng som en Tobakspibe og et Cigarfutteral nu er for den opvoksende Ungdom.

I den Periode jeg havde mit Hjem paa Louisenlyst, ankom det første Dampskib »Caledonia« til Danmark⁴). Længe førend dets Ankomst nærrede Folk Tvivl om, at et Skib ved Hjælp af Røg, saaledes benævnedes Dampen, kunde sejle fra England til Danmark. Den Dag det var

bestemt, at »Caledonia« skulde komme, tog min Fader til Helsingør for at blive overbevist, da han hørte til Tvivlerne, men til den fastsatte Tid gled Dampskibet ind paa Helsingør Red under Befolkningens Jubel.

Min Broder Carl er født paa Louisenlyst og var derfor værnepligtig⁵). Efter den da gældende Lov købte min Fader ham fri for Værnepligt ved at indbetale 50 Rdl. til Krigshospitalskassen. Da min Broder Julius ventedes, lejede min Fader en Lejlighed til Moder i Skræddermester Dahlgreens Ejendom paa Hjørnet af Stengaden og Skyttenstræde 20, 1. Sal, i Helsingør, og her fødtes Julius, der saaledes blev fri for Værnepligt. Under Moders Ophold her døde den rare gamle Bedstemoder paa Louisenlyst.

1830 blev Fader udnævnt til Underbefalingsmand i Kystmilitzen, der blev opbudt for at hindre Landgang, navnlig fra Sverrig, dog ogsaa fra Skibe og Baade i Sundet, for at Kolera, der var stærkt udbredt i Sverrig, ikke skulde indføres her i Landet. Hver 12. Aften red min Fader fra Gaarden med høj Silkehat med Kokarde, ja, saagar med hvid Fjer i sin Hat og Sabel med Livgehæng. »Spids« var hans Livhest. Da jeg har hans Beskikkelse, kan jeg fremsætte den her.

Hermann Gerhard de Treschou, Kongelig Majestæts Amtmand over det samlede Frederiksborg Amt, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd.

Gjør vitterligt, at jeg haver udnævnt og antaget, ligesom jeg herved i Kraft af Forordningen af 26de Februar 1808 dens 8de § udnævner og antager Gaardejer Hans

Østergaard paa Louisenlyst til at være Underbefalingsmand for 8de Afdeling af 4de Kystmilice Distrikt som indbefatter Tikjøb Sogn paa Frederiksborg Amt.

Thi skal bemeldte Hans Østergaard paa denne Post være Hans Majestæt Kongen lydig, huld og troe og haver han iøvrigt at forestaa bemeldte Bestilling i Overensstemmelse med Lovene og de Befalinger og Ordre, som han af sine Foresatte, hvem han bør vise al vedbørlig Agtelse og Lydighed, vorder meddelt, samt sig i Alt saaledes skikke og forholde som det en ærekjær, tapper og tro Kongens Undersaat og Tjener vel egner og anstaar og han agter at være ansvarlig og bekjendt.

Dette til Bekræftelse under min Haand
og Amtets Segl.

Frederiksborg Amthuus den 9de November 1830.

H. G. de Treschou.

Beskikkelse for Gaardejer Hans Østergaard som Underbefalingsmand ved Kystmilicen paa Frederiksborg Amt.

Porte og Døre var ikke aflaaede om Natten. Saaledes kunde min Fader, engang han kom kørende hjem efter Sengetid, selv sætte sine Heste i Stald, gaa ind i Spisekammeret og nyde sin Nadver og derefter gaa op paa første Sal paa Kvisten, hvor vi vide, min Forældre havde deres Sovekammer, lægge sig i sin Seng ved Siden af Moders, uden at nogen vidste, at han var kommen hjem, førinden man saa ham ligge i sin Seng. Trods alt saaledes stod aabent, kendte man dog ikke et eneste Forsøg paa natligt Tyveri.

Kørne fodredes med Kartofler, der blev kogt i et

Sukkerfad, der blev stillet over den indmurede Kedel, der stod lige ved Borgestuedøren, saa fra dette Sukkerfad forsynede Folkene sig hver Aften med kogte Kartoffler til deres Aftensmad.

I over fire Aar læste jeg hver Dag Fransk hos Enkefru *Liebmanns* Datter, Enkefru *Jensen*, der boede hos sin Moder paa Ørsholt. Denne Undervisning dreves dog saa vidt, at jeg kunde læse Fransk op af en dansk Bog og Dansk op af en fransk Bog, men ved egen Ligegyldighed og Uforstand ved ikke at fortsætte, hvad jeg havde lært, gik det i Glemme, saa da jeg blev ældre og indsaa mine Fejl, var det for sent, da alt, hvad jeg havde lært i min tidligste Barndom, nu ganske var gaaet tabt til stor Sorg og Skade for mig i min Fremtid.

Engang havde Fader lejet en Vandsnegl, der trukket af en Hest skulde pumpe Vandet ud af Spidsbjerg Mose, og da Sneglen, som alt sagt, var lejet, skulde den selvfølgelig gaa baade Nat og Dag, og da det var min Tur at køre »Frants«, der den Nat skulde trække Sneglen, hidkaldte jeg Per Jørgens Niels, og i Stedet for at køre Hesten lod jeg den »hvile«, medens min Legekammerat og jeg hidbragte en Del Sten fra en nærliggende Banke og begyndte at bygge Huse og Gaarde, men midt under Legen kom Fader. Legen endte, men ikke til min Fordel. Jeg tænker paa dette Byggen Huse, naar jeg ved at passere Landevejen ser smaa Børn bygge Huse, saa giver jeg dem gerne lidt til Rejsegilde.

A propos *Peder Jørgensens* Søn Niels — en prægtig Fyr. Da Slaget ved Fredericia saa at sige var endt, og vi gjorde Holdt tæt ved Fuglsang Skov paa en høj Bakke, havde jeg den Glæde, at Niels kendte mig og kom hen og hilste mig. Han var Infanterist.

Under et Besøg i Helsingør med min Fader gæstede vi Købmand *Rosini* (en Italiener). Han saa, jeg forelskede mig i en Pisk af de saakaldte Beriderpiske, disse var flettet af Vidjer og malede, sædvanligvis enten røde eller blaa. Herr *Rosini* spurgte mig, om jeg vilde have en Pisk, men Fader sagde nej. »Jo, vist skal han have en Pisk!« Buntet blev nedtaget, for at jeg selv kunde vælge mig en. Vel var jeg glad for Pisken, men det tog en sørgelig Ende. Da jeg kom hjem, fralokkede den lange Anders mig Pisken ved at give mig en Mark for den; den kostede ellers 28 Sk. For denne Mark købte jeg mig den første Gang, jeg derefter kom til Helsingør, $\frac{1}{4}$ Pund Krudt. Hjemkommen med min dyrebare Skat skulde jeg om Aftenen probere Krudtets Virkning, naa, jeg fik prøberet Virkningen. Jeg fik et Talglys ind i mine Forældres Vinter-Sovekammer, et stort Værelse med 2 Fag Vinduer, der vendte ud imod Vejen, der førte fra Gurre til Horserød. Vilhelm laa og sov i Sofaen, der stod lidt fra Vinduerne. Jeg sad paa Sofakanten foran, kom lidt Krudt paa Bordet, Lysflammen sattes til, Krudtet fattede nok saa rask. Men »fut« — der kom en Gnist til Krudtet, et vældigt Knald — begge Vinduer laa 6 Al fra Huset midt paa Landevejen. Vilhelm stod og tudede henne ved Døren, han havde slaaet Næse og Mund itu, jeg stod betuttet. Simmelkjær sendte straks en Karl hen til Ørsholt ($\frac{1}{8}$ Mil.) hvor mine Forældre var i Besøg, men Husjomfruen *Christiane Hansen*, lukkede mig ud af en Bagdør og paalagde mig at løbe forbi Karlen og selv fortælle Fader Uheldet.

Ved Ankomsten til Ørsholt traf jeg Fader og Moder ved L'hombrebordet med Fru *Liebmänn* og Fru *Jensen*; Modtagelsen hos de to ældre Damer var naturligvis sær-

deles venlig, jeg fik Syltetøj, men da Spillet var forbi, maatte jeg fortælle Ulykken. Fader maatte jo slutte sig til Damerne, der takkede Gud, at ingen større Ulykke var sket, og jeg fik Lov at blive og følges med mine Forældre hjem. Hvor takkede jeg ikke Christiane, der havde været saa snild at lade Vinduerne afvaske og indsætte paa deres Plads. Saadan en Ulykke kan nok betage en Dreng Lysten til fremtidig at lege med Krudt.

Haven laa paa den anden Side af Vejen, og lige inden for Laagen stod et Træ med spanske Kirsebær. Loven lød: I maa frit æde Frugterne af alle Træerne i Haven, kun dette Træs Frugter maa I ikke æde. Men Vilhelm fulgte ikke Forbudet ligesaa lidt som Eva i Edens Have. Som han nu bedst gassede de gule spanske Kirsebær i sig, kom Fader gaaende med Hænderne paa Ryggen, — seende ned for sig, saa Drengen kunde sidde ganske rolig paa sin Pind, men Skæbnen undte ham sin velfortjente Straf. Han faldt ned af Træet lige for Faders Fødder. Naa da! Vilhelm, kan du huske, til du atter smager forbuden Frugt, har dette været dig en ligesaa gavnlige Lære, som det var mig at lege med Krudt.

I Gurre boede 2 Smede; den ene kaldte de Nellikesmeden, hvilket han var meget vred over. Naar nu fremmede Drengene besøgte os, gjaldt altid vor Udflugt Gurre, og vi søgte da at formaa de fremmede Drengene til at gaa ind i hans Smedie for at købe for en eller to Skilling Nellikesøm. Købstadrenge fra Helsingør eller København klarede sig sædvanligvis med Flugt, men ikke saa heldig gik det to Fættene fra Æbeltoft, vi engang sendte ind at købe Nelliker. Disse, der ikke anede ondt, fangede Smeden, og Følgen blev nogle Prygl. I deres Uskyld beklagede de sig for Fader, der nu strengelig forbød os denne Sport

og gik ned til Smeden og gjorde ham en Undskyldning; siden den Tid levede vi i god Forstaaelse med Nellikesmeden.

Til Gaarden hørte en temmelig stor Eng, der laa syd for den Dæmning, der fører fra Gurre By til Ruinerne af Gurre Slot. Denne Eng solgte min Fader til Skovrider *Bjørnsen* paa Valdemarslund. Naar Gaardens Kreaturer græssede der paa Engen, maatte to af os Drengene gaa til Engen og afløse Røgteren og Hyrdedrengen, medens disse gik hjem at spise til Middag. Vor Legeplads, naar vi vogtede her paa Engen, var en lille Knold eller Jordbunke, der laa lige ud for *Niels Olsens* Parcelsted. Ingen anede, at denne Jordbunke skulde være et saa interessant antikvarisk Mindesmærke, som det senere har vist sig. Ved Sløjfningen af Jordbunken viste det sig, at denne gemte Resten af en Vindeltrappe, der ved Udgravning viste sig at staa i Forbindelse med Resten af Gurre Kirke, idet man der fandt Ruinerne af sammes Gulv.

Skovfoged *Hansen* i Horserød boede $\frac{1}{4}$ Mil fra os. Han havde en gruelig Bunke Unger, 22 i Tallet, med een Kone. En af hans Sønner var en fortrinlig Skytte og blev i Begyndelsen af Trediverne præsenteret for Kejseren af Rusland, der besøgte Danmark. Faderen tilbød at holde en Specie imellem Fingrene og lade Sønnen bortskyde den. Dette vilde dog Majestæten ikke tillade, men Kejseren lod en Specie sætte i Enden af en Stok, og saaledes skød Drengen 10 Specier bort, saa vilde Kejseren ikke mere.

Efter Forhandling med Forældrene tog Kejseren Drengen med til Rusland, hvor han opnaaede den høje Stilling allerede i en ung Alder at blive Overførster hos Fyrst

Dolgarochi. Nu vilde Ulykken, at Overførsteren fik en smuk Hustru, der var faldet i Fyrstens Smag, saa at Fyrsten for ofte aflagde Besøg i Overførsterens Hjem. Det maa jo være gaaet vidt, da Overførsteren saa sig foranlediget til at frabede sig Fyrstens Besøg i sit Hjem. Herover blev Fyrsten saa fortørnet, at Overførsteren kort efter sendtes til Sibirien. Siden skal man aldrig have hørt noget om denne stakkels forurettede Mand.

Vor Nabo mod nordvest var Enkefru Liebmann, der havde to Døtre og en Søn, der var Kaptajn i Søetaten. Hvor var det dog ikke elskværdige og rare Mennesker. Jeg kan huske, at Kaptajnen engang bragte os et Pulver til at fange Fugle med. Dette skulde vi blot drysse paa Fuglenes Haler. Hvor morede det ham ikke, at han fik os til at rende efter alle Slags Fugle.

1836 den 11. November solgte min Fader Gaarden til Forpagter *Rasmussen* af Brattingsborg paa Samsø for 8.200 Rdl. rede Sølv og 1300 Rdl. Sedler. Han fik det samme for Gaarden, som han gav. Det, han fik af Skovrider Bjørnsen for Engen, havde han tjent paa Gaarden.

Omkring 1. Maj 1837 flyttede mine Forældre til Frederiksborg Nyhuse og kom til at bo i det samme Sted, jeg nu bor [Frederiksværksgade 6. Huset er senere nedrevet].

Moder udlovede en Belønning af 2 Mark til den af os Børn, der først lærte Salmen »Evide Fader, som kærlig regerer«. Nu havde vi i Øjeblikket, det var over Sengetid, ikke mere end 3 Salmebøger til Stede. Disse tog Henrich, Christian og Samuel, saa der var jo ingen til mig. Henrich og jeg laa sammen i en Seng, han læste højt, jeg lyttede og repeterede efter ham. Om Natten sagde jeg til

Henrich, at jeg skulde ned i Gaarden og se, hvordan Vejret var, men da jeg blev borte, anede han Uraad og stod ogsaa op af Sengen og traf mig ved Moders Seng, hvor jeg lod mig høre i Salmen, saa Henrich kom for sent. Jeg fik Præmien, bestaaende af 2 blanke Sølvmark, men han fik dog en Ekstrapræmie af 1 Mark.

Fredagen efter min Konfirmation kom min Fader hjem fra Hillerød og meddelte, at han havde faaet Plads for mig hos Købmand *Andreas Larsen* paa Axeltorvet i Helsingør, og da jeg jo var pyntet, kunde jeg pakke mine Sager sammen, for om et Kvarter holdt Vognen for Døren.

I Købmandslære! Jeg havde aldrig tænkt paa den Stilling i Samfundet. Naa, jeg forlod saaledes det kære Hjem for bestandig og blev saaledes den 9. Oktober 1840 velmeriteret Medlem af det hæderlige og højt agtede Købmandslaug i Sø- og Handelsstaden Helsingør.

Det første, jeg vil skrive om min Principal, skal være det Testimonium, at han var en Hædersmand fra Isse til Fod. Han havde jo vel kun een Fod at træde paa og brugte Krykker, men han var desuagtet ligesaa rask til Bens som Mennesker i Almindelighed. Han var en meget anset Mand, Formand for Kommunalbestyrelsen i mange Aar og førte den største Handel med Landbefolkningen. Købte megen Sæd og beskæftigede udelukkende Søren Bornholm, der sejlede med Sæd til København og hjembragte Købmandsvarer; Kul, Jern, Salt og Klipfisk fik vi i Skibsladninger direkte.

Jeg havde ikke været længe ved Handelen, førend Indkøb af Sæd paa Torvet og Pakhus- og Toldforretningerne overdroges mig til Ærgrelse for de tvende Kommiser.

Blandt mine andre Tillidshverv gav Tjenesten som Avlsforvalter mig meget at bestille, men jeg fik en god Støtte i *Hansen*, der var Avlsforvalter hos min Fader, men nu var ansat som Opsynsmand ved alt, hvad der hørte under Byen, Veje, Vandløb, Brolægning, Rendestensbrædder og Jorder. Min Principal honorerede ham for hans Assistance ved at give ham en Gang imellem lidt Urtekram og ved Nytaar en lille Pengegave.

I Sneperioden havde jeg det strængt, idet jeg maatte fungere som Snefoged. Se mig til Hest med lange Støvler stille paa Torvet om Morgenens for at antage Folk til Snekastning, hvorfor disse betaltes, og om Aftenen efter endt Dagarbejde udbetale Daglønnen.

En anden mere behagelig Stilling fik jeg som Kusk for min Principal, naar han, som tidt skete, skulde i Selskab paa Landet, til *Ostenfeldt* paa Esromgaard, til *Pullich* eller *Schaldemose* paa Hellebæk og en meget sjælden Gang til Gilde paa Landet.

Bylivet i Helsingør var ganske behageligt, idet jeg jo havde flere Familier at komme til, Bager *Hauch*, Overlærer *Koch*, Skomager *Nohr*, et meget fint Hus, Købmand *Galschjød*t, Dyr læge *Carøe*, Købmand *Rosini*, ogsaa et fint Hus, Købmand *Fæster*, Møller *Tegner* og Møller *Kierboe*. Det var jo i de gamle Dage; naar man af lagde et Besøg, fandt man, at man var velkommen.

Naar man gik hjem om Aftenen, stemtes Sindet mildt ved at høre Vægteren bede sin Bøn for os alle; da de vel næppe kender den Bøn, Vægteren bad, vil jeg til Vejledning nedskrive den. Hvert Vers indledes med et Avertissement, der lød: Hov, Vægter, hov! Klokken er slagen — f. Eks. — otte.

Kl. 8.

Nu Mørket Jorden blinder,
 Og Dagen tager af,
 Den Tid os da paaminder
 Om Dødens mørke Grav
 Lys for os Jesu sød,
 Ved hvert et Fjed
 Til Gravens Bred
 Og giv os salig Død.

Kl. 9.

Nu skrider Dagen under,
 Og Natten vælter ind;
 Forlad for Jesu Vunder
 Vor Synd, o milde Gud.
 Bevare Kongens Hus
 Samt alle Mand
 I dette Land
 Fra Fjendens Vold og Knus.

Kl. 10.

Om Du vil Tiden vide,
 Husbonde, Pige, Dreng,
 Da er det paa de Tide,
 Man føjer sig til Seng.
 Befal dig Herren fri,
 Vær klog og snild,
 Vogt Lys og Ild;
 Vor Klokk' er slagen ti.

— — —

I Søkøbstæderne skulde Vægteren efter hvert Vers udraabe, hvad Vinden var. Naar saa Vægteren om Aftenen kom ind i Butikken og spurgte, hvad Vinden var, havde vi vore Løjer ved altid at give ham forkert Besked, saa kørte han med den, indtil en eller anden gjorde ham opmærksom paa, at han angav Vinden fejl.

Vor Vægter var den berømte *Ole Snøde*, altsaa en Langelænder. Nu stod han paa en Stige og pudsede en Lygte, da en uartig Dreng stod nedenunder og opførte sig uanstændigt sigende: »Den ka du ha!« Ole, der kendte Drengen, anklagede ham for Politimesteren sigende, at Drengen »slog en aa.« Da sagde Politimesteren: »Du kunde jo slaa igen!« — »Nej,« sagde Ole, »det passer sig dog ikke for en Embedsmand som mig.« Nu kunde Politimesteren ikke bare sig, men jagede Ole ud. Denne Scene

kom Ole selv og fortalte os, da han om Aftenen kom og skulde vide, hvad Vinden var — men Hensigten var vel at faa sig en Aftensnaps.

Jeg havde en god Ven i en gammel Mand, der passede Fyret paa Kronborg. Naar min Tid tillod det, besøgte jeg ham oppe ved Fyret. Naar han sad og pudsede sine Linser, sad jeg og saa i Kikkerten ud i Kattegat. Dette var meget morsomme Timer, jeg tilbragte hos ham. Saa gik vi ned og hilste paa hans rare gamle Kone, der gerne gav en Kop Kaffe med Tvebak til.

Hos min Principal tjente en Gaardskarl, der hed *Peder Jensen*. Han kaldtes sædvanlig Per Skovsøe, han var fra Skovsøe ved Slagelse. Han havde tjent Andreas Larsen, fra denne etablerede sig, og drev det Værtshushold, der efter den Tids Lovgivning hørte til Købmands-Borger-skab.

Dengang søgte hele Kronborg Amts Bønder, ja selv de Halsnæs Bønder, til Helsingør. Disse ankom som Regel Dagen før Torvedag, og Købmanden maatte da afgive Logi for dem. Som nævnt drev Per Skovsøe Værtshusholdet, hvortil hørte ret betydelige Lokaler, og der var Nætter, hvor 100 Personer logerede hos ham; vel var Natlogiet gratis, men der gaves dog Drikkepenge, saa hans Stilling var meget god. Den eneste Afgift han gav, bestod i, at han maatte betale 2 Mark for 1 Pot Brændevin, der ellers kun kostede 1 Mark.

Et smukt Eksempel paa min Principals Hønetitet skal anføres. Han blev af en anden Mand budt den i de Tider meget betydeligt Kapital 1000 Rdl. aarlig for at være Gaardskarl, men Principalen sagde nej. »Jeg har tilladt Per Skovsøe at gifte sig, nu har han 9 Børn, saa det er min Pligt at bidrage til, at han kan forsørge sin Familie.«

Per Skovsøe var meget stærk. Han indgik en Dag et Væddemaal med en Gaardmand, at han skulde kaste en Tønde Tjære over Bondens Vogn. Per Skovsøe spurgte Principalen, om han maatte indgaa Væddemaalet, og det tillodes ham. Han førte Tjæretønden op paa Brystet, og med et rask Tag smed han bogstavelig en Tønde Tjære over Bondens Vogn. Bonden tabte ikke alene Væddemaallet, men tillige det meste af Tjæren.

Her er et andet Eksempel paa hans Styrke. Han og jeg skulde fire et Fad Rom ned i Kælderen. Dette skulde ske ved, at Romfadet rullede ned af et Lad, der laa paa Kældertrappen. Et Reb fastgjordes paa Midten ved at stikke det ind i to Ringe, der var fastsatte i Kælderkarmens Ramme, og dernæst lægge begge Ender om Fadet. Jeg stod oven for Kælderen og trak i Rebet for at holde igen paa Fadet, han gik baglæns ned af Trappen og holdt igen paa Fadet. Nu skete Ulykken, at Rebet brast, han kunde holde Fadet, men lade det gaa ned mægtede han ikke. Mellem Fadet og Kældernedgangen var der heldigvis en saa stor Aabning, at jeg kunde krybe over Fadet og kom saaledes ned til ham, og i Forening kunde vi lade Fadet rulle ned af Ladet, og Mandens Liv var nu reddet.

Naar Bønderne i de Tider kom til Helsingør, medbragte de en Tejne eller Bomme, hvori de havde Mad for hele det store Selskab, Bonden medbragte, idet han, som Skik og Brug var, lod sine Venner og Naboer udkøre hans Sæd, imod at han til andre Tider kørte for dem. Det var jo ikke store Partier af Sæd, Bonden havde at sælge, men han bragte dog i Almindelighed 4 a 5 Vogne med sig.

Hos Gaardskarlen spiste han sin Steg, men paa Gæstgivergaarden søgte han ikke, da der jo baade var for fint og for dyrt. Klædedragten var hjemmegjort Vadmel, Ko-

nen selv farvede. De mindre gunstigt stillede havde hvide Vadmelsklæder, enkelte bar Knæbukser.

En russisk Flaade ankom til Helsingør og laa der paa Reden vel 10 Dage, og en Morgen straks efter, at jeg havde lukket Boden op — jeg var tidligt oppe, da jeg havde flere skriftlige Arbejder, jeg skulde ekspedere — kom der vel en halv Snes russiske Matroser ind i Butikken og gjorde store Indkøb hovedsageligt i et Pund The, 6—8 Pund Melis o.s.v. Hvad skulde jeg arme Dreng gøre? Kommiserne laa saa langt fra Butikken, at dem kunde jeg ikke faa fat i. Principalen laa paa den anden Side af den store Gaard, ham kunde jeg ej heller faa hidkaldt, saa det kneb for mig, men Tingen klarede sig. Jeg vidste, at Principalen kom præcis Kl. 6. Jeg vejede og sludrede, det bedste jeg kunde, og Tiden gik. Matroserne opvartedes med Cigarer, Kommiserne kom jo til og hjalp. Hver Matros vilde selv bære de af dem købte Varer til Baaden, men Principalen lovede at lade Varerne køre ned til Baaden i Havnen. Nu maatte jeg i Byen med Matroserne og gøre Indkøb af Sko, Støvler, Strømper og andre Genstande, der afleveredes til os og blev kørt under et ned til Havnen.

Matroserne anbefalede Firmaet til deres Kammerater, saa vi opnaaede en god Handel, der var ganske overordentlig, og hver Dag maatte jeg i Byen med Matroser og købe Varer til disse. Det var rigtig vakre, ædruelige og høflige Mennesker.

Dette Bekendtskab med russiske Matroser havde dog nær kostet mig Livet. Jeg kom ned ved Havnen og traf Færgemand *Bache* fra Lappen, hvis Baad laa lastet med Vand, der skulde ud til den russiske Flaade. Han havde tilladt mange Mennesker, deriblandt mig, at sejle med sig

ud, men i det samme kom Skipper *Søren Bornholm*, som jeg har omtalt tidligere, og i alvorlige Ord bebrejdedes Færgemand Bache at tillade saa mange Mennesker at sejle med sig, og mange tilstedeværende tog Bornholms Parti, men Bache brød sig lige saa lidt om Advarselen som det lystsejlende Publikum. Bornholm forbød mig bestemt at sejle med, men heller ikke jeg brød mig om Forbudet, men min gode Ven kom om Bord, tog mig i Kraven og førte mig i Land til min store Ærgrelse baade over, at jeg maatte lystre og ogsaa berøves Fornøjelsen ved Sejlturen, vel ogsaa for Skammen, jeg syntes der overgik mig. Men Skæbnen havde nu bestemt det anderledes for mig. Da Baaden var naaet ud mellem Flaaden og Havnen, sank den, og 29 Mennesker druknede, medens ganske faa reddedes.

Blandt de Arbejder, der hørte til min Stilling, var Kaffebrænding det værste, idet jeg to Gange ugentlig maatte brænde hver Gang to Sække Kaffe, der gav mig 3 a 4 strenge Arbejdstimer.

Smugleriet florerede rigtig i Helsingør, ja vel alle Steder, i den Periode 1840—45, jeg levede der, men jeg har dog kun een Gang deltaget i et Smugleri.

I mine Læreaar i Helsingør havde jeg egentlig meget at bestille. Hver Morgen Kl. 5 om Sommeren og Kl. 6 om Vinteren aabnedes Boden, der efter de Tiders ringe Krav paa Bekvemmelighed eller Velvære ikke var forsynet med saadan Luksus som en Kakkelovn eller Forstue foran Indgangsdøren, nej, Døren aabnedes lige ud til det frie Rum, saa baade Regn, Blæst og Sne havde uhindret Adgang lige ind til vore Ansigter og Hænder, derfor var ogsaa disse sidste om Vinteren altid ophovnede og sædvanligvis ogsaa revnede af Kulde og Frost, saa enhver,

der ved, hvilken Ulempe og Smerte denne ubehagelige Tilstand fremkalder, kan gøre sig Begreb om, hvor vi arme Butiksdrenge led i vore Hænder. Naar nu saadanne stakels Fingre skulde benyttes til at omlægge Sild fra en Tønde til en Fjerding, saa kneb det rigtignok.

Det uafbrudte Arbejde gik indtil Kl. 11 om Sommeren og 10 om Vinteren. Det var lange Arbejdsdage, især imod, hvad der nu bydes Ungdommen. Selv om Søndagen havde vi meget at bestille, da alle Arbejderne fra Kronborg Geværfabrik handlede hos os, og disse mødte altid om Søndagen og blev da ekspederede for saakaldte lukkede Døre. Hver Arbejder havde Kontrabog med Fabrikken, hvori der var opført, hvad hver enkelt havde tilgode. Nu købte de, hvad de havde Brug for i Ugens Løb, og hvad der saa blev til Rest, udbetaltes dem kontant.

Det var altid min Forretning at ekspedere disse Arbejdere, da begge Kommiser altid havde Lyst til at gaa en Tur om Søndagen, saa der var en Periode af $1\frac{1}{4}$ Aar, hvor jeg ikke havde en eneste Søndag fri. Saa talte jeg med Kommis *Bech* om Sagen, han erklærede sig straks villig til at udføre dette Arbejde, men det vilde jeg ikke tillade. Vi ordnede det da saaledes, at den anden Kommis skulde ekspedere disse Haandværkssvende, der altid mødte med deres Hustruer, men denne Ordning varede ikke længe, idet der en Lørdag indfandt sig to Madammer, vel ikke som Deputation, men hver for sig, og erklærede, at de ikke vilde handle hos os, naar jeg ikke vilde ekspedere dem, saa overtog *Bech* og jeg Ekspeditionen af denne gode Forretning, saa gik alt godt igen.

Principalen var ikke gift, men førte et pænt Hus for os Folk. En Time efter, at Butikken var aabnet, præside-rede han for Enden af Thebordet og skænkede The til os.

Ved Middagsbordet øste han vor Mad op, men Frokost og Aftensmad fik vi pænt skaaret, og dette spiste vi da i Butikken.

Om Morgenens efter Thebordet arbejdede jeg 1 eller 2 Timer i Kontoret sammen med Principalen. Derefter havde jeg udenoms Arbejde, navnlig paa Pakhuset. Hvert Stykke Jern var vejet og Vægten paaskrevet med rød Oliefarve. Beg, der var en slem Artikel at sælge, naar denne ikke var let tilgængelig, blev afvejet i hele Tønder ad Gangen.

Klipfisk, der var en ganske anderledes Handelsartikel dengang end nu, blev afvejet og bundtet paa 1, 2 og 5 Lispund, som henlagdes i Stabler med paamalet Vægt.

Alle Handelsartikler, der kunde afvejes, henlaa altid parat til Udlevering. Af Kaffe henlaa afvejet i den travle Efteraarstid mindst 10 Sække, og af Kandis maatte der afvejes 20 Potter, 1 Potte Kandis var 60 Pund.

En varm Sommerdag skulde jeg ned i Butikken og drikke Øl, men uheldigvis skulde der laves Blanksværte, hvortil der brugtes Vitriololie, der stod afvejet i et Ølglas. Jeg troede, det var Øl, og tog en god Slurk, men spyttede det ud langs med en Stabel Fajance-Tallerkener, som derved gjordes aldeles ubrugelige, idet disse hensmuldrede, hvor Vitriololien var faldet, men mest Skade tog dog min Mund, der blev mere end hudløs og voldte mig i lang Tid megen Smerte.

En Dag kom Møller Rasmus Kjerboe ind i Butikken og sagde ganske hæsbælende: »Skynd dig at klæde dig om, du skal straks ride til Frederiksborg!« Dette lod jeg mig ikke sige to Gange, da Hjertet derved kom til at sidde lige oppe i min Hals, saa jeg blev hurtigt færdig.

Da jeg kom ned i Kontoret, var der til Stede Princi-

palen, Møller R. Kjerboe og Dyrslæge Carøe. Den første sagde til mig: »Vil du ride til Møller Vosbein paa Ladegaardsmøllen ved Frederiksborg med dette Brev? Du kan saa blive borte til i Morgen Middag.« Dyrslæge Carøe paalagde mig at ride den første Mil paa et Kvarter, »de andre tre Mil maa du ride paa $\frac{3}{4}$ Time, du kender jo Hesten og ved, den kan gaa Turen,« sagde han.

Saa steg jeg til Hest. I dejligt Frostvejr med aldeles glatbanet Vej fløj den prægtige Blodshest som en Stormvind hen ad Landevejen, og bestemt 1 Time efter afleverede jeg Brevet til Vosbein, der sad paa sin Vogn, der holdt ude paa Landevejen. Han steg til Vogns, da han saa mig komme. Han kørte straks ad Landevejen til Hillerød, men tog ikke til Helsingør, saa jeg mener, hans Tur gjaldt København.

Efter en Times Bedning i Ladegaardsmøllen red jeg til mine Forældres Hjem. Paa min Tur forbi Lille Dyrehavegaard [hvor Forældrene paa dette Tidspunkt boede] hilste jeg paa min Fader, og jeg erindrer, at den Velkomsthilsen, jeg fik af Fader, var ikke særdeles venlig, da han bebrejdede mig, at jeg red saa stærkt, men da jeg forklarede ham, at jeg skulde ride $3\frac{1}{2}$ Mil paa en Time, maatte jo hans Sind mildnes.

Næste Dag red jeg ad Helsingør til, men da jeg kom til Runddelen ved Fredensborg, faldt min Hest, dog uden at slaa sine Knæ itu, men jeg slog begge mine Knæ ganske i Mas. Det smertede mig forfærdeligt, jeg laa paa Vejen og kunde ikke røre mig af Stedet, men jeg holdt dog min Hest ved Tøjlen.

Just som jeg var kommet i denne for mig uhyggelige Stilling kom Konsul *Ellab* fra Helsingør kørende med

nedslaaet Wiernervogn; han kørte selv Hestene og drejede af Vejen for mig, for dog ikke at overkøre mig — hvor harmedes jeg dog ikke over denne hans skændige Opførsel imod mig.

Straks efter at Vognen var passeret forbi, kom *Jens Hansen* paa Runddelen og bragte baade Hesten og mig ind til sig, jeg er endnu hans Hustru taknemlig for den Omhu, hun viste imod mig ved at renvaske mine itu-slaaede Knæ og befri disse for den i Saarene indtrængte Grus og for Laanet af et Par Benklæder, da mine egne var ubrugelige i den sørgelige Tilstand, disse befandt sig i. Naa, jeg fik igen Hesten frem og kom i god Behold hjem igen.

Historien om mit Fald med Hesten og Ellahs Opførsel over for mig fortalte jeg jo til alle dem, der vilde høre den. Nu skulde der være et Festmaal i Helsingørs Færgelaugs Klub, hvortil jeg paa anbefaling af Søren Bornholm, som jeg tidligere har omtalt, blev indbudt. Det blev mig anbefalet at udbringe en Skaal for Konsul Ellah, der var til Stede tillige med andre Konsuler, Skibsklarerere og Skibsproviantører. Søren Bornholm skrev Talen for mig, da Ellah var daarlig lidt og alene var indbudt for i Overværelse af de øvrige Gæster at faa denne Reprimande.

Skaaltalen lød saaledes: »Højtærede Herrer! Repræsentanter for de fremmede Lande, Købmænd, Lodser og ærede Medlemmer af Helsingørs Færgelaug, som her er til Stede! Jeg udbringer Skaalen for den brave, menne-skekærlige Herr Konsul Ellah, der for 14 Dage siden viste den Gunst imod mig, da han kørende i sin Wiernervogn og fra sit ophøjede Stade paa Bukken opdagede, at jeg laa paa Landevejen, forslaaet og blødende, ude af

Stand til at røre mig paa Grund af, at min Hest var faldet, havde Aandsnærværelse og Menneskekærlighed nok til ikke at følge Sporet og overkøre mig, men dreje sine Heste i en Halvcirkel om mig og sparede saaledes mit unge Liv.

Han leve!«

Der blev en vældig Jubel over Talen, men Skaalen blev ikke drukket af ret mange, hvorimod Skaalen for mig blev drukket med stormende Bifald, da det i Sø-folkenes Selskaber gik lystigt til.

En Handelskommis *Wittrup*, der var i Kompagni med *N. Hass*, dannede en filantropisk Klub for unge Mennesker, der ved god Opførsel gjorde sig værdig til Optagelse deri. Denne Klub udøvede en storartet velgørende Indflydelse paa os. Vor Fritid tilbragte vi i *Wittrups* Værelse, hvor han spillede Violin for os. De, der kunde synge, dannede Kvartet. Andre deklamerede eller oplæste morsomme Ting. Der serveredes Aftenthe og Hvedebrød.

Om Søndagen gjordes Udflugter til Hellebæk, Esrom, Godthaab, Snekkersten, ja, endog til Fredensborg. Hvor vi kom hen, legede vi med Billarder eller Keglebaner osv. Marchturene lettedes med Sang og Spøg. Naar Maaneden saa var omme, sendte han Principalerne Regining paa den Bagatel, enhver skulde betale.

I hvor ringe dette Selskab end kunde synes, udøvede det dog en stor og gavnlig Indflydelse paa os, ligesom det jo ogsaa virkede dannende og forædlende, idet det afholdt os fra at søge mindre heldigt Selskab. Baade Principalerne og vi unge Mennesker var meget taknemlige baade for *Wittrups* Opofrelse af Tid og Penge. Han var en udmærket Mand.

I min Læretid gik jeg hver Vinter 2 Aftener om Ugen i en Handelsskole hos *Windekilde*, hvor vi lærte Kalkule, Handelsregning og andre Regningsarter, Dansk, Tysk og Engelsk, ogsaa Anstand eller Høflighed, hvad det nu skal kaldes. Vi lærte at banke paa en Dør, træde ind, optræde, udtale vort Ærinde, bukke og træde af.

I Marts Maaned 1845 kaldte min Principal paa mig. Ved min Indtrædelse til ham i Kontoret ytrede han, at han havde slemme Smerter i den store Taa. Det var de sidste Ord, jeg hørte ham udtale. Jeg saa, han led meget, jeg løb efter Lægen, der straks kom til Stede. Han blev baaret over i sin Lejlighed, hvor han henlaa i meget lidende Tilstand uden at kunne tale eller gøre sig forstaaelig for nogen, og efter 5 Ugers Sygeleje afgik han ved Døden og blev begravet den 1. Maj paa den nye Kirkegaard.

Under hans hele Sygdomsperiode maatte jeg ikke forlade ham. Han tog kun Medicin af min Haand, og ingen anden maatte rette en Pude under hans Hoved eller yde ham nogen som helst Slags Hjælp eller Pleje. Hans Begravelsesdag var just den Dag, hvor min Læretid udløb, saa den Dag, der for andre var en Højtidsdag, blev for mig i Ordets rette Betydning en Sorgens Dag.

Jeg havde den Ære, at Familien antog mig til Vurderingsmand i Boet tilligemed Købmand Galschjød og til Registrator tilligemed Fuldmægtig *Gressøn*. Disse Arbejders Udførelse bragte mig en god Ekstraindtægt af 150 Rdl., foruden at jeg blev fritaget for at betale min Regning til Boet for indkøbte Varer til et Beløb af 40 Rdl., som jeg udbragte til mindst 100 Rdl. Jeg blev saaledes paa een Gang en velstaaende ung Mand.

Min unge Alder gjorde jo, at jeg ikke tog mig min

Sorg nær over, at jeg ikke kom til at arve min Principal, hvilket var paatænkt, men Principalens Sygdom forhindrede ham i at ordne denne Sag i min Favør.

Den Plan kan jeg jo godt omtale i min Alder, da jeg ved, den gik ud paa, at jeg i Tiden skulde indgaa Mariage med *Guldklumpen*, en sød lille Pige, der den Gang var otte Aar, Arving til sine rige Forældres Brændevinsbrænderi, sine to Mostre og sin Morbroder, der var Bændevinsbrænder i Sct. Annagaden. Alle disse store Arveudsigter havde givet hende det ovennævnte Navn.

Hun blev i sin Tid gift med en Søn af en af Byens Købmænd, og han forvaltede denne betydelige Formue saaledes, at han blev indsat som Lem først paa Arbejdsanstalten i Tikøb og senere paa Arbejdsanstalten i Horns Herred, medens hun ernærede sig ved at rulle Cigarer paa en Fabrik i Helsingør.

Som Tiderne har føjet sig for mig, kan jeg ikke takke Gud nok for den heldige velsignelsesrige Vej, han i Livet har aabnet for mig. —

Efter min Principals Død købte Helsingørs Kommune hans Ejendom, der laa ved Torvet, for at udvide Torvet, og da Brændevinsbrænder *Olsen* kort efter døde, købtes ogsaa hans Ejendom, der ligeledes udlagdes til Torvet. Disse store Udgifter for Byen kunde den godt have sparet, thi med Andreas Larsens Død ophørte Bondehandelen til Helsingør, da han var den Købmand, der saa at sige ene opretholdt Handelen til Helsingør. Det vil af den Skæbne, der overgik Helsingør ved Larsens Død ses, hvilken Indflydelse en eneste Mands Virksomhed kan udøve paa en Købstad.

Da ingen anden Købmand i Helsingør formaaede at afkøbe Landmanden hans Produkter, blev dette til stor

og ubodelig Skade for denne By, men nu opstod i Hillerød flere industrielle Foretagender, saasom Brændevinsbrænder *Lindeschou* i »Stadt Copenhagen« [det nuværende Hotel »København«], *Marcussen* og *Rundin* i den Ejendom, hvor Sommerlyst har sit Etablissement^o) og *Andreas Pedersen*, hvor nu *A. Heegaard* bor. Købmand *Sølling*, *Joh. H. Bruhn* og *Jacob F. Bruhn*. Da disse kunde afkøbe Landmanden hans Produkter, søgte Kronborg Amts Bønder til Hillerød i Stedet for til Helsingør.

Da jeg mener her at have meddelt Træk af mit Ungdomsliv i Helsingør fra 9. Oktober 1840 til 1. Maj 1845, foruden den Tid, jeg arbejdede for Boet, slutter jeg disse Erindringer og fortsætter nu Meddelelserne om mit andet Ophold i Hillerød.

Hvorledes tror De vel, Hillerød saa ud dengang, efter at de første Tab ved Ildebranden 1834 var forsvundet? Det var Distriktslæge *Ewertsens* Fødselsdag, han ejede det Sted, forhenværende Gaardejer *Israelsen* besidder [nu *Børsch's* Ejendom, Slotsgade 11]. I Anledning af Fødselsdagen afbrændtes der et Fyrværkeri i den til Ejendommen hørende store Have, der strakte sig langt op bag de Ejendomme, der paastødte Slotsgade.

Dette Fyrværkeri fik en sørgelig Udgang, idet en Raket tændte et Baghus, der ligesom de fleste Bagbygninger i Byen var tækket med Straa. Ilden greb saa voldsomt om sig, at næsten enhver Bygning Syd for *Ewertsens* Gaard lagdes i Aske. Latinskolen var den sidste Bygning, der brændte. Enkelte Huse i Mørkegade [nu Østergade] brændte, dog tror jeg ikke, at Ilden naaede Helsingørsgade. Jeg mindes det sørgelige Syn, der mødte mig, da jeg faa Dage efter Ildebranden sammen med

mine Forældre rejste fra Louisenlyst over Hillerød til København. Min Faders Køretøj holdt i den Gaard, *Nørup Østergaard* nu ejer [Viggo Andersens Ejendom, Møllestræde 4], hvor der da var Gæstgiveri. Tænk Dem, hvordan Byen saa ud. Mange Familier bragtes ved denne Ildebrand fra velstaaende Stillinger til Bettelstaven.

Byen havde ikke alle Steder Trottoirer⁷⁾, hvilket den jo for Resten ikke har endnu, se saaledes Mørkegade og Bakken⁸⁾. Dog ved jeg ikke, at Rendestenen laa midt i Gaden undtagen i den Smøge, der fører ned til den gamle Krogaard, og som endnu kaldes Posen.

Butikkerne var ikke saa smukt udstyrede, som de nu efter Tidens Fordringer vel maa være. Boligerne var langt tarveligere udstyrede, endog hos mere velstillede Borgere fandt man firkantede umalede Træborde, umalede Stole, der altid udmærkede sig ved deres Hvidhed gennem Skuring. Paa Væggene fandtes daarlige Billeder, især af *Napoleon* og *Frederik den Store* af Preussen.

Fjedervogne var ikke saa almindelige som nu. Luksus i Mad og Klæder var ikke saa iøjnefaldende som nu. Naar Borgerne gæstede Værtshusene, »skurede de paa Stige«. Denne Sport udførtes ved, at man med Kridt skrev to lange Streger paa Bordet ganske vilkaarligt, dog helst fra den ene Ende til den anden, og da skrev Streger paa tværs deraf, saa Tegningen lignede en Stige. Nu tog man en Mønt, helst af lidt Størrelse, lagde den med lidt mere end sin Halvdel paa Enden af Bordet og med flad Haand stødte til den, saa den røg op ad Stigen. Blev man liggende udenfor Stigen, havde man tabt den Indsats, ellers tabte den, der naaede mindst op ad Stigen.

Eller man kastede en Mønt nærmest til Væg. Den,

hvis Mønt laa længst fra Væggen, havde tabt. Legen gjaldt saa at sige altid 1 Pægl Brændevin og et Krus Øl. Bajersk Øl kendtes ikke den Gang.

Ved større Familiefester serveredes der med Punch, enten af Rom, Citron og Sukker, Ekstrakt eller Punche-essens af Ollendorffs. Cigarer var sjældne, og Vin brugtes ikke i borgerlige Huse. Borgerne satte den Gang megen Pris paa Merskumspiber til selv at røge af. Enkelte havde flere »för tilfället«.

I Besøg hos Familien saa man ofte de ældre sidde om Bordskiven og spille Polskpas. Naar Borgermadammerne spillede Kort, var det i Almindelighed Brus. De unge Mennesker morede sig ofte ved Sang, Deklamation og lignende. Det var kun i de fornemme Huse, der fandtes Klaver, som nu er blevet det mest uundværlige Skrammel selv i mindre bemidlede Familiers Lejligheder.

Borgerballer afholdtes ofte. Til disse mødte Haandværkerne og Købmændene med deres Hustruer, Sønner og Døtre, medens Embedsmændene ikke havde »Lejlighed«, men disse ragede jo ogsaa højere i Vejret, idet de ikke var Borgere, men Embedsmænd med Titler. Saaledes var Byfoged *Arboe*, Byskriver *Kinck*, Hospitalsforstander *Pedersen* og Forligsmægler *Sølling* Kancelliraader, Amtsfuldmægtig *Ørlev*, Distriktslæge *Ewertsen*, Avlingsbestyrer *Madsen* og Staldskriver *Rasmussen* Kammerraader, Amtstuefuldmægtig *From*, Amtstuefuldmægtig *Møller* og Assistent *Iversen* Kammerassessorer, Gartner *Teisner* og Skovrider *Teisner* Forstraader.

Lerche, Carlsberg, Konsumtionsforvalter *Lerche*, Amtsforvalter *Lerche* og Amtmand *Knuth* var Kammerherrer.

Diligencen kørte to Gange ugentlig til København, aaben Vogn til 11 rejsende à 2 Kr. pro persona. Vejen var dengang saa slet og Hestene saa usle, at disse næppe kunde trække Vognen op ad Bakken ved Skovlyst, der altid stod i en ufremkommelig Ælte. Af Mangel paa anden Morskab var det blevet en yndet Sport, at en Del Borgere fulgte Diligencen op over denne Bakke for at skyde bag paa Vognen og hjælpe denne frem.

Den 4. Oktober 1840 blev jeg konfirmeret i Frederiksborg Slotskirke af Provst *Neergaard*, der senere blev Sognepræst i Fakse. En Gang jeg gik fra Lille Dyrehavegaard til Byen, mødte jeg mellem Hjemmet og Kilden Hs. Maj. Kong *Christian VIII* til Hest, ledsaget af en større Stab, jeg gjorde Front, tog min Hue af og bukkede i dybeste Ærbødighed, som det sig en tro og ærekær Undersaat egner og anstaar. Kongen hilste ved at tage Haanden til Huen, men var saa uheldig at tabe sin Ridepisk. Alle Kavalererne gjorde i det mindste Mine til at springe af Hesten for at optage Pisken, men jeg var jo hastig inde imellem Hestene og fik Pisken, som jeg overrækkede Kongen, traadte tilbage og bukkede, men Kongen sagde: »Bliv lidt, men Ven!« knappede sin Frakke op og gav mig med egen Haand en Sølvmark. Denne gav jeg min Fader til Opbevaring.

Dette Aar, 1840, blev *Christian VIII* kronet i Frederiksborg Slotskirke tilligemed sin Dronning *Caroline Amalie*. Den Tid før og efter den 28. Juni 1840, hvor var der Fest i Hillerød, men ogsaa Indkvartering.

Faa Dage før Højtidsdagen rykkede Tropper fra København til Hillerød, Hestgarden, Husarregimentet, Dragoner, Artilleri og Infanteri opslog deres Lejr i Lille

Dyrehave, der indtil Trængsel var opfyldt af Militær med al deres Tros af Heste, Vogne og Kanoner, og al den Gøgl, der ellers eksisterede.

Samtlige Landets Egne og Rigets Provinser havde sendt deres Kontingent til Festen. Landbefolkningen og Byboerne strømmede i Skarevis til Hillerød for at se og deltage i Festen.

Bønderne fra fjernere Egne strømmede til København med deres smukkeste Køretøjer for at gøre Forretninger ved at »køre for Folk« til Hillerød. Min Fader var i København den 27. Juni og vilde gaa hjem, Bønderne omringede ham for at tilbyde ham Befordring, men Fader, den vældige Fodgænger, gik ligesaa gerne, men bøjede sig, da en Bonde tilbød at køre for ham gratis, da han var ked af at komme hjem og maatte sige, at han ingen Fortjeneste kunde opnaa. Vognrækken, der vilde tjene Penge ved denne Trafik, naaede til Vibenshus.

Hvor denne Masse af Mennesker, der i de Dage gæstede Hillerød, fik Føden fra, ved jeg ikke, men jeg saa Folk ligge i Græsset og spise Franskbrød eller Surbrød med Ost til af Haanden. Logi var lettere at faa, da Gud Fader i sin Visdom og Omsorg for dem, der er skabte i hans Billede, jo har rejst Telte i Tusindvis i Form af skyggefulde Bøgetræer, der med Velvilje breder sin skyggefulde Krone over den trætte Vandringsmand.

Paa den indre Slotsgaard var bygget en $2\frac{1}{2}$ Alen bred, $\frac{1}{2}$ Alen høj Løbebro, der gik fra den nu brugelige Indgang til Kirken og til den Indgang, der findes i Kongefløjens østlige Ende. Løbebroen var bygget i en Halvcirkel og belagt med 5 forskellige Striber, hver $\frac{1}{2}$ Alen brede. Den midterste var en Guldstrib, der paa hver

Side havde en højroed Fløjlstribe, og udenfor denne, altsaa paa Løbebroens Yderkanter, var Sølvstriber.

Adgang til den indre Slotsgaard tilstedtes de Rangs-personer, der var for ringe i Rang til at deltage i Festen i Kirken, og som var forsynede med Adgangskort til den indre Slotsgaard.

Da nu de høje og højeste Herskaber havde begivet sig til Kirken, fandt det i Gaarden værende Publikum, der jo havde sit Adgangstegn at støtte sig til, ikke Anledning til at staa og vente. Medens Højtideligheden foregik i Kirken, foretrak de at søge andet Steds hen saalænge. Der var ansat en betydelig Vagt i den ydre Slotsgaard for at paase, at ingen, de undtagne, der var forsynede med Kort, trængte sig ind i den indre Slotsgaard. Da nu Gæsterne, der havde været til Stede ved Tilgange til Kirken, forlod den indre Slotsgaard, blev der jo Plads derinde. Medens der stod en gabende, forventningsfuld Masse i Ydergaarden, deriblandt undertegnede, kom en fornem Herre ud og gav Vagten Ordre til at lade Folk gaa ind.

Nu strømmede vi alle ind, saa vidt Pladsen kunde tillade. Der blev lagt Tæpper over Løbebroen, hvorpaa man maatte gaa for at komme paa den anden Side af denne. Her stod vi flere Timer, inden Kroningshøjtideligheden var til Ende.

Endelig kom de kongelige, først Kongen, der var iført Knæbukser og hvide Strømper, rød Kaabe med Hermelins Foer, Krone paa Hovedet, i den højre Haand bærende Scepteret og i den venstre Haand Rigsæblet. Over Kongen blev der baaret en Baldakin af rødt Klæde med nedhængende store Guldkvaste. Denne blev baa-

ret af fire Riddere af Dannebrogordenens Storkors. Kongen gik paa Guldtriben, Baldakinbærerne paa Sølvtriberne. Kongen gik i samme Cadence som de militære Personer ved Vagtparaden marcherer i, naar de henter Fanen til eller fra Vagtparaden. Da Toget var passeret over Slotspladsen og ganske ude af Syne, kom Dronningen i samme Optog med Krone paa Hovedet. Hun spadserede ganske langsomt langs Guldtriben og havde selvfølgelig ogsaa Baldakin over sig, der ligeledes blev baa-ret af Riddere. Derefter kom Drabantkorpset med Drabanthøvdingen i Spidsen, disse marcherede paa de røde Striber, derefter kom hele det øvrige Følge, alle gaaende paa de røde Striber. I Kirken var anbragt de tre Sølvløver, der opbevares paa Rosenborg Slot. I Kroningsstolen var anbragt den ægte Diamant, som kun bruges ved denne Lejlighed. Denne er den sidste Kroning, der er foretaget i Danmark.

At der ved denne Lejlighed fandt en Masse Udnævnelser Sted og uddeltes en Masse Dekorationer, er en Selvfølge. Da det muligt kan interessere at se Listen over Udnævnelser i denne Anledning, følger denne: Til Ridder af Elefanten 2, Storkors af Dannebrog 12, Kommandør af do. 42, Ridder af do. 188, Dannebrogsmænd 154, Kammerherre 30, Etatsraad 14, Konferentsraad 6, Justitsraad 46, Kancelliraad 30, Konsistorialraad 1, Professor 1, Kammerraad 14, Forstraad 2, Overkrigs-kommissær 4, Overauditør 1, Krigsraad 5, Agent 4, Kammerassessor 7, Krigsassessor 5, Kancellisekretær 5, Sekretær 6, Hofjægermester 2, Jægermester 4, Kammerjunker 2, Hofjunker 4, Jagtjunker 3, Rang med Biskop 1, Rang med andre 2.

Deriblandt til Kammerherre: Amtmand, Greve af

Knuth, Justitsraad: Byfoged *Arboe*, Kancelliraad: By-skriver *Kinch*, Ridder af Dannebrog: Kammerraad *Chr. Madsen*, Dannebrogsmænd: Foderskaffer *Kjæderup*, Gaardejer *Poul Heegaard*.

Under Kroningen var Indkvarteringen meget stor og byrdefuld og en Skuffelse for de Folk, der havde gjort Regning paa at have nogen Fortjeneste i dennes Anledning ved at leje Lokaler til fremmede. Jeg skal til Oplysning bemærke, at mine Forældres hele Bolig med Undtagelse af deres Sovekammer og vort Spisekammer var belagt med Indkvartering af nogle holstenske Adelsmænd, der skulde være noget. Paa vort Loft blev opstillet Brædder paa Højkant paa langs af Loftet og atter andre paa tværs, saa at de dannede en Slags Soldaterseng i Krigstid. Her blev saa redt Senge, hvortil Bønderne maatte udlaane Sengeklæder.« — — —

Den 9. Oktober 1840 kom Østergaard, som tidligere nævnt i Lære hos Købmand Andreas Larsen paa Akseltorvet i Helsingør, der døde 1845.

Østergaard var altsaa ledig og fik nu sit andet Op-hold i Hillerød. Herom fortæller han følgende: »Jeg tog da foreløbig hjem hos mine Forældre sidst paa Sommeren 1845. *Jacob F. Bruhn* vilde samtidig etablere sig i Hillerød, han tilskrev da min Fader og tilbød mig Plads i sin Forretning. Jeg vilde naturligvis ikke antage dette Tilbud, da Brevet var til Fader. Nu skrev Bruhn til mig og tilbød en aarlig Løn af 120 Rdl., som var den højeste Løn, nogen Kommis havde i Hillerød, naar undtages *Andersen*, der tjente Købmand Sølling og der havde ligesaa høj Løn, men for den Løn vilde jeg ikke tjene, hvorimod jeg var villig til at tiltræde Pladsen imod en aarlige Løn af 150 Rdl., og for en saadan Løn kunde jeg

ogsaa klæde mig pænt, da der ikke brugtes Penge til Værtshussvir eller anden utilbørlig Kommers.

Det er ikke ubeskedent af mig at bemærke, at jo næsten alle Bønderne fra Kronborg Amt og Tikøb kendte mig, og da jeg opkøbte Sæd paa Torvet, fik vi straks en glimrende Handel. Bønderne mødte Torvedagene saa talrigt, at disse ikke nær kunde komme paa Torvet, men holdt i Slotsgaden lige ned til Møllestrædet. Under min Tjeneste hos Jacob F. Bruhn afgik Købmandsvognen hver Uge til København, kørt skiftevis enten af Principalen eller mig, saaledes at jeg som almindelig Regel hver 14. Dag kørte ind med et Læs Sæd og hjem med et Læs Varer, der bestod af alle mulige Slags Købmandsartikler. Et saadant Læs udgjorde i Vægt ca. 14 Skippund [1 Skip-pund var 20 Lispund à 16 Pund, altsaa 160 kg]. Der skulde stærke Heste til at trække saadant Læs, og vi havde ogsaa et Par meget gode, sorte Heste. Det var ofte forbunden med Vanskeligheder at tilendebringe en saadan Tur, naar Vejen var daarlig som i Foraaret eller Efteraaret eller Vinteren, naar der laa megen Sne, eller Føret var glat. Tøjet var godt, dog hændte det engang, jeg kørte hjem fra København og opad Geels Bakke, at Hammelen knækkede. Nu vilde Vognen jo være rutchet ned ad Bakken, dersom jeg ikke ved min Aandsnærværelse havde reddet Situationen ved at dreje Hestene saaledes, at Vognen kom til at staa paa tværs af Vejen og standsede derved, at Baghjulene stødte imod en ved Vejen liggende Stenbunke. Der stod Vognen, og meget var frelst. For min Konduite blev jeg meget rost og belønnet med et meget pænt Cigarfutteral.

En meget stor Gene var det, naar man mødte en Række tomme Bøndervogne, der kørte hjem fra København,

idet saadan en Vognrække kunde naa op til 100. Der var da intet andet at gøre end at holde stille, naar man naaede en saadan Vognrække, der tit skulde til København med Tørv eller med Kul.

Om Eftermiddagen læssedes Købmandsvognen med 20 Tdr. Byg foruden tomt Returgods, Brændevinstønder, en eller to Fjerdinger Smør og andet mere. Bestod Læsset af Havre, udgjorde det sædvanligt 28 Tønder. Om Sommeren Kl. 2 kaldte Vægteren, og Kl. 3 kørtes der ud af Porten, og Kl. 11 gjordes Holdt paa Gammeltorv for at sælge Sædlæsset, efter at der var kørt en Omvej til Gæstgivergaarden Tre Kroner i Tornebuskegade for at aflæsse Returgodset og aflevere Breve, der besørgedes af Bykarle.

Var det nu f. Eks. Havre, der solgtes til Vesterbro, skulde man have Accisen godtgjort, men da denne udgjorde 6 Sk. pr. Tønde, blev Godtgørelsen for 28 Tønder 1 Rdl. 4 Mark 8 Sk., og da Accisen kun godtgjordes, naar den udgjorde 2 Rdl., maatte der skaffes toldpligtige Varer, hvis Accise udgjorde 24 Sk. Dette klarede man ved at søge en Vildthandler, der gerne lod sin Karl følge med med 8 Ryper, der kostede 3 Sk. i Accise, imod at Vildthandleren fik de 24 Sk. Kunde nu Toldbetjenten kende Køretøjet, var Pokker løs. »Hvor er Ryperne?« »De er fløjet,« lød Svaret.

Naa, saa blev man visiteret, ja, Mankerne paa Hestene blev endog eftersete, saa kunde man køre igen.

Naar man saa kom til Gæstgivergaarden, skulde man spise. Klokken kunde da let blive 4, forinden man kom ud i Byen til de Steder, hvor man skulde udsøge Varer. Kl. 10 næste Dag var Læsset færdig, og Hjemturen paa-begyndtes, saaledes at man i heldigste Tilfælde var hjem-

me Kl. 6—7 Aften. Hele Turen gav saaledes Beskæftigelse med Maaling af Sæd, Paalæsning, Tilsnøring, 36 Dagtimers Arbejde med al den Anstrengelse, der kunde lægges i et saadant Arbejde. Det kedeligste var, at der næsten altid var noget, der ikke var udført til Principalens Tilfredshed.

Til Borgerballerne, som jeg tidligere har omtalt, havde selvfølgelig unge Mennesker ingen Adgang, medmindre disse var særligt inviterede. Jeg erindrer saaledes i den Periode, jeg tjente Jacob F. Bruhn, 1845—47, at naar et saadant Bal skulde afholdes »tilsagde« min Principal (mig) til at deltage i Ballet. Jeg var altsaa inviteret paa hans Regning, og hvad jeg fortærede, betalte han.

Her skal bemærkes, at et saadant Bal engang afholdtes hos Gæstgiver *Fleischer* i Hotel Copenhagen. Som Deltager var ogsaa til Stede Bundtmagersvend *Carl Falch*, et meget vakkert og pænt ungt Menneske. Han gik og spillede Billard med mig, da Gæstgiver *Fleischer* kom ind i Billardstuen og forbød ham at spille Billard ene og alene paa Grund af, at han var Haandværkssvend. Flere tilstedeværende Herrer, deriblandt min Svigerfader, tog *Falchs* Parti og irettesatte *Fleischer* for hans utilbørlige Opførsel. *Falch*, der var en stor og stærk Mand, greb *Fleischer* om Livet og kastede ham op paa Billardet til stor Moro for de tilstedeværende.

En anden Episode af Livet i Datiden i en lille By som Hillerød, der dengang kun havde 1929 Indbyggere, maa jeg fortælle. En Gang, jeg besøgte mine Svigerforældre, hvad de jo dengang ikke var, de boede paa Stutteriet, saa vi fra deres Vinduer, at Handelsbetjent *Glabnson*, der ogsaa tjente i Hillerød, gik forbi. Min Svigerfader bad ham ind til Kaffe. Da vi gik til vore respektive

Hjem, hvor vi skulde være hjemme Kl. 4 for at aabne Boderne, blev vi enige om at aflægge et Besøg i Abels Gaard^o), hvor Gæstgiver *Johan Petersen* residerede, for at drikke et Glas Rødvinstoddy, hvilket vi ogsaa fik. Da vi spurgte, hvad det kostede, blev vi meget overraskede ved, at Værten svarede, endog paa en uhøflig Maa-
de, »at det kostede ikke noget, da det ikke var passende for saadanne unge Mennesker at gaa paa Værtshus.«

Ak! Hvor forandrede er Tiderne ikke nu og da.

Den mest anstrengende Tur i mit Liv. Der var Bal paa Stutteriet for hele dets Personale Fredag Aften, ogsaa jeg var indbudt, og da dette var meget livligt, kom jeg først hjem Lørdag Morgen. Denne Dag var vel ikke meget anstrengende, da det ikke var Torvedag. Om Dagen bad, eller befalede, min Principal mig at rejse til Holbæk for hos en derboende Købmand at hæve 800 Rdl., han havde tilgode. Lørdag Aften Kl. 6 passerede Brevposten fra Helsingør Hillerød paa Turen til Hamborg, denne Post kaldtes Hamborgerpost eller Kugleposten.

Postsækkene befordredes i en Kugle, der hang i fire Fjedre med Kuskesædet foran. Dette var saa smalt, at det egentlig ikke gav Plads til mere end een Person, men Kusken forstod at indrette det saaledes, at der kunde sidde en hos ham. Med denne Befordring kørte jeg saa til Roskilde, hvor jeg ankom $9\frac{3}{4}$ ($\frac{3}{4}$ Time pr. Mil). Gæstgivergaarden »Møllehusene«, der laa Nord for Byen tæt udenfor denne, søgte jeg til. Her traf jeg en Fragtmand fra Holbæk, der alt havde tre rejsende til Holbæk, nu tilbødes der mig Plads. Det var altid en Regel, at et saadant Fragtlæs ikke kørte gennem Borrevejle Skov uden at være ledsaget af fire Mand. Vi blev da hver forsynede med en kort Infanteri-Sabel med Skuldergehæng.

Jeg syntes, denne Udrustning var mere end kostelig. Da et saadant Fragtlæs, der blev trukket af 6 indtil 10 Heste, indeholdt en urimelig Mængde Varer, baade læssede paa Vognen og hængende ved dens Sider og Bagsmække, udgjorde en uhyre Vægt, kunde der selvfølgelig ikke være Anledning til at sidde oppe paa Læsset, men vi maatte jo gaa ved Siden af Vognen, saa denne Tur paa 4 Mil tog den lange Tid af 10 Timer. Efter endt Rejse serverede Fragtmanden i sit Hjem med en pæn Frokost til os alle.

Saaledes tilbragtes den anden Nat uden Søvn og dog med nogen Anstrengelse. Nu besøgte jeg Købmanden og fik de 800 Rdl. udbetalt. Det kan jo synes, som det havde været det fornøftigste, om jeg havde overnattet i Holbæk, men jeg troede at have den Forpligtelse at bestræbe mig for at komme hjem saa hurtigt som muligt, og med dette Syn paa Sagen begav jeg mig Kl. 12 paa Vejen til Hillerød. Jeg gik da over Eriksholm og Langtved Færge, derfra til Skibby Kro, hvor jeg kendte Krofolkene, *Carlson*. Hele Huset var fuld af Folk, da der var »Tjenerbal«. Tjenere i Livré med baade Guld, Sølv og Uld paa de opstaaende Kraver og Haandlinninger, Kuske i lange Frakker med Guld- og Sølvknapper baade foran og bagpaa.

Bestyrelsen for Ballet var meget opmærksomme imod mig, de bad mig deltage i deres Fest, hvor jeg nok skulde more mig, men jeg takkede og undskyldte mig med, at jeg ikke havde Tid. Da jeg havde faaet mig en vældig Portion forloren Skildpadde til Livs, fortsatte jeg Vejen til Frederikssund for der at søge mig Logi for den frembrydende Nat, men efter forskellige Stormløb paa Gæstgivergaarden maatte jeg opgive mit Forsøg og traske videre ad Hillerød til. Anstrengt og træt var jeg velsagtens,

da jeg kom forbi Favrholt, thi i min Fantasi stod jeg lige foran en dyb Grav, der ligesom en Afgrund aabnede sig for mig. Jeg stod stille, saa mig om, kendte Stedet, hvor jeg stod, og vidste, at der ingen Grusgrav fandtes. Op fra Dybet steg en lille Nisse med rød Hue paa Hovedet og stirrede lige op til mig. I Bevidsthed om, at her ingen Afgrund fandtes, og at Nisserne kun eksisterede i Fantasien eller paa Billeder til Juletræet, gik jeg rask fremad og traadte Nissen lige paa Hovedet og fortsatte saaledes Vejen, men ikke langt derfra saa jeg et Træ. Jeg vidste, at der ejheller fandtes noget saadant. Ud fra Træets Top rakte en ganske tynd Gren i Vejret, og fra dens yderste Spids balancerede en dejlig, luftigklædt Kvindekikkelse holdende en uhyre lang Papirrulle i sin Haand, og hvor jeg vendte Blikket, stod hun for mit Syn. Jeg standsede og tænkte over, hvad det vel kunde være. Min Tanke var klar nok, jeg vidste og sagde mig selv, at dette ligesom Nissen var Følge af Overanstrengelse.

Jeg gik videre hjemad til mine Forældre, der boede paa Skovlyst, hvor Moderen straks hørte sin trætte Søn banke paa Ruden og lukkede ham ind til sig. Træt var jeg, søvnig maatte jeg vel ogsaa være, jeg lagde mig straks paa Sengen, hvor Fader personlig maatte trække Støvler og Frakke af mig.

Der laa jeg nu Kl. 4 Mandag Morgen efter i 3 Nætter ikke at have sovet, danset den 1. Nat, kørt 5 Mil og gaaet 4 Mil den 2. Nat og i den 3. Nat afsluttet Hjemturen fra Holbæk med 9 Mil. Gak du hen og gør ligesaa!

Den tjenstvillige Vægter indfandt sig om Mandagen hos min Principal for at gøre sig lækker for ham ved at fortælle, at han om Natten havde set mig komme meget beruset hjem, gaaende og dingle fra den ene Side af Ga-

den til den anden. Da Vægteren saa bestemt paastod, at jeg var passeret Gaden om Natten, gik min Principal ud til mine Forældre for at høre Sammenhængen hermed, og han og Moder undersøgte mine Frakkelommer, men Penge fandt de ikke, men da Fader kom til, vidste han bedre Besked, han løste mit Tøj og fandt Tegnebogen, vel tilsnøret, hængende om min Hals. Pengene overgaves til Jacob F. Bruhn.

Nu kunde det synes rimeligt, om Principalen havde sagt mig Tak for den udviste Anstrengelse, da jeg Tirsdag Morgen mødte i Boden, men nej, jeg fik en Irettesættelse, fordi jeg ikke var kommen hjem til ham før, men henad Aften kom Broderen Joh. H. Bruhn, priste min Udholdenhed som Fodgænger og dadlede Jacob F. Bruhn for hans ubillige Opræden imod mig.

Det saakaldte dyre Aar 1847 staar som en Mærkelighed i det danske Agerbrugs Annaler. Aaret havde givet en rigelig Høst, og i andre Lande kendtes heller ikke nogen Misvækst, men rundt i Europa var den langvarige Fredsperiode siden Napoleons Fald 1813 truet, saa Regeringerne maatte tænke paa at forsyne deres Magasiner. Hveden steg til 20 Rdl. pr. Tønde, Rug til 16 Rdl. og Havre til 10 Rdl. Dog blev Kapitelstaksten ikke højere end for Rug 7 Rdl. 31 Sk., Byg 5 Rdl. 4 Sk. og Havre 3 Rdl. 56 Sk.

Under disse høje Sædpriser var det mere end vanskeligt for mange Folk at faa deres Indtægter til at række til til de nødvendige Livsfornödenheder, og trods de høje Kornpriser forøgedes Arbejdsmandens Løn dog ikke, nej, Bonden forøgede sin Kapital saa meget som muligt. Gaardejer *Frederik Winecke* i Freerslev mødte med et Læs Hvede paa Torvet i Hillerød og forlangte 18 Rdl.,

men blev budt 16 Rdl. Han lod sin Hvede oplægge paa Jacob F. Bruhns Loft. Næste Torvedag kørte han igen sin Hvede paa Torvet og forlangte 20 Rdl., men blev budt 18 Rdl., saa Hveden maatte atter oplægges. Nu kom han 3. Torvedag og forlangte 22 Rdl., og blev budt 20 Rdl., saa Hveden maatte atter oplægges.

Ved sin Hjemkomst trakteredes han med Oksesteg, hvori han var saa heldig at forsluge sig — jeg siger heldig, fordi han derved undgik det Had, der var rejst imod ham, og fordi han undgik den Ærgrelse at se sin Hvede blive solgt for 6 Rdl. pr. Tønde. Paa hans Begravelsesdag forslugte hans Kvinde sig ligeledes i den prægtige Oksesteg, og saaledes uddøde denne Familie.

I dette Tidsrum indkom russisk Mel i mange Skibsladninger, og disse Tilførsler nedbragte Prisen paa Brød fra 15 Øre til 5 Øre pr. Pund. For min private Regning købte jeg dette Aar 10 Tønder Havre af Gaardejer *Lars Christensen* i Tikøb til 5 Rdl. pr. Tønde og solgte disse 4 Dage efter til *Morten Olsen* i Kregome for 10 Rdl. og tjente saaledes den kønne Sum af 50 Rdl.

Jacob F. Bruhn var ingen behagelig Mand at tjene, og endelig den 14. September 1847 sprang Bomben, idet han sagde, jeg straks skulde forlade Tjenesten. Jeg gik til Byfogden, Justitsraad *Arboe*, der var til Stede i Retslokalet. Han lod straks Bruhn hente, og Retshandlingen endte med, at jeg fik Løn til 1. Maj 1848. Jeg skyldte ham 9 Rdl. 1 Mk. 6 Sk., disse eftergaves mig, imod at jeg renoncerede paa Kostpenge.

Men Dagen efter kom han og Broderen, Købmand Joh. H. Bruhn, til mig hos mine Forældre for at formaa mig til at træde tilbage i Tjenesten igen, ja, tilbød mig endog Løn fra samme Dag uanset den Erstatning, jeg havde

faaet for at maatte fratræde Pladsen. Jeg var villig hertil, men Fader var ubøjjelig og paa det strengeste forbød mig at træde tilbage igen. Nu stod jeg saaledes uden Plads, men paany var Skæbnen mig gunstig. —

Nu kom det bevægede Aar 1848, der ved de truende Udsigter til en Broderkrig bragte hele det danske Folk til en inderlig Forstaaelse med hinanden, al smaalig Kiv forstummede, den Splittelse, der var opstaaet i de forskellige Samfundslag ved Oprettelsen af et samfundsopløsende Selskab, der kaldte sig Bondevennerne, sluttede sig i en stor Tanke om Konge og Fædreland.

Den 20. Januar døde Kong *Christian VIII*, og den 21. Januar besteg *Frederik VII* Danmarks Trone under meget kritiske Forhold. —

I Holsten gjordes der store Anstrengelser for at kalde det holstenske Folk til Oprør mod deres retmæssige Herre og Konge, og der sendtes endog en Deputation til København, bestaaende af *Ohlshausen, Neergaard, Clausen, Gülich* og *Kegel*. —

Den slesvig-holstenske Deputation kom til København netop under den allerstørste Ophidselse og vilde uden al Tvivl være bleven lagt øde, dersom de ledende Mænd ikke havde lagt sig Kongens Ord paa Sinde om, at denne blev betroet til det danske Folks Ære, og disse opfordrede Borgere, Haandværkere og Studenter til at beskytte Deputationens Medlemmer med at danne en Garde om dem, saa at endog ingen forsøgte paa at molestere dem, hvis Ophold i København dog maa have været højst pinligt for dem. Københavns Borgere lagde en Fædrelandskærlighed og Værdighed for Dagen, der imponerede alle. Ophidselsen i Provinsen var ikke ringere, men der manglede Kraft og Storhed til at holde Udskejelserne

nede eller inden for Sømmelighedens Grænser, saaledes mindes jeg, at den danske Ministerrepræsentant i Hamborg, Baron *Løvenørn*, kom til Hillerød med Dagvognen, hvis Ankomst i de Dage altid ventedes med Længsel, for fra første Haand at høre det allernyeste Nyt. Da nu Ministerresident *Løvenørn* steg ned fra Dagvognen, modtoges han af sin Søster, Amtmandinde *Knuth*, hvem han hilste paa Tysk. Da stod cand. the.¹⁰⁾, Gæstgiver *Job. Petersen*, blandt den store Mængde og traadte rask hen til Baronen og med høj Røst, saa alle kunde høre det, sagde han lige op i Øjnene paa ham: »Tal Dansk, din Hund, du æder det danske Brød.« Ministeren, der blev imponeret over denne berettigede Optræden, sagde: »Ja, jeg skal nok tale Dansk.« Tyske Haandværkssvende, Tørvelæggere og Teglværksarbejdere maatte hurtigt miste sig forsvinde.

Den 25. Marts afholdtes et Møde i Hillerød hos Gæstgiver *Brummersted*. I Mødet, der var meget talrigt besøgt, da *Hother Hage* var til Stede og oplæste de Taler, der var holdt i Casinomødet, vedtoges en Adresse til Kongen i Tilslutning til Casinomødet og en Adresse til Københavns Borgere for at takke disse for udvist Mod og Koldblodighed. Til at indbringe disse Adresser valgtes Rektor *Flemmer*, Boghandler *Krog*, Overlærer *Ostermann*, Gaardejer *Jørgen Pedersen* i Hjølunde og Kammerraad *Madsen*.

Den 30. Marts ankom andet Jægerkorps fra Helsingør paa Rejsen til Armeen. Helsingørs Borgere kørte Mandskabet til *Kilden*¹¹⁾, hvor Korpset formerede sig og marcherede med vajende Faner og klingende Spil til fædrelandske Melodier, som »Danmark, dejligst Vang og Vænge«, der med største Entusiasme istemtes af den uhyre

Folkemasse, der ledsagede Korpset til Raadhuspladsen, hvor de blev beværtede af dertil opfordrede Folk, hvor jeg ogsaa havde faaet Plads. Beværtingen bestod af Smørrebrød af alle Slags, Øl, Brændevin og Cigarer, som Borgerne frivilligt havde stillet til Korpsets Vederkvælgelse. Ankomsten fandt Sted kl. 11³/₄. Efter endt Frokost Kl. 1¹/₄ steg Mandskabet, fuld af frisk Mod og inderlig Fædrelandskærlighed, til Vogns paa 300 Vogne, som Hillerød Bys Borgere og Omegnens Beboere havde stillet til Disposition for at befordre Korpset til Roskilde, hvorfra andre Vogne samme Dag vilde befordre dem til Ringsted. Det var et imponerende Skue at se denne Vognrække, der naaede fra Trolles Bro til Freerslev. Korpset medbragte 60 unge Mennesker fra Helsingør, der frivilligt havde stillet sig i de indrulleredes Rækker for at værne om Danmarks Ære og Selvstændighed.

Den 1. April blev Prinsen af Augustenborgs Portræt ophængt paa en Lygtepæl paa Hillerød Torv. Billedet var tegnet med en Strikke om Halsen. Underskriften lød: »Hans Durchlauthighed, Højforræderen Prinsen af Augustenborg (Nør)«.

Her i Hillerød oprettedes ogsaa et Borgerkorps. Paa et Møde den 3. April hos Gæstgiver Brummersted paa Stadt Copenhagen, besluttedes, at Korpset skulde bestaa af tvende Afdelinger, en for yngre og en for ældre Mænd. For at støtte Korpset i pekuniær Retning indsamledes Bidrag i Penge. Disse Bidrag, der vidnede om Folkets Patriotisme, udgjorde den betydelige Sum af 4854 Kroner. Den 6. April mødte Borgerkorpset paa Slottets Ridebane, hvor det vedtoges at begynde Eksercitsen den følgende Dag.

Den 12. April samledes hele Korpset for at danne de

tvende Afdelinger, yngste Afdeling kom til at bestaa af 48 Medlemmer, der selv valgte sine Førere og vedtog at holde Øvelse Mandag, Onsdag og Fredag. Til Korpslæge valgtes Dr. *Levin* og til assisterende Læge Barber *Riemann*. Til Befalingsmand for Korpset valgtes Premierløjtnant *Hjelte*, der boede paa Olinehøj. Her skal jeg gøre en lille Indskudsbemærkning. Lt. Hjelte stillede sig til Krigsministeriets Disposition, blev Kommandør for Artilleriparken paa Vejlbj Mark ved Middelfart og kom hjem 1851 som Oberstløjtnant.

Til Underbefalingsmænd ved den ældre Afdeling valgtes d'Hrr. *Seimann*, *Riemann* og *Hans Hansen*, men afskediget Vagtmester ved Husarerne *Selchau* var denne Afdelings egentlige Lærer. Til Underbefalingsmænd ved den yngre Afdeling valgtes d'Hrr. *Lindeschou*, *Jørgensen* og *L. M. S. Østergaard*, men Afdelingens egentlige Lærere var dog Adjunkt *de Richelieu*, Faderen til den berømte Siameser, og min Ringhed.

Den 6. Maj ankom Frederik VII fra Baron Løvenskjold paa Kulhus til Hillerød til Hest ledsaget af fire Kavalerer og to Husarer. Han modtoges af en stor Masse Mennesker, der hilste ham med megen Jubel. — —

Den grundlovgivende Rigsdag vedtog Grundloven [5. Juni 1849], hvis § 92 bestemmer, at al Forrang, der er knyttet til Adel og Titel, er afskaffet. Damerne, der jo altid har været og vel bestandig vil blive ved at være med paa Spørgsmaalet, benyttede straks denne Grundlovens § 92 til at vise, at de ikke gav Adel eller Titler nogen Forrang, idet de uden videre anlagde Frue- og Frøkentitlen og ganske bortkastede det smukke Madamme og Jomfrunavn. Nu laa jo begge disse Titler øde og ubenyttede, men fandt dog snart Arvtagere, idet Vaskerko-

nen optog Madammetitlen og Tjenestepigen Jomfrunavnet, ligegyldigt om med eller uden Ret. Naar man da efter *Antagelsen af disse nye Titler* kom til Tjenestepigen og sagde: »God Dag, min Pige, er din Jomfru hjemme?« vilde man let kunne faa den Oplysning, given med den Næsvished, mangt et raffineret Tyende kan lægge i sine Ord »Undskyld! Jeg er ikke Pige, og min Frøken er ikke Jomfru«. Naa! værst for dem begge. — —

Det var i denne Periode, de politiske Bølger gik højt. Kongen havde lovet at gøre sit Folk delagtig i Statens Styrelse ved at give det Ret til at fastsætte Budgettet for Indtægter og Udgifter. Nu gjaldt det om at komme til Fadet. Bondevennerne trængte sig frem alle Vegne og forsikrede, at deres Lære var den eneste saliggørende. Hidindtil havde de dog indskrænket deres Agitation til Landet, men nu skulde Købstæderne ogsaa erobres. Her i Hillerød havde Partiet vel næppe mere end en eneste Tilhænger, Guldsmed *Jensen*, der troede at kunne fiske i disse oprørte Vande. Han foranstaltede et Møde, der skulde afholdes paa Gæstgivergaarden Skovlyst, og havde til dette Møde anmodet Overretsprokurator *Balthasar Christensen* af København om at komme til Stede.

Mødedagen oprandt, og mange Mennesker kom for at more sig. Da Timen slog, besteg de to Herrer Tribunen, der var arrangeret ved, at en Vogn var sat midt i Gaarden, og over dens Fading var lagt en Port, hvorpaa de Herrer fremstillede sig. Guldsmed *Jensen* aabnede Mødet ved at præsentere sin Lidelsesfælle ved at sige: »Det er Herr *Balthasar Christensen*.« Mere fik han ikke sagt, førend hele Forsamlingen istemte et vildt Raab ved at sige: »Er det *Balthasar Christensen*? Saa—aa! er det *Balthasar Christensen*?« Folk holdt sig paa Maven og lo og

gentog: »Næ, er det Balthasar Christensen?« Guldsmed Jensen sagde: »Mine Herrer!« Atter afbrødes han af det samme Udraab, atter forsøgte han at finde Ørenlyd, men nej, ingen vildt høre ham.

Nu søgte Balthasar Christensen, der var en meget begavet Taler, at faa Lov at tale, men nej, Folk raabte igen: »Er det Balthasar Christensen?« og saaledes gik det i lang Tid. Saa begyndte Publikum at raabe: »Kongen leve« — »Fædrelandet leve!« Nu slog Forsamlingen over i en anden Dur og begyndte at synge fædrelandske Sange, ja, de sang saa længe, til baade Jensen og Christensen gik ad Hillerød til og overlod Kamppladsen til de syngende Borgere, hvis Sang Flygtningene kunde høre langt forbi Carlsberg. Balthasar Christensen har aldrig efter den Tid holdt Bondevennemøde i Hillerød, og Guldsmed Jensen forsøgte aldrig at blive Rigsdagsmand. — —

I denne Periode drev Smaakørere fra Frederiksborg og Kronborg Amter en ikke ringe Trafik ved at sælge Tørv og Trækul til København. Det var altid forbunden med Vanskeligheder og ofte med Ubehageligheder at møde disse Folk, der betegnedes med Fællesnavnet »Kulsviere«. Det sagdes om dem, at de »før tilfallet« altid havde en femte Vognkæp med sig. Naar de nu enten kørte til eller fra København, fulgtes de bestandig i lange Vognrækker og var aldrig til at formaa til at vige Sporet, hvis Aarsag Købmandskuske og Vognmandskarle var deres svorne Fjender, idet begge Parter bestandig søgte at fortrædige hinanden saa meget som muligt.

Her maa gives et lille Billede af et af de mange Træk imellem disse to Partier, Kuskene og Kulsvierne. Landkadetterne havde afsluttet deres Opmaalingsøvelser i Eggen om Hillerød, og denne Bys Vognmænd befordrede

Kadetterne til København paa aabne trestolede Vogne og afgav Forspand til deres Bagagevogne.

Nu traf det sig saa, at jeg var i København og skulde hjem den samme Dag. Kadetterne befordredes til København. I *Trekroner* traf jeg et Par Vognmandskarle, der tjente *Jørgen Frandsen* i Hillerød. Disse anmodede mig om at køre med dem til Hillerød, en Anmodning, jeg med Fornøjelse modtog, da det jo passede godt i mit Kram.

Den trestolede Vogn forspændtes med fire Heste, og da vi skulde køre, vilde jeg sidde hos Kusken, men blev anmodet om at indtage det bageste Sæde, da de vidste, jeg var Mand for at føre en proper Firehestepisk. Nu aftaltes Slagets Gang, hvis Plan gik ud paa, at naar vi kom forbi *Vibenshus*, skulde enhver Kulsvier, vi mødte, have Prygl, uanset i hvor lange Vognrækker disse end kom. Langt fra *Vibenshus* kom vi ikke, inden vi mødte den første Vognrække Kulsviere. Saa blev der Spænding i Situationen eller, som det populært hedder »Slag i Frikadellen.« Da den første i Vognrækken kom i passende Afstand, langede Kusken ham med sin Firehestepisk en lige i Synet, og næsten i samme Øjeblik passerede han den Kusk, der var anbragt paa det midterste Sæde, der med sin korte Pisk tildelte ham to, tre Slag, og nu var han jo passeret mig, der fra mit ophøjede Sæde gav ham den sidste Hilsen om Ørerne til Tak for sidst, og denne Behandling fik hele den lange Række af Kulsviere, saa enhver fik, hvad man i daglig Tale kalder en ordentlig Dragt Prygl.

Kulsvierne vrælte i vilden Sky, men ingen ynkede dem. Da hele Rækken var passeret under vore Piskeslag, pu-stede vi ud og drøftede Sagen, der var falden ud til gen-

sidig Tilfredshed, men Blødtørsten var langt fra ikke stillet, men endelig øjnedes en ny Mark for vore Meriter i Form af en ny Række Vogne. Baade Piskeslagene og Vrælene gentog sig, saa længe en Kulsvier viste sig paa Siden af os, og endelig bedede vi i Bløvstrød Kro.

En anden Gang kørte jeg i Slæde til København med *Niels Aabyes Karl*. I Hjulsporet var Slædeføret særdeles godt, men uden for Sporet mindre heldigt. I Store Dyrehave mødte vi den første Vognrække Kulsviere, som Traditionen tro naturligvis ikke vilde vige Sporet, saa Kusken maatte køre uden for Sporet, men Læsset var ikke saa svært. Han kørte rask til, og da han kom til den sidste Vogn i Rækken, kørte han sin venstre Slædemed lige imod Kulsvierens Baghjul med en saadan Kraft, at Hjulet skiltes fra Akselen og trillede hen ad Vejen, medens Vognen væltede, og Kulsvieren bandede. Samme Medfart fik endnu en anden Kulsvier, der ligeledes kørte bagest i Vognrækken. Saadanne Skærmydsler imellem Købmands- og Vognmandskuske hørte i de Tider til Dagens Orden. — —

Saaledes som tidligere fortalt oprettedes her i Hillerød et Borgerkorps i tvende Afdelinger, der afsluttede sin anstrengende og hæderfulde Virksomhed ved et Møde i Stutteriets Ridehuse den 11. Maj 1848. Her holdtes Taler for Korpsset, dets Chef og dets Ledere, men da jeg besteg Talerstolen og opfordrede Kammeraterne til, samlede som Korps, at marchere til København og stille os til Krigsministeriets Disposition, mødte denne Opfordring ingen Sympati. Jeg gjorde opmærksom paa, at dette var vor Pligt imod Fædrelandet og imod de af Byens Borgere, der saa rigeligt havde støttet os med Penge til Sagens Realisation, og Korpssets Chef, Premierløjtnant Hjelte ud-

talte, at Krigsministeren havde Ret til at indkalde hele Korpset til Fædrelandets Forsvar, da enhver, der var i Besiddelse af Gevær, Sabel eller blot en Bajonet, stod under Krigsministerens Befaling. Nu viste det sig, at Folk nok havde Lyst til at lege Soldat, men tjene Hæren som Soldat vilde ingen.

Jeg opfordrede da dem, der vilde følge mig, til Dagen efter at møde hos mig, da jeg under alle Omstændigheder vilde søge mig en Plads i Hæren. Alle var tavse, men ingen følte dog Lyst til at følge mig. Naa, jeg høstede vel et Hurra, og dermed opløstes Korpset.

Den 12. Maj 1848 afgik jeg til København, ledsaget af mine Forældres bedste Ønsker og min Faders Stolthed, idet han udtalte, at han vilde være stolt af, om alle hans syv Sønner nu vilde være Soldater. Efter Faders Raad, og hans Raad var altid gode, henvendte jeg mig til Kaptajn-løjtnant *Liebmann* om Vejledning i denne Sag.«

Liebmann blev meget glad ved denne Henvendelse og hjalp den unge Mand ind i Ingeniørkorpset. Resten af Østergaards Erindringer handler om hans Deltagelse i Trearskrigen, men det er nu en anden Historie.

NOTER

- 1) 1 Rigsdaler, 6 Mark; 1 Mark, 16 Skilling; 1 Rdl., 2 Kr.; 1 Specie, 4 Kr.
- 2) 1 Lispund, 16 Pund; 1 Pund, 100 Kvint; 1 Pund $\frac{1}{2}$ kg.
- 3) Hermed menes Skudsmaalsbogen, hvori Daabsattesten findes.
- 4) Her maa foreligge en Misforstaaelse. »Caledonia« begyndte allerede 1819 at gaa som Postdamper mellem København og Kiel.
- 5) Værnepligten hvilede indtil 1849, da almindelig Værnepligt indførtes, kun paa den upriviligerede Landbostand, d. v. s. Bønderne. L. M. S. Østergaard, der var født i København, og hans Broder Julius, der var født i Helsingør, var altsaa ikke værnepligtige.

- 6) Sommerlyst laa inde i Gaarden Slotsgade 5, hvor Missionshotellet nu ligger.
- 7) *Trottoirer*, Fortov.
- 8) *Bakken*, Bakkegade.
- 9) *Abels Gaard*, nu Hotel Leidersdorff.
- 10) *Cand. the.*, en Vittighed, der hentyder til, at Gæstgiveren bl. a. sælger The.
- 11) *Kilden*, Kongekilden ved Indelukket.

III

EN ARBEJDERKVINDES ERINDRINGER

Endnu et Stykke Tid ind i dette Aarhundrede kunde man her i Hillerød høre Udtrykkene *Madam* og *Jomfru* brugt om- og af-Kvinder i smaa eller jævne Kaar. I Teknisk Skole, hvor Industriforeningen havde en Art Klublokale, som Medlemmerne hyggede sig i med en lille L'hombre eller vederkvægede sig med en Bid Brød, var der en ældre Gæstgiverenke, der sammen med sin ugifte Søster passede Huset. Af disse to venlige, hjælpsomme og dygtige Kvinder holdt især Enken, som jo var Husmoder, strengt paa, at de skulde benævnes *Madam Ernst* og *Jomfru Jakobsen* og ikke noget med Frue og Frøken. Nogle yngre Tilflyttere benævnte dem imidlertid Fru Ernst og Frøken Jakobsen, og saaledes blev de ogsaa kaldt, da de senere flyttede op i Borgerstiftelsen, hvor de boede til deres Død.

Naar der i det følgende skal gengives, hvad en gammel Enke fra Bakkegade i Hillerød fortalte om sine Oplevelser fra et langt Liv, vil det — selv om hun døde saa sent som i 1921 — svare bedst til Tidens Stil at benævne hende *Madam Jørgensen*, saadan som hun var vant til at blive kaldt.

Jensine Jørgensen var født i Frederik VI.s Tid den 3. August 1835 og døde den 13. Juli 1921, omtrent 86 Aar

gammel. Hun var gift to Gange, første Gang, da hun var 21 Aar, med en Snedkersvend, der hed *Rasmus Hansen*. Efter tre Aars Ægteskab døde Manden, og hun var nu Enke i fem Aar, indtil hun i 1864 blev gift med Karetmager *Niels Jørgensen*.

Madam Jørgensen var født i Bakkegade, og paa nogle faa Ungdomsaar nær kom hun til at bo i denne ejendommelige Gade hele sit Liv. Det er da ikke mærkeligt, at hun kendte Bakkegade, dens skiftende Beboere og dens hele Atmosfære, ud og ind. Jensine Jørgensen var en velbegavet Kvinde, og hun havde en god Hukommelse.

Hos Viceskoleinspektør *J. K. Krogh* laante jeg i sin Tid en Afskrift af hendes Erindringer. Originalen til disse fandt jeg senere i Skoleinspektør *P. Petersens* efterladte Papirer. Af Madam Jørgensens Erindringer har Petersen iøvrigt benyttet flere Træk i sin Skildring »Gamle Folk fortæller« i *Hillerød By*, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1925. Man maa da formode, at det er paa *P. Petersens* Foranledning, Madam Jørgensen har nedskrevet sine Erindringer, der falder i to Afsnit. Først Familiens personlige Forhold, det daglige Liv hjemme og ude, Byens fælles Festligheder og de Menneskers Liv og Skæbne, som man saaledes kom i Berøring med, og dernæst en grundig Gennemgang af alle Bakkegades gamle Huse og deres skiftende Ejeres mere eller mindre lyse Skæbne.

Det er den første Del, der har almen Interesse, hvorfor det er den, der gengives væsentlige Uddrag af i det følgende, mens der af den sidstnævnte Del kun medtages enkelte Ting, der kan tjene til Belysning af Gadens Udseende og Fortællerens egne Forhold.

Madam Jørgensens Erindringer maa i det væsentlige

være nedskrevet 1920, dog synes noget af Stoffet at være fra 1913. Tiden 1920 maa man have i Erindring under Læsningen, idet Fortælleren Gang paa Gang, naar hun omtaler en næringsdrivende eller en Familie, siger, at vedkommende boede i den Ejendom, som *N. N. nu bor i*. *N. N.* er forlængst død og Ejendommen paa helt andre Hænder, men i 1920 var han altsaa levende og en af Hillerød Bys kendte Skikkelser.

Madam Jørgensen beretter: Det, jeg først vil fortælle, har jeg ikke selv oplevet, det er blevet mig fortalt af mine Forældre.

Min Fader er født i Hillerød 1811 og hed *Christian Andersen*. Da han blev konfirmeret, kom han i Bødkerlære hos Bødkermester *Kronberg*, som ejede det gamle 2 Etagers Stød [Slotsgade 15], hvor Fabrikant *Nordsten* nu bor.

Min Moder er født i Alsønderup 1806 og kom her til Byen at tjene i en ung Alder. Hendes første Plads var nede paa Slottet hos Arrestforvareren, senere hos en Farver. Der maatte hun spinde om Eftermiddagen, naar hun var færdig i Køkkenet. Hun skulde vende Ryggen til Vinduet, for at ikke Tiden skulde gaa til Spilde. Senere fik hun Plads hos en Sadelmager *Valentin*, som boede i samme Ejendom, hvor min Fader arbejdede, og saa stiftede de Bekendtskab, og det endte med, at de blev gift i 1833. Deres førstefødte blev en Søn, som døde af Strubehoste, inden jeg blev født (i 1835).

Saa i 1834 havde Distriktslæge *Ewertsen* Fødselsdag, og der var nogle Venner, som vilde overraske ham om Aftenen ved, at de kastede Rakter, der desværre faldt ned paa Taget, som var Straatag, og det fængede øjeblikkelig. Dengang var alle Udhuse tækket med Halm. Der-

ved opstod den store Ildebrand, vi havde det Aar. Folk kunde ikke passere Slotsgade for Hede, og Folk troede, at Lægen var Skyld i den store Ildebrand.

Min Fader arbejdede i nogle Aar som Svend hos sin Læremester, efter at han var blevet gift, men da Ugelønnen var saa lille, maatte han forlade Fagen. Han fik kuns 5 Mark om Ugen og Kosten, den var sløj, de fik Kartoffler og sveden Meldyppe til Aftensmad. Saa blev han Arbejdsmand og fik 2 Mark 8 Skilling [83 Øre] om Dagen.

Deres første Lejlighed maatte de dele med en gammel Kone. De var jo fattige, men stræbsomme. Deres første Møbler var en Himmelseng¹) med blaastribet Omhæng, en Dragkiste med Malmbeslag, et Bord og to Stole. Saa var der to Tinstager fra 1834, som jeg har endnu.

Min Moder var meget proper med sit Arbejde. Hun fik snart samlet en Del Kunder. Hun begyndte med at vaske for ugifte Personer og tjente derved flere Penge om Ugen end min Fader, og Ildebrændslet, som de skulde bruge, hentede min Moder i Gribskov paa en Trillebør, mens jeg sov. Det var i 1837.

Saa havde de senere noget Uheld med et Par Smaadrenge, som døde; der var der en Del Udgifter. Da jeg var $4\frac{1}{2}$ Aar, kom jeg i Asylet nede i Møllestræde. Der var en Enkemadam *Møller*. Det var en køn og god Dame, og saa kom der to Gange om Ugen en Skolelærer *Brask* og sang og spillede, for at vi kunde lære at synge, og det var vi smaa meget glade for. Naar vi saa skulde gaa hjem fra Asylet — dem, der skulde op over Torvet — saa holdt vi hinanden i Hænderne og spærrede Gaden, og saa sang vi. Saa en Dag, da vi passerede Torvet, kom der to af Gæstgiver *Brummerstedts* Pigebørn fra Hotel »Køben-

havn« og gav mig et stort Æble, fordi de syntes, jeg sang saa kønt. Jeg havde en høj Stemme, og senere, da jeg kom i Borgerskolen, kunde *Erslev* bruge mig til Koret i Kirken.

Der var ogsaa et Teglblænderi nede i Møllestræde og en Vejrmølle. Vi Børn havde saadan Morskab, naar vi gik fra Asylet, af at se paa, at Hesten gik rundt i Leret, naar det skulde æltes. Der var Kørebane under Gaden.

Saa om Sommeren, naar jeg var i Asylet, saa gik min Moder, naar der var høstet, ud at pille Aks. Da jeg var færdig med Asylet, og vi havde Sommerferie i August, saa maatte jeg følge med og hjælpe til, og det var jeg meget glad for. Dengang var der ude paa Trollesminde en Forpagter, som hed Kammerraad *Madsen*²⁾, det var saadan en rar gammel Mand.

Naar de nu var i Færd med at køre Sæden hen til Stakkene, laa der en stor Flok, baade unge og gamle og Børn, og ventede, til det sidste Læs var kørt af Marken. Saa kom Kammerraaden og sagde: »Saa Folk, nu kan I høste!« Saa bredte Flokken sig over hele Hvedemarken Side om Side, og alt gik saa roligt. Naar vi saa havde gaaet Stykket over to Gange, saa blev Faar og Svin drevet derud.

Det var en god Trøst for fattige Folk om Vinteren. Jeg kan da huske, at mine Forældre havde dejligt Hvedemel og Byggryn til hele Vinteren omtrent. Kornet³⁾ og Rugen lod min Moder male, men Hveden blev byttet med Flormel. Rugmel blev der lavet Brød af, hun æltede selv Dejgen, jeg maatte hjælpe til med at ælte, jeg stod paa en Skammel, ellers kunde jeg ikke naa, saa maatte jeg bære Dejgen paa min Ryg ned til Bager *Heller* langt nede i Slotsgade.

Naar Byggen var malet, skilte min Moder det selv ud, sigtede de fine Gryn fra og Grynmelet, og saa havde hun et Drevtetrug til at faa Skallerne fra Grynene med. Min Moder kogte Melgrød af Grynmelet, men det var det værste, hun kunde byde mig. Den krillede mig i Halsen, for der skulde spares paa Mælken, endskønt den ikke var saa dyr, den kostede kun 3 Skilling for Potten af nymalket Mælk. Jeg har hentet meget sød Mælk ude paa Carlsberg hos den gamle Kammerherre *Lerche*.⁴⁾

Fisken var ogsaa billig, 6 Skilling for 2 Pund Torsk. 6 Skilling gav vi for en Skæppe Kartoffler. Mine Forældre handlede hos en Enkemadam *Lund*, som boede i Helsingørsgaden (27), der hvor Købmand *Hans Svendsen* bor. Dengang var det et lille lavt Hus med smaa Ruder.

Dengang kunde man ikke faa brændt og malet Kaffe, man gav 15 Skilling for $\frac{1}{4}$ Pund Java, men Moder brændte Bønnerne i en Jydepotte, og de blev saa pæne. Tilsætningen var Cikorie, $\frac{1}{4}$ Pund til 1 Pund Kaffeboenner. Vi kendte heller ikke Roesukker, det var St. Croix Sukker. Et halvt Pund kostede 9 Skilling og Kandis 12 Skilling for et halvt Pund.

Kaffen blev lavet i en Kobberkedel, som var fortinnet indvendig. Naar den var færdig, kom der et Par Korn Salt i for at klares.

For et Lammehoved og en Lever gav man 5 Skilling Stykket, for Hjerteslaget 3 Skilling, for Lammekallun: Vom, fire Ben og Fedttarmen, 4 Skilling. Det var jo om Sommeren, den Ret blev lavet. Min Moder købte 2 Sæt Kallun. Der var Grønærter, nye Gulerødder og nye Kartoffler paa, men dem havde vi i Haven.

Det var en dejlig Ret, men den kostede en Del Arbejde,

for det skulde skoldes og skrubes, men det smagte godt. Se, det var en god Kallunsuppe og nærende Mad for 8 Skilling.

En Forfjerding af en Spædekalv kostede 12 Skilling og en Bagfjerding 1 Mark, men en Kalv kostede ogsaa kun en Rigsdaler, og det fik de for Skindet, saa var Kødets ren Fortjeneste. Da gamle *Peter Mogensen* var Slagterdreng hos *Scharø*, købte han flere Gange en Kalv til sine Forældre og ordnede den hjemme. Der var ni Børn, saa der skulde noget til. Hans Fader, *Andreas Mogensen*, var Møllersvend ude paa *Erlandsens Mølle*⁵⁾, den laa ude ad Jespervejen oppe paa den store Bakke til venstre. *Erlandsen* var en streng Mand, men hans Kone var saa rar. Senere blev *Andreas Mogensen* Vægter. Dengang havde vi *Tranlamper*, som stod paa *Træpæle*.

Saa imidlertid havde mine Forældre faaet sparet saa meget sammen, at de kunde købe det gamle Hus, de boede i, det var *Bakkegade Nr. 92*. Det kostede 300 Rdl., men de 200 blev staaende i Ejendommen i mange Aar. De købte det af *Sadelmager Roeds* Enke, som dengang boede i det Sted, som nu *Riemann* har [*Slotsgade 20*].

Min Moder spandt selv til *Lærred*, som blev vævet ude paa Landet hos en Svoger, og jeg var kuns lille, da jeg blev sendt ned til gamle *Glarmester Rump* for at købe et Pund *Blaar* ad Gangen med *Paalæg* om at søge i Bunken efter de *Blaar*, der faldt i det *blaa*, for de var nok de bedste.

Hun lod lave *Lærred*, *Hvergarn*, *Dyневаар*, og hun spandt *Garn* til *Strømper*. Saa skulde jeg jo lære at karte, men det var ikke saa morsomt, for jeg huggede *Kartetænderne* i *Enden* af *Fingrene*, og det gjorde ondt, men der hjalp ingen kære *Mor*, for hun var streng.

Men det værste for mig var, da hun skulde lære mig at stoppe Strømper. Da jeg ikke kunde fatte det lige med det samme, tog hun og klemte mine Fingre sammen paa højre Haand og slog mig med en Lineal i Enden af Fingrene, saa det snurrede i min Albue, og det har jeg aldrig kunnet glemme. Nu har jeg selv haft Pigebørn, og jeg har godt kunnet lære dem at bestille noget med deres Hænder uden at slaa. —

Da jeg nu har levet under seks Konger, kan der nok være en Del at fortælle. Jeg er født 1835, og jeg kan godt huske, da *Christian VIII* blev kronet i Frederiksborg Slotskirke, det var nok 1840^e), og at Byens Borgere en Aften drog fra Torvet ned til Slottet med Fakler for at hilse paa Kongen. Jeg var selv med i Fakkeltøget. Der var en gammel Kone, som havde taget mig med, og da vi kom ind paa den inderste Slotsplads, løftede hun mig op paa sine Arme, saa jeg kunde se Kongen. Han stod til højre oppe i et Vindue. Kongen var krølhaaret. De efterfølgende Konger har jeg aldrig set uden deres Billeder.

Om Efteraaret købte mine Forældre en halv Krop Kviekød til at salte til Vinterbrug, det kostede 12¹/₂ Skilling for et Pund, og to Gæs, som ogsaa skulde saltet. De kostede 1 Rdl. Stykket. Brystet og Laarene blev røget, naar det var saltet nok. To Lispund Sommersmør blev ogsaa sat hen til Vinterbrug. Det kostede en Rigsort [50 Øre] for et Pund. De købte ogsaa et Stykke Mellemlæsk til at stege.

Fortjenesten var jo til Tider lidt sløj for min Fader. Min Moder havde nok at bestille med al den fremmede Vask, og naar hun havde den fra Haanden, saa maatte Rokken holde for fra 9 til 12 om Aftenen.

Var det Uld, der skulde spindes, saa maatte jeg, der

var 9 Aar, sørge for at have kartet saa meget, saa jeg kunde holde hende vedlige, for det gik rigtignok fra Haanden lige til Midnat, men saa vankede der en ekstra Kop Kaffe.

For 70 Aar siden, omkring 1850, kendte fattige Folk ikke til at købe Tørv, det var kun Gæstgivere, som købte dem for at holde Ilden vedlige. Fattige Folk havde dengang aaben Skorsten og brugte Brænde.

Man havde en Trefod til at sætte Kogekarret paa, og saa var der Bilæggerovnen i Stuen. Naar man skulde lægge i den, maatte man sætte sig paa Skorstensskødet, for ellers kunde man ikke naa at lægge til Rette.

Min Moder lod altid Ilden ligge saa længe i Bilæggerovnen, saa Asken var brændt sammen til en fast Klump, saa havde hun nok til hele Sommeren til at lave Lud af til Vasken. Vi kendte ikke Soda dengang, hun brugte Potaske til den fine Vask. Dengang skulde der Knofedt til, for man kendte ikke Vaskebræt.

Dengang Kammerraad Madsen var paa Trollesminde, har jeg været derude flere Gange for at købe Mejeriost til mine Forældre. En, som vejede et Lispund, kostede en Rigsdaler. Det var kun 6 Skilling for Pundet, og den var ret god.

Min Aftensmad bestod i Reglen af Ostebrød (uden Smør) og saa et Stykke Smørrebrød. Naar jeg fik Smørrebrød til Kaffen om Aftenen, vankede der ingen Kandis til. Mens jeg var Barn, kunde man ikke købe færdigt Paa-læg. Der var ikke andet end den daarlige Spegepølse, som Skipperne kom med ovre fra Holsten. De havde god holstensk Ost med. Men da der saa havde været Krig mellem Tyskland og Danmark [1848—50], blev der lagt

saa megen Told paa den gode Ost, saa det ikke kunde betale sig at handle med den.

Der var ingen Isenkræmmere for 70 Aar siden [ca. 1850] og heller ikke saa mange Manufakturhandlere. Den fineste Butik var *Johan Bruhns* [Slotsgade 7]. Der var et stort Glasskab, som stod et godt Stykke uden for Muren, hvor al Stadsen var hængt til Parade.

Urtekræmmerne havde dengang lidt Bomuldstøj, Søm, Hængsler, Hængelaase, Savklinger og File. Skulde man have en Økse, maatte den bestilles hos en Smed.

Folk gjorde ikke saa store Fordringer. For mange Aar siden var Bakkegade et helt Morads, naar det havde regnet. Man gik i et helt Lerælte, saa Træskoene hang fast. Undertiden traf det sig, at man trak Træskoene i Stykker, saa Bunden blev siddende i Leret.

Jeg kan nu ikke huske, hvad Aar der blev lagt lidt Stenbro. Der kunde nu ikke blive Raad til at lægge Bro i hele Gaden, de naaede ikke længere end til *Jens Jensen Vejby's* Port. Han var Vognmand og Fragtmand og ejede de to Steder til højre, Nr. 98 og 99. Fra Porten og op til Enden af Gaden blev der lagt Skærver, som Gadens Dreng mere sig med at kyle op paa Taget og slog baade Tagsten og Tagvinduer itu til Ærgrelse for Husejerne.

Dengang var Gaden lukket oppe ved *Jens Petersens* Ejendom. Vi havde nemlig Sisebod⁷⁾ dengang [Helsingørgade 40], men de, der boede til venstre i Gaden [mod Nordøst], havde alle en Laage i deres Have, som vendte ud til Marken, der stødte op til Siseboden. Den Mark blev kaldt for *Snurengen*.

Jeg har som lille Pige hentet mange Lispund Rugmel til

min Moder fra Erlandsens Mølle og narret Sisemanden, som hed *Aster*. Hans Kone var Distriktsjordemoder og blev kaldt Fru *Aster*, dengang havde vi ikke saa mange Fruer.

Den første Bestilling, min Fader havde som Arbejdsmand, var som Murerhaandlinger om Sommeren nede paa Slottet. De forskellige Haandværkere, som dengang havde Slotsarbejdet, fik Materialerne udleveret fra Staten. Det var Tømrermester *Abben*, Murermester *Svendsen*, Snedkermester *Carl Villumsen*, Kobbersmed *Gunnensen*, Glarmester *Rump*, Sadelmager *Løve*, Maler *Wolsted*, og en gammel Kleinsmed *Svendsen*, som boede ude i Nyhuse.

Svendene var Tyskere, og baade Murere og Tømrere mødte med høj Hat og Krave og Flip. Alle dem vaskede min Moder for.

Om Vinteren kastede min Fader Sne ned af Tagrenderne paa Slottet. Min Faders sidste Arbejde paa Slottet var som Brændeskærer. Jeg husker nu ikke, om det var 8 Mand eller 12, de var. Naar saa Kongen havde Jagtselskab, saa var de Herrer med til Taflet, og saa maatte Brændeskærerne op paa Slottet og hjælpe til med at bære Tallerkenerne op ad Trapperne, saa tog Lakajerne imod det. De maatte ogsaa bære dem ned.

Saa kunde det træffe sig, at de kunde gøre sig gode Venner med Kokken og faa et lille Stykke Dyresteg med hjem om Aftenen. Fattige Folk sendte deres Børn ned paa Slottet med en Krukke og købte for en Fireskilling smaat Kød, som der var lavet Bouillon paa, de syntes, at det var en hel Herreret. Saa fik min Moder ogsaa Lyst til at prøve det, og jeg var saa ned at hente en Portion, men mine Forældre kunde ikke spise det, for der var saa mange Haar i. Vi havde en lille Hund, den aad det.

Min Fader havde en Bestilling med at kappe Grene af de store Bøgetræer, inden de skulde fældes, for at de ikke skulde beskadige Ungskoven. Saa var der jo Anledning til at faa billigt Brænde, saa blev jeg sendt ud til min Fader, og han lavede en Byrde i Stand til mig. Naar jeg saa blev hjulpet paa Benene, stod jeg og dinglede som en fuld Mand, til jeg kom i Gang.

Min Fader lavede noget Bødkerarbejde i sin Fritid, han lavede alle Amtmand, Grev *Knuths*⁸⁾ Kar, Baljer og Mælkebøtter, ja, han lavede til hvem som helst. Han lavede pænt Arbejde.

Han har ogsaa været Vejmand ude paa Kongevejen nede fra Batzkes Bakke og til Bloustrød. Jeg maatte gaa helt til Usserød til en Skovfoged, som boede ad Donse til, med Licitationslister. Det var noget, min Fader skulde besørge, men han havde altid noget Arbejde inden Døre, saa fik han det fra Haanden ved samme Lejlighed.

Min Moder gik ud paa Hestemarked og havde en Flaske Brændevin, et Snapseglas og noget Hvedebrød i sin Kurv. Saa holdt hun sig i Nærheden, naar hun opdagede, at de var i Færd med at slaa en Handel, for saa skulde der jo drikkes Lidkøb. Der kunde blive mange Snapse af de tre Pægle, for de drak aldrig rent af.

Da jeg gik i Asylet, var Markedspladsen langt ude i Nyhuse ud ad Bøllemosen, men da Pladsen blev anlagt inde i Byen⁹⁾, saa var det et helt Snigeri med at sælge Snapse, for saa blev der lavet saa mange Beværtninger, og de gav Politiet Drikkepenge for at efterse, at der ingen Koner var paa Pladsen, men naar saa Betjentene skulde ind og have sig en Forfriskning, saa passede Konerne paa og slog en Handel af. De to Betjente spyttede ikke i Glasset.

Men naar min Moder gik paa Hestemarked, maatte jeg ikke gaa ned ad Gaden, jeg skulde blive ved Hjemmet. Saa var der en Madam *Næbr*, som siger til mig: »Aa, Sine, kunde du ikke følge Johan ned til Madam *Lund*?« og det mente jeg nok, jeg turde, for det kunde jo ikke vare saa længe, men saa træffer det sig saa uheldigt for mig, at min Moder er kommet fra Marked og er inde hos Madam *Lund* for at købe Snaps til min Fader, og da jeg kom hjem, fik jeg min Bag paa Komodie, saa jeg ikke kunde sidde paa den i fjorten Dage. Og naar jeg var saa uheldig at slaa en Kop i Stykker, fik jeg samme Omgang. Men da jeg saa blev noget ældre, saa blev jeg ikke saa forknyt. Naar min Moder begyndte at skænde, saa listede jeg ud og fik fat i Skovrebet, saa var jeg uden for Skudvidde.

Jeg fik et Par af mine Skolekammerater til at følge med, den ene hed Sine, den anden Christiane, og jeg hed Jensine. Jeg var lidt ældre, men var den mindste. Naar vi saa kom ud ad Kongevejen, saa gik det lystigt til. Vi havde travlt med at øve os i en ny Dans, som de kaldte Polka, og jeg sang, Vejen var jo om Sommeren som et Stuegulv.

Jeg var jo kommet i Skole. Jeg ved ikke, hvorledes Skolebordene nu er. Dengang jeg gik i Skole, saa var de, der var nær ved Katederet, lave, saa blev de højere, og der var Trinbræt paa nogle af Bordene. Der var to Brødre, jeg gik i Skole med, de hed Peter og Christian, men det var de værste Drengene, de drillede Hr. *Erslev* saa meget. Saa engang skulde Peter da have Tamp. Jeg kan ikke huske, hvad han havde gjort, men da saa Læreren havde fat i ham, tog Drengen fat i Skolebordet og væltede det, saa alt Blækket flød hen ad Gulvet.

Drengene sad til højre og Pigerne til venstre, saa der var en bred Gang imellem ud for Katederet. Der var en stor Etagekakkelovn, som stod i en Hvælving, der var saa megen Plads bag ved, saa vi kunde staa og stege vores Skolemad, det syntes vi var saa dejligt.

Der var to Fag Vinduer med en meget bred Pille ud til Kirkegaarden og ligeledes ud til Gaarden. Vi gik fra Kl. 7 om Morgenen til Kl. 11, jeg kan slet ikke huske, om jeg har gaaet i Skole om Eftermiddagen. —

H. H. Erslev var en dygtig Lærer. Vi havde ham i alle Fag undtagen Religionen. Der havde vi Hr. *Schaper*¹⁰⁾ og Hr. *Schrader*¹¹⁾, som blev Slotspræst i København.

Vi havde ogsaa de rare Krammarkeder, det var noget helt andet end det, vi nu har. Naar Vejret var godt, kunde fattige Folk tjene en god Dagløn. Mine Forældre stod i mange Aar paa Marked og havde deres Stade paa det Fortov, der hvor Urmager *Køje* bor [altsaa ved Fisketorget]. Saa kom der en Betjent og krævede Stadepenge, han fik 1 Mark, og bagefter kom Kæmneren, han skulde have 13 Skilling.

Dengang var Folk ikke saa fornemme. De kunde godt sidde ved et Bord og spise dem mæt i en Portion Sylte med diverse Snapse og Øl. Min Moder lavede en velsmagende Sylte, og jeg var saa glad, naar der var levnet Sylte, for saa om Aftenen, naar de var kommet hjem, saa havde de travlt med at gøre Regnskab op og regne efter, hvor stor Fortjenesten havde været, og saa benyttede jeg Tiden og spiste Sylte, det smagte bedre end Ostebrød. Min Moder kunde ikke holde Kontrol med, hvor megen Sylte jeg spiste, hun havde ikke givet sig Tid til at efterse, hvor meget der var tilbage.

Der var en gammel Madam *Broberg* fra Helsing Tofte,

som ogsaa kom til Marked, hun havde selv Bageri. Hun havde en meget stor Kiste fuld af Hvedebrød. Saa lukkede hun Laaget op og bredte en Dug over og stablede forskelligt Brød op. Hun havde i en Del Aar sit Stade paa Hjørnet af Torvet, der hvor Banken [Bankbygningen] nu er.

Der kom Skomagere helt nede fra Køge og Modehandlerrinder og Købmænd. De havde en lang Snor i Teltet med saa mange Ruller kulørte Silkebaand og saa meget Tøj i Alenmaal, Skræddere med færdigsyede Klædninger, Hattemagere og Blikkenslagere, ja, al muligt var der.

Vi havde 2 store Markeder om Aaret, St. Hans og November, men saa blev der lavet et til September, som de kaldte Pæremarked. Jeg var vist en 13 Aar dengang, for jeg kan huske, at det første Pæremarked, mine Forældre var paa, blev min Moder syg og maatte gaa hjem, det var Gigtfeber. Det kom i det ene Ben og gik tværs over i den ene Arm. Lægerne kunde ikke hjælpe hende, saa var der en klog Kone i Kongens Lyngby, hende hentede min Fader, og hun kurerede min Moders Arm, men den blev kroget, men hun kunde da bruge den.

Der kom en Mand til Markedet, som de kaldte *Tyro-ler-Ferdinand*, han havde en køn Datter, som sang og spillede Violin. Han selv var hvid ligesom Pjerrot, han var kommet fra Dyrehavsbakken, de solgte saa mange Viser. Han havde sit Telt i den Port, som nu er mellem Købmand *Mortensens* og Dyrlæge *Sørensens* [Slotsgade 12 og 14]. Den Port var altid lukket, og saa stod han og fortalte en hel Del, saa maatte Bønderkarlene og Pigerne ind at se, hvad han kunde lave.

Naar der var Marked, havde de handlende, som boede her i Byen, ikke saa megen Handel som til Hverdag.

Folk fra Landet troede, at det var bedre og billigere oppe i Teltene, og de handlende forstod at holde paa Kunderne, naar de først havde sat Benet ind i Boden. De Handelsmænd, som var Jøder, var de værste at komme i Kast med, de forlangte altid meget mere for det, de havde at sælge. Folk kunde ikke slippe fra dem, naar de først havde begyndt at betragte deres Varer.

Men saa blev alle Byens handlende enige om at faa afskaffet de rare Markeder [Krammarkeder]. Det var nok særlig *Carl Møller*¹²⁾, som var den ivrigste, og saa var det forbi med at staa paa Markedet for Smaafolk, for Beværterne pustede ogsaa til Ilden for at mele deres egen Kage.

Der var ogsaa saa mange Brænderier. Nede paa den anden Side Slotsmøllen var der et, Manden hed *Anders Petersen*, og saa var der et, hvor Sparekassen nu er, han hed *Erlandsen*. Saa kom Købmand *Sølling*, der ejede det Sted, som Frøken *Bruhn* har [nu Landbobanken], og der, hvor Garver *Jørgensens* Sted er, der var der en, som hed *Winecke*. Højere oppe ad Slotsgade, der hvor Missionshotellet ligger, der var *Marcussens* Brænderi, og saa kom *Lindeskovs* oppe paa Hotel »København«.

De fleste Husejere havde Køer, og det saa saa kønt ud, naar Bondepigerne skulde ud at malke om Sommeren. De bar Mælkespanden paa Hovedet, der laa en pæn Krans paa den hvide Hætte, den var lavet af saa mange kulørte Klude, og saa havde de altid deres Strikkestrømpe med, som de strikkede paa, baade naar de gik ud, og naar de skulde hjem med Mælken.

Erlandsens Mølle blev senere solgt til *Harmsen*¹³⁾, som kom ovre fra Jægerspris. Men saa senere, det var vist i 1856, blev det saadan Stormvejr, at Møllen løb varm,

saa der gik Ild i den, saa baade Stuelængen og Udlængerne brændte. I det Melleumrum, til den ny Christians Mølle blev færdig, boede Harmsen i Blikkenslager *Skogstads* Kælder, og her lavede han Trætøfler til Tidsfordriv.

Den gamle Tømremester *Abben* og hans Kone var indvandrede Tyskere. De havde tre Børn: Vilhelm, Edvard og Vilhelmine. Det blev mig fortalt, mens jeg var Barn, at de var saa fattige, da de kom til Byen. Han boede i det lille Hus i Helsingørsgade, hvor der nu er Fiskehandel i Kælderen [Nr. 21]. I mange Aar blev Kælderen brugt til Soverum for Tjenestekarlen og Lærlingene. Dengang fik de Kosten hos Mester.

Den gamle Borgerstiftelse tilhørte, mens jeg var Barn, en gammel Hjulmand *Malling*, og der, hvor den nye Bygning ligger, var der en stor Plads, som Abben havde lejet af *Malling* til Tømmerplads.

Dengang maatte de selv skære deres Tømmer igennem med en Langsav. Der var gravet en dyb Grav, som der blev lagt tykke Bjælker tværs over. Saa trillede de de store Kævler, som skulde dannes til Spær og Bjælker, paa langs ad Graven. Der stod den ene Mand nede i Graven, og den anden balancerede oven paa Kævlen, de havde hver fat i sin Ende af Langsaven.

Mens jeg var Barn, var der ved Siden af *Gegners* et Bindingsværkshus, som tilhørte en gammel Rebslager *Jørgensen*. Han boede der, hvor Bager *Hansen* nu bor [Slotsgade 21], og der i det gamle Hus boede en Bomuldsvæver, som hed *Ludvigsen*. Han var gift med en Søster til Enkemadam Lund, som mine Forældre handlede med. Saa brændte den gamle Ejendom, som Væveren boede i, og der var to Væverpiger, som indebrændte. De havde deres Soverum oppe paa Loftet. Saa købte den

gamle Abben Brandstedet af Jørgensen og opførte den to Etagers Ejendom, hvor der er Bageri, der er en meget stor Have, som gaar lige op til Raadhuset.

Byen havde i mange Aar et gammelt Hus, som laa lige ved Gyden, det blev kaldt for det gamle Sygehus. Paa første Sal boede der en Del gamle Familier husfrit. Der var saa meget Væggetøj, saa det hang i Omhænget paa Sengene. Alle Familierne, som boede der, havde hver et pænt Stykke Havejord. Nede ved Søen var der lavet en Bro af Træ, der har jeg været nede mange Gange og banke Luden af Tøjet, naar det var vasket og kogt. Der var ogsaa en Brønd nede i den Have, som Folk gerne maatte hente Vand fra, men det var en drøj Tur med Aag over Nakken at gaa op ad den høje Bakke. I de fleste Steder til højre i Bakkegade var der ingen Vand, saa det var ikke Plaser om Vinteren, naar der var Is paa Havegangen, at hente Vand dernede fra, jeg maatte ogsaa hente Vand fra Søen til Vasken, for det var bedre end Brøndvandet.

Der havde nok været et Salpeterværk til venstre i Slotsgade over for Fisketorvet. Jeg har ikke set det, men mine Forældre fortalte mig, at det tilhørte en Købmand *Bagge*. Ham har jeg kendt, de var to Brødre, den ene var ugift og havde en Butik i den hvide to Etagers Ejendom, som ligger overfor Sparekassen. Da jeg var 9 Aar [1844], var der ikke flere Huse paa den lange Strækning, men saa købte Carl Møller den Hjørneplads lige over for Abels [Hotel »Leidersdorff«]. Gangstien, som var til venstre, blev kaldt Jomfrustien.

Om Sommeren var der Dans i Præstevangen om Søndagen, og der var Borgere med deres Koner og Børn og Arbejdsfolk og ugifte, og det gik saa pænt og ordentligt.

Mine Forældre var ogsaa derude, og — ikke at forglemme — de tog mig med. De tog Aftensmad med, og det spiste vi i det grønne.

Jensen, som havde Skovlyst, havde Telt paa Dansepladsen, saa de, der trængte til en Forfriskning, kunde faa det og desuden Kaffe. Den Søndagstur havde jeg godt af hele Ugen. Jeg gik og trallede tidlig og sildig, for jeg var altid saa glad, naar der var Musik. Musikerne, som spillede, hed *Lange*. Det var Faderen med hans to Sønner, den ene hed Jens og den anden Vilhelm. Det var de bedste Musikere, vi havde dengang. De var altid optaget, for dengang var der noget at tjene ude paa Landet ved Bryllupper og Barselgilder, og naar de var færdige med Høsten, holdt de Mikkelsgilde. Jeg har selv været med som Barn hos en af mine Mostre, som var Gaardkone.

Her kom ogsaa et Beriderselskab, som hed *Hoffmann*, og de havde deres Telt opslaaet oppe paa Raadhuspladsen [Torvet] til venstre. Den var saa bred dengang. Jeg har aldrig som Barn været inde at se Beridere, for mine Forældre var meget nøjeseende i den Retning, for de maatte jo ogsaa arbejde strengt for Opholdet, men jeg var veltilfreds, naar jeg en Times Tid fik Lov til at gaa og høre paa den dejlige Musik.

Den 30. September 1849 blev jeg konfirmeret i Slotskirken af Provst *Neergaard*¹⁴). Vi var 17 Piger og 14 Dreng, og vi var i Kirken fra Kl. 9 om Formiddagen til Kl. 3 om Eftermiddagen. Saa længe varede det, inden vi alle var blevet overhørt, dengang maatte hver især svare. Det var egentlig mærkeligt, dengang jeg blev indskrevet i Borgerskolen, fik jeg Nr. 5, og jeg havde ogsaa Nr. 5 paa Kirkegulvet.

Da nu Treaarskrigen var forbi, blev der gjort saa stor Stads af de hjemvendte Soldater. Der var lavet en pæn Æresport ude ved Enden af Slangrupsgaden og en neden for Raadhustrappen. Dengang var Pladsen foran Raadhuset meget større, og der var lavet en Altan, som naaede op til 1. Sal. Den var saa pæn. Der stod »Velkommen«, som var lavet af Georginer. Saa holdt den gamle General *Bardenfleth*¹⁵⁾ Velkomsttalen fra Altanen til de grønne Jægere, og de blev beværtede med Mad og Drikke.

Jeg kom ud at tjene, da jeg var 15 Aar. Min første Plads var som Barnepige hos Snedkermester *Carl Willumsen* paa det Sted, som Bogbinder *Torstensen* har [Helsingørsgade 12]. Da jeg kom der i Huset, var der 14 Svende og 4 Lærlinge. Som tidligere nævnt havde Willumsen Snedkerarbejdet paa Slottet. Dengang blev der ikke lavet færdigt Arbejde. Det var bestilt, det, der blev lavet. Der var jeg i 3 Aar, til jeg var 18 Aar.

Snedker Carl Willumsen havde en Svoger, som hed *Hans Hansen*, og han ejede det Sted paa Torvet, som hedder »Kronprinsen«, det havde tilhørt hans Forældre. Hans Moder levede, dengang jeg tjente som Barnepige hos hans Søster. Det var en pæn, gammel Kone, hun havde Hue paa og Korsklæde. De kaldte hende for *Moer paa Trappen*. Det kom nok fra den store Ildebrand 1834, der blev fortalt, at hun sad henne paa Raadhustrappen med sine Penge og Papirer.

Saa blev der lavet Karrusel i Hansens Have paa Torvet. Den blev lavet hos Willumsens, mens jeg tjente der, den var med smaa Vogne og Hesteomgang; den var lukket, og saa var der lagt et stort Dansegulv foran Karrusellen, saa Folk om Søndag Aften baade kunde faa en Køretur og en Svingom, for der var god Musik, og der

var lavet Lysthuse, som de kunde sætte sig ind i, naar de vilde nyde en Genstand.

Der kom baade gifte og ugifte, og det lod til, at de morede dem. Jeg var jo ogsaa derhenne for at passe paa Børnene, at de ikke skulde falde af Karrusellen, for de vilde gerne op at køre.

Saa fik jeg en stor Hjertesorg. Min Fader havde været i Alsønderup hos en Svoger og betalt Rentepenge anden Nytaarsdag 1854. Da han saa var paa Hjemvejen ved det 3. Træ paa denne Side Møllebroen, kom der en løbende bag ved ham. Min Fader troede, at han løb saa stærkt, fordi det var koldt. Han slog min Fader i Nakken, saa Halshvirvlen knækkede, og alle Nerverne gik i Staa, han havde ingen Følelse mere i Legemet; saa snart de berørte hans Hovede, jamrede han. Han døde den 4. Januar, og min Moder havde ikke fortalt mig noget om det. Jeg var nede paa Slotssøen for at køre Børnene i Slæde. Saa kom der en Kone og fortalte mig, at min Fader var død om Middagen. Jeg blev saa betuttet, saa jeg næsten ikke kunde flytte mig. Min Moder var jo ogsaa saa fortvivlet, de kom jo meget godt ud af det med hinanden.

Den Mand, som slog min Fader, saa han døde deraf, var Tømrersvend og boede i Nyhuse, min Fader havde ikke noget udestaaende med ham. Det blev fortalt, at han var saa styg imod sin Kone. Han fik kun 2 Aars Straf, saa blev der Anledning for Konen til at blive skilt fra ham. Det blev fortalt, at han nogle Aar efter knuste den højre Haand, saa han døde deraf, det var altsaa Vorherre, der straffede ham.

Kort Tid efter min Faders Død blev min Moder saa syg af Sorg, at hun ikke kunde sove om Natten. Saa

matte jeg tage hjem. Der var tre Drengene i en Alder af 10, 6 og 4 Aar, saa der var nok for mig. Hun var syg over $\frac{1}{2}$ Aar.

Da hun saa blev rask, begyndte hun at gaa ud at vaske og gøre rent, og hun havde ogsaa fremmed Vask hjemme, men saa blev hun en hel Sparebøsse, saa lavede hun Mel-dyppe til at smøre paa Brødet til Drengene, saa fik de 3 Stykker med Dyppe paa og 1 Stykke Smørrebrød. Det kunde somme Tider træffe sig, at hun havde nogle Levninger med hjem, men siden min Fader var død, købte hun aldrig hverken Fisk eller Kød. Hun selv savnede det jo ikke, for naar hun var ude at arbejde, fik hun sin gode Mad, men de stakkels Drengene havde det ikke godt.

Traf det sig, at der fra en af hendes Søstre, naar de havde slagtet et Faar eller en Gris, kom et Stykke Faarekød og et lille Stykke Flæsk til at stege, saa blev det regnet saa nøje ud, for at det kunde vare længe. Til sidst fik hun sparet saa meget sammen, saa hun fik betalt de 200 Rdl., der stod i Stedet.

Da jeg var 21 Aar, blev jeg gift med en Snedkersvend, som hed *Rasmus Hansen*, han var ovre fra Sønderborg ovre paa Als, men da jeg var 24 Aar, blev jeg Enke første Gang og havde en lille Pige paa 6 Uger og en i Vente, som blev født Aaret efter i Marts. Min Mand døde 1859 i August Maaned, samme Aar Slottet brændte.

Min Mand var kørt med ud i Skoven, vi skulde have noget Kvas hjem, og saa vilde Manden, som Vognen tilhørte, at de skulde tage Vognbunden af, for han var bange for, at den skulde gaa i Stykker, naar Brændet blev læsset paa; saa da de havde været efter et Læs, lod de Vognbunden ligger paa Gaden; saa tog min Mand et gammelt Gulvbræt, som de kunde sidde paa ud til Sko-

ven. Nu traf det sig saa uheldigt, at det var en ny Vej, der var lavet, og der stod en Pæl midt i Vejen. Det første Læs gik det godt med, for da sad de jo paa den brede Vognbund, men da de saa skulde ud efter det næste, sad min Mand og red paa den bageste Vognkæp og flettede Ben. Saa ramte den Pæl, som stod paa Vejen, hans venstre Ben, saa det blev slaaet over, det var den 1. August, og den 14. døde han under store Smerter, han fik nemlig Stivkrampe.

Vi boede i en lille Lejlighed i min Moders Sted, men nu maatte jeg flytte ind i min Moders Stue. Jeg havde ikke noget at leve af, og jeg kunde heller ikke gaa ud at arbejde, da jeg var i Svangerskab; men saa tog jeg og gik omkring til Familier, som jeg tænkte kunde have Raad til at lade deres Linned sy ude. Der var nu ikke meget at tjene ved Linnedsyning, for det fordrer megen Akkuratessse. Jeg har syet for mange fornemme Familier, og det Arbejde er jeg blevet ved med i mit andet Ægteskab.

Jeg var Enke i fem Aar, saa blev jeg gift den 2. September 1864 med en Karetmager, der hed *Niels Jørgensen*. Vi var det første Par, der blev viet i Slotskirken efter Branden i 1859, fortalte Pastor *Hostrup*. Med min anden Mand har jeg avlet tolv Børn.

[Det blev et stort Tab for Byens Næringsliv, da Slottet brændte, især for de Haandværkere, som havde haft Arbejdet der. Madam Jørgensen fortæller om en af disse Mestre, at han mistede Kreditten, alle Kreditorerne væltede over ham, saa han var fallit med det samme. Af Græmmelse slog han sig paa Flasken og endte paa Arbejdshuset. Hans Kone døde i Borgerstiftelsen].

Jeg har en Rok, som er 71 Aar. Den har tilhørt min Moder. Rokkedrejeren *Nielsen*, som er død for en Del Aar

siden, har lavet den. Han var Ungkarl dengang og boede hos Skomager *Gjelstrup* inde i et Baghus. Det er der, hvor Urmager *Abrahamsen* har Butik. Min Moder vaskede for Nielsen, Rokken kostede 9 Mark, og dem vaskede hun af. Rokken er saa god endnu, saa jeg kan spinde det Garn, jeg trænger til at bruge til Strømper. Jeg har aldrig købt Garn. — —

Madam Jørgensen gennemgaar alle Husene i Bakkegade. Paa Hjørnet af Bakkegade og Helsingørsgade var der en Ejendom, hvor der var en Dansesal, og i den store Have fandtes en Keglebane. Enden af Gaden var lukket med en stor Port, som Kammerherre Lerche, Carlsberg, havde Nøglen til. Den benyttede han, naar der blev kørt Sæd fra Marken. Efter at Acciseboden — eller som Madam Jørgensen skriver *Siseboden* — var blevet nedlagt, formentlig 1850, blev der Passage derfra.

Om et af Husene hedder det, at det var Bindingsværk og havde smaa Ruder. Der var ingen Gennemgang til Gaarden og ingen Vand. Iøvrigt Bilæggerovn, aaben Skorsten og Kampestens Køkkengulv. Det kan vist siges at være ret typisk.

Om det Hus, som Madam Jørgensen selv kom til at bo i, gengiver vi lidt mere.

I Nr. 100, som lille Købmand Bruhn var Ejer af i nogle Aar, var der to Halvdøre ud til Gaden og smaa Ruder i Vinduerne, de var rødmalede. I Gangen var der en Stige, som man maatte kravle op ad til Loftet, som var fælles.

I den ene Stue var der Bilæggerovn og Bræddeloft, som var rødmalet og saa snavset af Røg, saa det maatte ludvaskes. Der var aaben Skorsten, og Køkkengulvet var brolagt med Kampesten. Man maatte gaa igennem Stuen

med baade Vand og Brændsel. Der var ingen Gennemgang fra Gaden ud til Gaarden, og der var ingen Vand til Stedet. Der var ikke anden Laas for Stuedøren, end en Krog indvendig, ja, saa var der en Overfalds udenfor til at sætte en Hængelaas for.

Da jeg var nede hos Bruhn for at leje den Lejlighed, svarede han mig, at han ikke vilde have for en Skilling Bekostning. Det kan nok være, der var noget at tage fat i. Den Enke, der havde boet der, havde Himmelseng ligesom vi og en stor Dragkiste. Hun havde malet Væggene blaa, men der, hvor Sengen og Dragkisten stod, der var Væggene hvide.

Jeg maatte vaske Væggene over det hele, for jeg vilde have dem blegrøde, og Loftet vilde jeg have hvidt. Det var saa sort af Røg, saa jeg maatte ludvaske det først, førend det kunde kalkes. Vinduerne maatte jeg staa i to Timer og skrubbe paa med Grus for at faa de gamle Skover af.

Da jeg saa havde faaet pudset op, syntes Folk, vi havde det saa pænt. Vi gav 40 Kr. om Aaret og boede der i 4^{1/2} Aar. Bruhn vilde have, at vi skulde købe det gamle Hus, men det kunde vi ikke af en vis Grund. En senere Ejer byggede en Lyde ud til Gaarden, fordi Sovekammeret var for lille til Familien.

Hermed slutter Gengivelsen af Madam Jørgensens Fortælling. Hun kom, som man vil se, ikke gennem Livet uden Skrammer. Men opløftende er det i Slutningen af hendes Erindringer at læse følgende Linier: »Vi har rare, opofrende Børn, de kappes om at hjælpe. En af mine Sønner, som har en stor Farm ovre i Amerika, har paataget sig at forsørge sin Moder for Resten af min Levetid. Han har selv skrevet til Byraadet og takket, saa nu har

jeg givet Afkald paa Hjælpen, og det er jeg meget glad for; jeg har ingen Nærings sorg.»

Et andet Hefte slutter: »Meddelelsen af disse Linier er Enken Jensine Jørgensen, født Andersen, 1835. Enke efter Karetmager Niels Jørgensen, Bakkegade 88, Hillerød.»

NOTER

- 1) *MedHimmelseng* menes formentlig *Omhængsseng*.
- 2) Kammerraad Christian Madsen, f. 1791, Forpagter af Trollesminde 1839, død 1848, begravet paa Nyhuse Kirkegaard.
- 3) *Korn*, den nordsjællandske Betegnelse for *Byg*.
- 4) Kammerherre, Hofjægermester G. G. F. v. *Lerche*, Carlsberg, døde 1858.
- 5) *Erlandsens Mølle* blev opført 1834—36 af Brændevinsbrænder og Jordbruger Andreas Erlandsen i Hillerød paa Lille Skansebakke (Møllebakken) ved Jespervej (H. P. Olsen: »Christians Mølle i Hillerød«, Frederiksborg Amts Avis, 27. April 1940).
- 6) *Christian VIII* blev salvet i Frederiksborg Slotskirke den 28. Juni 1840.
- 7) *Accise* (i folkelig Form *Sise*) var en Toldafgift, der opkrævedes af en Række Produkter, der fra Landet førtes ind i Hovedstaden og Købstæderne. Accisen blev ophævet 1850.
- 8) *Hans Schack Knuth*, Amtmand over Frederiksborg Amt 1836—55.
- 9) 1844 købte Kommunalbestyrelsen i Hillerød en Parcel af det gamle Salpeterværks Grund, hvor den nuværende Markedsplads blev anlagt.
- 10) *Christian Gottfred Schaper*, Kateket og Førstelærer 1837—44.
- 11) *Stephan Ditlev Edvard Schrader*, Kateket og Førstelærer 1844—54.
- 12) *Carl L. Møller* (død 1886), Borgerrepræsentant og Landstingsmand, opførte 1844 paa Hjørnet af Slotsgade og Slangerpungade (Slotsgade 59) en Ejendom, hvori han drev Købmandsforretning.
- 13) *Erlandsens Mølle* blev 1856 solgt til Mejeriforpagter Harmsen, men den 24. Marts 1858 brændte den. 1859 blev den genopført i Helsingørgade over for Jægerbakken. (H. P. Olsen).
- 14) *Johan Thomas Neergaard*, Slotspræst 1839—50.
- 15) Generalmajor *Jens Carl Bardenfleth*, født 1780, Afsked fra Hæren 1846, død i Hillerød 1855.

IV

DR. HARBOE

»Han var en Gentleman.« — »Det var han.« — Dette Ordskitte fandt Sted kort efter Dr. Harboes Død mellem to Mænd, hvoraf den ene kendte ham udefra, medens den anden kendte ham hjemmefra. Hvordan saa den Mand ud, som vi her vil forsøge at give et Billede af? For en Del Aar siden kom en Historiker her til Hillerød, det var Dr. phil. *Jan Steenberg*. Paa Fagets Vegne fik han og jeg lidt med hinanden at gøre, og en Dag fortalte jeg ham et Par Historier om Dr. Harboe. »Tænk, ham kender jeg ikke!« svarede Steenberg. »Han gaar hyppigt Ture i Byen og færdes jævnlig paa Slotsgade — han er høj, rank, og han ligner Strindberg.« — »Saa ved jeg, hvem det er,« kom Svaret hurtigt.

At man lagde Mærke til Dr. Harboe som Følge af hans Holdning og hans Ydre i det hele, er der flere Eksempler paa. Det mest paafaldende er sikkert følgende: Den Dag han fyldte 70 Aar — 1. November 1935 — var han og hans Familie taget til København for at fejre Dagen dér i al Stilhed, som det passede ham bedst. Om Eftermiddagen gik han og Sønnen Esben — Handelsgartner *Esben Harboe* — en Tur gennem Byen. Ved den Lejlighed skete det *tre* Gange, at en Soldat gjorde stram Honnør for Doktoren. Denne smilede. Men hvor-

for fandt Soldaterne sig nødsaget til at honorere den fremmede Læge? Ja, de har aabenbart anset ham for en General i Civil — eller maaske en Prins af Blodet. Men i alt Fald, Dr. Harboes Holdning imponerede dem. Helt nyt var dette for saa vidt ikke. Da Harboe i Kandidattiden gjorde Hospitalstjeneste i København, var der en Professor, der havde for Vane at kalde ham *Ulanan*. Naturligvis har han ejet Rankheden fra sin Ungdom.

Men hvem var saa denne Mand, der havde et saa paa-faldende Ydre og, som det er antydnet, et saa fint Indre? *Poul Gunnensen Harboe* er født i Skelskør den 1. November 1865 som Søn af Dampmøller, Skibsreder *Rasmus Jens Brændekilde Hilfgott Harboe* og Hustru *Olivia Sabine Rasmussen*. Der var iøvrigt Hillerødblod i Harboes Aarer. Hans Oldefader var Bager og blev gift med en Glarmesterdatter fra Hillerød. Rasmus Harboe havde flere Skibe paa Søen, men de var jo ikke saa store dengang. De sejlede paa Kina, Chile og andre fjerne Kyster.

Familien var stor, idet der var ti Børn, seks Sønner og fire Døtre. Faderen havde gode Indtægter, men da flere af Sønnerne læste, skulde der ogsaa meget til. Selv om det var et stort Hjem, herskede der gammeldags Sparsommelighed. Som et Eksempel kan nævnes følgende: En af Drengene havde en Træhest, som havde haft det Uheld at miste et Ben. I Julegave fik han — et nyt Ben til Hesten. Den mest kendte af Sønnerne var *Rasmus Gunnensen Harboe* (1868—1952), der var Billedhugger i København og Medlem af Akademiet.

Poul Harboe var Nr. seks i Rækken, og da han viste sig at have Anlæg for Læsning, kom han paa Sorø Aka-

demi, hvorfra han blev Student 1885, nitten Aar gammel. Han valgte at studere Medicin og tog Embedseksamen Vinteren 1893 (haud. I). Derefter fulgte Vandre-aarene. Harboe var Amanuensis i Ørsted i Djursland 1893—94, og her lærte han den Pastor *Meinig* at kende, der senere blev Sognepræst i Strø, hvorefter han som Emeritus tog Ophold i Nyhuse. Bekendtskabet udviklede sig til et Venskab for Livet. Vintermaanederne 1895 benyttede Harboe til et Studieophold paa Centralinstituttet i Stockholm, hvor han studerede Sygegymnastik m. m. Fra Juni 95 til September 96 gjorde han Kandidattjeneste paa Sindssygehospitalet i Riisskov ved Aarhus. Her gjorde han ogsaa et Bekendtskab, som fik varig Betydning, men herom senere. Fra Riisskov tog Harboe til København for at søge videre Uddannelse paa Kommunehospitalet fra Oktober 96 til August 98. Hermed skulde hans Uddannelse være bragt saa vidt, at han kunde paatage sig en Lægegerning paa eget Ansvar. I Efteraaret 1898 nedsatte han sig som praktiserende Læge i Gilleleje, men det blev ikke den eneste store Oplevelse, dette Aar bragte ham. Den 15. November blev han i København viet til *Astrid Thea Margrethe Holm*, født 1866, Datter af Overlæge, Dr. med. *Rasmus Anton Holm*, Riisskov, og de, der har set Fru Harboes milde Øjne, kan vide, at hun blev ham en god Hustru.

Efter at have praktiseret i Gilleleje flyttede Harboe til Hillerød i Foraaret 1901 for at gaa i Kompagni med Sygehuslæge *R. Nielsen*, der ogsaa havde privat Praksis. Harboe mente, det var *Dr. Krieger*, Esbønderup Sygehus, der havde bragt dem i Forbindelse med hinanden. Dr. Harboe havde først til Huse i den nuværende Administrationsbygning, hvor han boede paa 2. Sal, mens

Dr. Nielsen havde 1. Sal. Dengang var det Skik, naar en ny Læge kom til Byen, at han aflagde Visit hos Autoriteterne, Amtmanden og flere. Man fik et Glas Vin og en Kage og passiarede lidt. Senere faldt den Skik bort.

I det første Par Aar havde Harboe ikke Telefon, hvad der gjorde hans Praksis adskilligt besværligere. Kompagniskabet varede kun et Par Aar, hvorefter Harboe virkede alene. Han skiftede ogsaa ret snart Bolig, idet Familien flyttede til Slotsgade 3, hvor man tog den Førstesal i Besiddelse, der senere blev *Dr. Riises* Bolig, indtil han byggede sit Hus paa Nordstensvej. 1908 flyttede Harboe til Møllestræde 4, hvor han lejede Lejlighed paa 1. Sal i Købmand *Nørup Østergaards* Ejendom (nu *Viggo Andersens*). 1931 byggede Dr. Harboe et Hus paa Nordstensvej, men han vedblev at have Konsultation det tidligere Sted sammen med *Dr. Gerlach*, der var blevet hans Kompagnon, til han 1932 overdrog hele sin Praksis til Gerlach for at tilbringe Resten af sine Dage som Privatmand. Det havde vist sig, at hans Hjerter ikke længer var saa stærkt.

Men vi vender tilbage til Begyndelsen. Harboes Praksis voksede hurtigt, og det blev travle Tider. Samtidig var Arbejdet strengt. Harboe kørte paa Cykle, naar han skulde paa Sygebesøg, og det baade i Byen og paa Landet, op ad Bakke og ned ad Bakke, i Medvind og Modvind. Til Sygekassepatienter paa Landet blev han hentet af en Husmand eller en mindre Vognmand, men det gik ikke altid lige hurtigt. I de senere Aar benyttede Harboe ofte »Linden«s Bil til sine Landture. Selv lærte han aldrig at benytte dette nu saa almindelige Køretøj.

Harboes Arbejdsdag varede fra Kl. 8, til Familien

spiste til Aften ved Syvtiden. Om Aftenen havde han Kontorarbejde, og der var hyppigt Nature. Dengang var der ikke noget, der hed Søndagslægevagt. Lægen maatte være til Raadighed naar som helst alle syv Dage om Ugen. I Reglen havde Harboe dog 14 Dages Sommerferie.

Dr. Harboe var en dygtig Læge, han fik som nævnt en stor Praksis. Han var Skolelæge i Hillerød fra 1911, og han var konstitueret som Distriktslæge. Paa det gamle Sygehus assisterede han *Dr. Gottlieb* og i de første Aar ligeledes *Dr. Seedorff*, indtil der kom Reservelæge. I disse Aar overværede Harboe saa vidt muligt sine Patienters Operationer.

Der var under saadanne Forhold ikke Tid til megen Udenomssnak, hverken i Konsultationen eller ude. Der skulde naas meget og intet glemmes. Naar Harboe havde skrevet et Brev, som han skulde have med for at putte det i Postkassen, havde han for Skik at kaste det paa Gulvet. Saa var han sikker paa at huske det. Men var der samtidig en Patient inde hos ham, tog vedkommende nu og da fejl og troede, at Doktoren var gal i Hovedet.

Man maatte økonomisere med Tiden, og det kunde medføre smaa Skærmysler, som den Dag Kesten Vaagekone — hun havde sit Erhverv ved at vaage hos Patienterne paa det gamle Sygehus — kom op til Dr. Harboe og sagde: »Gamle Ane ude paa Overdrevet er meget syg.« — »Jeg skal komme i Morgen,« var Svaret. »Hun er altsaa meget syg!« fortsatte Kesten Vaagekone, der ikke saa let lod sig slaa af Marken. »Jeg har sagt, jeg skal komme i Morgen.« — »Hun kan altsaa godt dø i Dag.« — »Jeg skal komme i Dag — jeg skal komme straks.« — Kesten Vaagekone gik ned ad Trappen med Sejr i Sind.

Fru Harboe havde efterhaanden født sin Mand to Sønner, *Henning Rasmus Holm Harboe*, født 1899 i Gilleleje, og *Esben Harboe*, født 1903 i Hillerød. I 1905 var den yngste Søn blevet syg. Harboe lejede da et af de første Sommerhuse i Gilleleje, for at Drengen kunde faa noget Strandluft. Her boede saa Fru Harboe med de to Smaadrenge, og hver Aften cyklede Harboe derop for at tilbringe et Par Timer sammen med Familien, inden man gik til Ro. Næste Morgen tidlig kørte han tilbage til Hillerød, tog en kold Afvaskning og begyndte paa Dagens Arbejde, der som Regel var særdeles mangesidig. Lige til højt op i Alderen gjorde Harboe Morgengymnastik og tog kold Afvaskning. Han havde iøvrigt en god Fysik, ellers havde han aldrig holdt til alt det Arbejde, hans store Praksis bragte ham. Men naturligvis behagede han ikke alle Mennesker lige meget. En temmelig diger Kone fra Nyhuse kom en Dag op til ham og beklagede sig. »De er for tyk. De skal afmagres,« var Harboes Svar. Det synes Konen ikke lød saa godt og gik derfor til Dr. *Thorvald Jensen*, der af Naturen var mere Verdensmand. »De er for korpulent! De skal gennemgaa en Kur!« sagde Thorvald Jensen. Se, det var vel nok en Herre, tænkte Konen. *Korpulent* var et Fremmedord og fint, og *gennemgaa en Kur* var noget, man havde læst om, at selv de kongelige kunde komme til at opleve.

Dr. Harboe var af Naturen noget indesluttet og ordknap, men hans Replikker faldt kort og træffende. Et Ægtepar, der kun havde været gift et Aars Tid, havde tilkaldt Lægen, fordi den førstefødte ikke var rigtig vel. Harboe saa paa den lille og gav sine Raad. »Kan vi saa,« spurgte Moderen forsigtigt, »vente at faa Ro om Natten?« — »Det kommer an paa, Frue, hvem der er stør-

kest, De eller Barnet!« Det varede en lille Tid, førend Moderen loddede Dybden i den Bemærkning.

Dr. Harboe besad en vis Værdighed, og Respekt for Doktoren skulde der naturligvis være. En Mand, der hed Hansen, var hæst og havde ondt i Halsen, men han var desuden en lidenskabelig Ryger og laa med en stor Cigar i Munden, da Doktoren kom ind. »De er syg, Hansen?« var Harboes første Spørgsmaal. »Ja-h,« kom det svagt. »Vil De have, jeg skal se til Dem?« — »Ja-h Tak.« — »Vil De saa lægge den Cigar, Hansen!« — Hansen lagde den.

Eller den Dag i Mørkningen, da Harboe kom ind paa Haandværkerdagskolen for at se til en syg Elev. Husmoderen, Fru *Madsen*, fulgte Doktoren ind paa Værelset, hvor den unge Haandværker var i Færd med at faa lidt Aftensmad og drikke en Kop The. Den syge lod sig ikke anfægte af Doktorens Ankomst. »Han drikker The!« udbrød Harboe. Stemmen var lidt i Højden. Den syge lod ikke til at opfatte noget særligt. »Han bliver ved at drikke The!« Doktorens Stemme blev endnu en Grad højere. Da maatte Fru Madsen gribe ind, idet hun bad den syge lade være at indtage mere, saa længe Doktoren var der.

En Elev fra Højskolen var en Dag oppe hos Harboe for at klage sin Nød. Da Konsultationen var forbi, og Harboe fulgte ham ud til Venteværelset, tog den unge Mand sin Overfrakke ned fra Knagen, vendte sig om mod Doktoren og sagde: »De kunde da ikke lige give mig et Nap?« — »Nej, det kan jeg ikke,« kom Svaret afgjort. Den unge Mand forsøgte at klare sig selv.

Dr. Harboe var en sparsommelig Mand, han var tillige yderst forsigtig, hvad Lægeattester angik. En Dag var en Mand oppe hos ham. Han havde ladet sig overtale til at

tegne en Livsforsikring og skulde derfor have en Lægeattest. Da Harboe erfarede, at det var i et af de private Forsikringsselskaber, Manden ønskede en Forsikring med Udbetaling ved 60 Aarsalderen, udbrød han: »Sin Livsforsikring tegner man i Statens!« Undersøgelsen begyndte, og den var meget grundig. Manden blev baade vejet, maalt og banket paa Ryggen. Mens dette sidste fandt Sted, stak Harboe pludselig Hovedet op og sagde: »Det skal gøres omhyggeligt. Ved De hvorfor? — Det angaar Penge! *Det angaar Penge!*« Manden lod, som han først nu opfattede dette. Resultatet af Anstrengelserne blev, at Forsikringsselskabet erklærede Manden for at være et Tredieklasses Liv, som man kun var i Stand til at antage mod forhøjet Præmie. Manden fandt ingen Anledning til at betale nogen forhøjet Præmie, hvorfor vedkommende Agent med from Røst stillede det Spørgsmaal, om han nu ogsaa mente, han kunde forsvare det over for Kone og Børn. Manden erklærede sig rede til at tage Ansvaret derfor. Han lever iøvrigt endnu. Det er den, der skriver disse Linier, nu 83 Aar gammel.

Dr. Harboe var ikke alene sparsommelig paa egne Vegne, han var det ligesaa meget paa sine Patienters. Kunde Naturen hjælpe sig selv, eller et Husraad klare Sagen, var det baade bedre og billigere. Havde man Snue og var forkølet, skulde man, før man gik i Seng, klæde sig helt af og frottere sig med Hænderne over hele Kroppen, samtidigt med, at man foretog dybe Ind- og Udaandinger for at tørre Næseslimhinderne. Det hjalp faktisk ofte. Hvor der var Tale om, at Massage kunde nytte, gav han selv Anvisning paa, hvordan det skulde gøres.

I de Aar Forfatteren *Jakob Knudsen* boede i Nyhuse, var Harboe ogsaa denne Families Læge. Engang var han

kaldt ud for at se paa en af Familiens Smaapiger, der ikke var rigtig rask. Da Harboe henviste til et gammelt Husraad, spurgte *Fru Knudsen*, om det saa kunde hjælpe. Og hertil svarede Harboe med tre høflige Buk: »Jeg ved det ikke, Frue! — Jeg tror det, Frue! — Prøv det, Frue!« Jakob Knudsen var ikke sen til at opfange Pudsigheden i denne Udtalelse, og snart var den kendt i hele hans Omgangskreds.

En særlig ond Tid oplevede baade Befolkningen og Lægerne i den spanske Syges Tid 1918—19. Dr. Harboe havde umaadelig meget at gøre. Foruden sine mange enkelte Patienter var han Læge for Frederiksborg Højskole. Paa Højskolen, der den Vinter havde 147 Elever, var Halvdelen sengeliggende. At dette var ved at gaa Harboe paa Nerverne, er forstaaeligt. Dertil kom for Højskolens Vedkommende, at baade dens Sygeplejerske og Husmoderen, *Fru Begtrup*, laa til Sengs. Man havde i denne Nødssituation formaaet Stedets tidligere Sygeplejerske, *Fru Margrethe Hedegaard*, gift med Maleren, Højskolelærer *Jens R. Hedegaard*, til at overtage Plejen. Hun havde iøvrigt nok at gøre i sit eget Hjem. Da Dr. Harboe og *Fru Hedegaard* havde været paa Stuegang hos alle de mange syge, standsede de et Øjeblik ude paa Gangen for at puste ud, mens Harboe sagde: »Ja, nu er Ansvaret Deres, Ansvarer er mit. Vi maa haabe, der kun bliver faa Dødsfald.« Det gibbede jo nok lidt i *Fru Hedegaard* ved at høre dette. Iøvrigt gik det saa lykkeligt, at alle kom over det.

Hvordan var saa denne travlt beskæftigede Mand inderst inde? Ja, hvad kan vi egentlig vide derom? Alligevel dog noget. Han var indesluttet og tilbageholdende, sjælelig blufærdig, meget tænksom og ikke saa lidt tung-

sindig. Til Trods for, at han saa afgjort havde Sukces som Læge, kunde han dog godt til Tider føle sig trykket af, at han ikke var blevet noget helt andet. Dèr, hvor du ikke er, dér er Lykken, som et tysk Ordsprog siger. Harboe var en ensom Mand, havde hverken Tid eller Anlæg for megen Selskabelighed. Hans Bedømmelse af andre Mennesker var en saadan, at enten spillede de i det sorte eller ogsaa i det lyserøde. Mellemparver kendte han ikke meget til. Men havde han een Gang faaet en Ven, var det ogsaa for Livet. Dette gjaldt som tidligere antydet Pastor Meinig, der paa sine ældre Dage boede i Nyhuse. Han kom ofte i Hjemmet, hvor han underholdt med Klaverspil, hvilket Harboe forstod at nyde, og man havde det hyggeligt sammen.

Baade Harboe og hans Hustru var religiøse, hun mest, men han var det ogsaa paa sin Vis. Dogmerne kunde han dog ikke uden videre godtage. Inderst inde havde Harboe megen Medfølelse baade med dem, der var fattige, og dem, der led ondt som Følge af deres Sygdom. Jakob Knudsen, der døjede med sin Gigt, følte Harboe med. »De kan stole paa, han har lidt noget,« sagde han engang til mig. Om Harboes Forhold til Fattigfolk vil der senere blive talt.

Var Harboe tilbageholdende over for fremmede, var han saa meget mere aaben over for sine egne, sin Hustru og de to Sønner. Ikke mindst rørte de Børnebørn, der senere kom til Verden, hans Hjerte. Levede man i det stille i Lægehjemmet, levede man naturligvis med, naar det gjaldt Højtider og deslige. Juleaften var man i Kirke, saa vidt det var muligt. Man spiste Gaasesteg, og man havde Juletræ — altid fra Skovløber *Rasmus Frederiksen* ude ved Fredensborgvejen — og man sang et Par Jule-

salmer, »saa godt man kunde«, som Sønnen siger. Julegaver var der naturligvis ogsaa i al Beskedenhed. Harboe var en sparsommelig Mand. Men gjaldt det f. Eks. Bøger til Sønnernes Uddannelse, var der ingen smalle Steder.

Man kan vist godt sige, at Harboe fulgte deres Skæbne med Lidenskab. Da den ældste Søn, Henning, blev voksen, drog han til Udlandet for at se sig om og opholdt sig hele ni Aar i Sydamerika. Først arbejdede han i tre Aar paa en Kvægfarm i Paraguay, siden beskæftigede han sig i seks Aar med Forretning i Columbia, som han ifølge sin Stilling berejste paa Kryds og tværs. I disse Aar skrev han mange Breve hjem, og de var baade fyldige og indholdsrige. Disse Rejsebrevne var Faderen baade paa den Tid og senere i Livet meget optaget af. Han huskede baade Steder og Begivenheder og levede med i det hele.

Den yngste Søn, Esben, blev Gartner og opholdt sig 1925 paa Fagers Vegne et Aar i Frankrig. Ogsaa hans Oplevelser fulgte Faderen med Spænding. Under dette Ophold aflagde Forældrene et Besøg i Versailles, hvor Sønnen paa dette Tidspunkt arbejdede. De blev i Frankrig i 14 Dage, og det var en af de Oplevelser, Faderen virkelig fik noget ud af. Han overlod til Sønnen at være Rejsefører, og han spekulerede for en Gang Skyld ikke paa, hvad det kostede. Sønnen har senere fortalt, at det var utroligt, hvad Faderen lagde Mærke til, og hvad han kunde huske om Steder og Mennesker. For Moderen, der havde Gigt, kneb det noget mere at tage Strabadserne.

Men Aarene gik, og Dagene sled. Den 4. April 1934 mistede Dr. Harboe sin Hustru, der var født i Haderslev 1866. Hun hørte til de stille i Landet, men hun ejede den indre Varme, der ikke mindst kom til Udbrud, da hun 1920 rejste til Sønderjylland for at stemme Grænselandet

hjem. Dr. Harboe, der nu i to Aar havde været »forhen-
værende«, søgte at fylde Livet med de mange Interesser,
han havde. Han læste meget, og hans Læsning var man-
gesidig. Han dyrkede Biokemi paa Fransk, han var in-
teresseret i Filosofi, ikke mindst *Pascal* og *Descartes*. Især
var han optaget af nogle Livsbetragtninger, som Fransk-
manden *R. Sabouraud* havde udgivet («*Pêlé-Méle. Re-
gard en moi et autour de moi*»). Disse Betragtninger af
mig selv og mine Omgivelser vendte Harboe Gang paa
Gang tilbage til. Han yndede *Troels-Lund*, og han læste
Rejseskildringer og Biografier. Men han kunde ogsaa ny-
de en Underholdningsroman. Han kom meget paa Folke-
biblioteket, og her anbefalede han mig engang *Karen
Aabyes* »Jupiter glemmer aldrig«. — »Den er god — til
at putte imellem!« sagde han. Jeg gav ham senere Ret,
baade i det første og det sidste.

Selv havde Harboe ogsaa en Del Bøger, men han dyr-
kede dem ikke. Pænt indbundne og smukke Bøger in-
teresserede ham ikke, derimod nok hans Hustru, der var
en mere æstetisk Natur. Dr. Harboe var meget beskeden
i sine Fordringer, i det hele et Stykke af en gammeldags
Borger.

Harboe holdt af Børn. Ikke mindst fulgte han det spæ-
de Barns Udvikling med Spænding, dets første Smil, dets
hele Udvikling. Det spæde Barn var og blev for Dr.
Harboe Livets Under.

Ogsaa Blomsterne stod ham nær. Da han fik sit eget
Hus med de 1000 m² Grund, passede han selv Haven.
Ogsaa det at se Træer og Buske springe ud hvert Foraar,
at se Blomsterne udfolde sig hver efter sin Natur var
for ham noget af et Livsunder. Da der engang i Radioen
havde været en Enquête angaaende Folks Interesser, sag-

de Dr. Harboe til sin Søn, Gartneren: »Det er da ikke saa svært. Hvis jeg skulde svare, vilde jeg sige: »Børn, Bøger og Blomster!««

Dr. Harboe var som nævnt en sparsommelig Mand, han var ogsaa efterhaanden blevet en velhavende Mand. Men man tager meget fejl, hvis man tror, han var nærig. Han havde megen Forstaaelse for dem, der sad smaat i det. Mens *Jens Dinesen* i mange Aar var Uddeler i Ulle-rød Brugsforening, modtog han i en Aarrække til Jul et Beløb fra Harboe, hvorfor han skulde levere Pakker med Levnedsmidler til Fattigfolk i Omegnen. En Husbestyrer-inde behandlede Dr. Harboe en hel Vinter for Gigtfeber, og da hun om Foraaret fik en Lægeattest og spurgte, hvad hun var Doktoren skyldig, fik hun Svaret: »Fire Kroner.« Det var for Attesten. Det øvrige var skrevet i Glemmebogen. For et Par Aar siden havde jeg en Maler i Huset. Det var en Mand, som jeg havde Udbytte af at tale med. Han fortalte bl. a., at han havde haft en gammel Onkel, der boede i Nyhuse. Han var alene, men havde iøvrigt sin gode Aldersrente og led ingen Nød. Et Aar i December gik Maleren ud for at ønske Onkelen glædelig Jul. Da stod der en stor Julekage paa Bordet — sendt af Dr. Harboe og bagt af hans Svigerdatter. Sagen var, at Harboe og han en Dag var kommet til at sidde sammen paa en Bænk i Indelukket, og her var de kommet i Samtale. Manden fra Nyhuse — iøvrigt en gammel Sømand — havde klaget over sin Ensomhed, og det forstod Harboe saa godt. Siden traf de af og til hinanden i Indelukket og gik en Tur sammen. Men naar Harboe hjalp, var det altid i Stilhed.

Det er tidligere nævnt, at Harboe var ikke saa lidt tungsindig. Bedre blev det naturligvis ikke, da han miste-

de sin Hustru og var alene i de mange Aar. Værre blev det, da hans ældste Søn døde 1948. Harboe fik atter bekræftet, at Livet ikke er saa let at leve. Men han havde jo i alt Fald sin yngste Søn tilbage og sine Børnebørn, som stadig var i hans Tanker, hvilket kan ses af en Slægtsbog, han førte, og i hvis Notater netop de spillede saa stor en Rolle.

Det skal ikke glemmes, at Harboe ogsaa havde Sans for Humor. Han kunde mere sig saa hjerteligt ved at se *Storm-Petersen* valse rundt i en Heste-Skablon i et Shakespeare-Stykke i Kronborg Slotsgaard. Saa vidt jeg husker, var det »Trolde kan tæmmes«. Maaske det synes mærkeligt at se Tungsind og Humor forenet hos samme Menneske. Det er nu slet ikke saa ualmindeligt. *Ludvig Holberg* er et af de store Eksempler herpaa.

Som et Bidrag til Forstaaelsen af Dr. Harboes Livssyn skal til sidst anføres et Citat af Jakob Knudsen. Engang da jeg var oppe hos Harboe i Helbreds Ærinde, og der iøvrigt ikke var andre til Stede, spurgte han mig pludselig: »Kan De huske det Sted i Jakob Knudsens »Jyder«, hvor han en Foraarsdag ligger i Græsset og betragter en Solsort?« — Jeg huskede det. — Harboe stod tavs og saa langt — som søgte han Kontakt med fjerne Verdener. Og vi tænkte begge paa disse Linier i »Bortliciteret«, hvor Jakob Knudsen, der er paa Foredragsrejse et Sted i Nordjylland, en Foraarsdag med friskt Vejr og skarpt Solskin kommer ud i en afsides Egn.

»Jeg gik et Kvartertid videre tilhøjre. Der kom jeg saa tilsidst om Hjørnet af Bakkedraget, og nu strakte sig der bagved en stor flad Lavning med en Sø paa. Der var ingen Siv eller Rør eller andre Omstændigheder ved Bredden: paa den gullig-hvide Græsbund laa der blaa

Vand og tindrende kruset. Men paa den anden Side af Søen var detteher Krat, som jeg før havde seet Toppen af.

Jeg gik derom. Langs med Skovbrynet, der vendte mod Søen. Forrest stod der Rødgran. De var ikke ret høje, og de var skaldede i Toppen af Blæsten. Men længere nede havde de alle Naalene paa og var fulde af sidste Efteraars Spindelvæv; her tattedes tillige af en Mængde Enebær-Buske. Her var lunt, her var Læ for Vinden, og Solen bagte. Jeg stod stille og saa ind over Krattet. Bag Granerne kunde jeg nok see, det blev til Egepur, og bag det igjen kunde det lade, som der kom Bøg. Men lad det nu vente til siden, tænkte jeg. Jeg lagde mig ned, hvor jeg var, med Hoved og Ryg mod en Tue. Saa havde jeg Søens Flade ret foran mig.

Ah! — Solens Straalevarme staar lige ind imod mig, og over mit Hoved suser og pusler og tumler Vinden i Buskene og i de lave Graners Toppe. — — Man kunde have Lyst til at ligge og dø et saadant Sted, udenfor det hele, i Ensomhed og Stilhed. — Hvor det er en tarvelig Stilhed og Ro, den, som en varm Sommerdag uden Blæst kan give. Man har det jo klods ind paa sig, al Verdsligheden — og Myggene tillige. — Nej, en tidlig, blæsende Foraarsdag den kan svøbe Een i Stilhedens, Ensomhedens Sus og vise alt det uvedkommende bort fra Eens Sjæl.

Vinden kommer i Kast ned over Toppene af Læ-Hegnet bag mig, og fører Bølger med sig af udvisket, blæstblandet Fuglekvidder. De sidder derinde, de smaa Skabninger, og bliver gynget og slynget af Trætoppene. — Jeg har det jo næsten ligesaa godt som de. Der er saa trygt inde i denne ansvarløse Halvsøvn, som Vindens Puslen sender ned over mig. Det meste, jeg føler og veed

af mig selv, er Soldrømme — Sol og Blæst, kolde Pust og varme Solstraaler, urolig Skiften af Skygger og Lys imellem Grenene, som rokker og svajer over mit Hoved. Og saa Fugle-Skinger, udflydende i Blæsten.

Dér kommer en tavs Solsort. Glider flagrende, hovedkuld ned mellem Grenene og staar saa paa den visne, lysebrune Bladbund under Træerne. Nu tager den et Par langstrakte, glidende, museagtige Hop. — Hvor jeg elsker Dig, Solsort! Den Verden, Du kommer fra, den Verden, der bliver omkring Dig, naar Du viser Dig. Denne Tilværelsens hemmelige Lykke! Du ejer den paa Din Maade. Du er født i den. Du kommer inde fra den. Jeg skal Vejen om ad Naadens Gud og Døden for at naa derhen virkeligt. Hils ham fra mig, Solsort, hils ham, Skaberen! Jeg skal nok naa det — fuldvaagent, virkeligt. Men nu drømmer jeg om det, Solsort, jeg drømmer, at jeg er som Dig!«

— — —

»Det er smukt,« sagde Harboe, og vi stod begge tavse. — — Poul Harboe blev en gammel Mand, omtrent 93 Aar, men han havde den Lykke at have et dygtigt og omsorgsfuldt Menneske omkring sig. Frøken *Elly Petersen* var hans Husbestyrerinde i samfulde 21 Aar, og hun plejede ham trofast til det sidste.

Harboe døde den 14. Juli 1958 og blev allerede begravet den 15. Juli. Han havde ønsket Begravelsen saa hurtig og enkel som muligt. Pastor *Kiilerich* talte, ikke over den afdøde, men ud fra et Skriftsted, som han holdt af.

Man kan naturligvis sige, at Byen ved Dr. Harboes Død havde mistet en Original. Bedre udtrykt: Hillerød By var blevet en Personlighed fattigere.

V

LIVET I ET GAMMELT KØBMANDSHJEM

Jenny Wesenberg-Lund fortæller.

Paa de følgende Blade skal gengives, hvad Fru Wesenberg-Lund i sin Tid fortalte mig om sit Barndomshjem og om Livet i Hillerød i 1870erne.

Jenny Wesenberg-Lund var født den 11. Oktober 1867 i Hillerød som Datter af Købmand *Axel C. Knudsen* (1829—85) og Hustru *Laura Mengel* (1833—1913).

Axel C. Knudsen var født paa Ørnslund, Samsø, hvor hans Fader *Jens Knudsen*, der havde en juridisk Uddannelse, var Godsinspektør paa Brattingsborg. Denne Stilling fratraadte han senere og købte Gaarden Kollekolle, hvorved han kom i Forbindelse med Nordsjælland. Efter at han havde afhændet Kollekolle, købte han en Gaard i Nærheden af Kalundborg. Samtidig med at han ejede den, drev han Sagførerforretning i Købstaden, hvor han ejede et Hus.

Fru Wesenberg-Lunds Mors Morfar hed *Frants Sigvard Hoffmann* (død 1854). *Frederik VI.* havde til Støtte for sin Militærmusik indforskrevet tre Hoboister, Hoffmann, *Carl Johann Gottlob Jæhnigen* (1776—1858) og *Johann Gottlieb Exner* (1782—1857). Den sidste var Fader til Maleren *Julius Exner* (1825—1910). De tre Musikere var fra Bøhmen.

Jens Knudsen havde tolv Børn, der opnaaede den voksne Alder, og af dem kom Axel i Købmandslære hos Madam *Maahr*, Helsingørsgade 15 i Hillerød. Denne Forretning hører til Byens ældste. Den nævnes allerede i det 18. Aarhundrede. Af dens Besiddere var der flere af Slægten *Maahr*, saaledes *Søren Martin Maahr*, Fader til *Johan Henrik Maahr*, der var en af Byens ansete Mænd, idet han var en af *de eligerede Borgere*, som Borgerrepræsentanterne — den Tids Byraad — benævntes. Johan Henrik *Maahr* drev Forretningen, til han døde 1839, 38³/₄ Aar gammel, hvorefter hans Enke, *Anna Cathrine Maahr*, født *Olsen*, fortsatte Virksomheden, indtil hun døde 1862, 61 Aar gammel.

Men det var altsaa hos Madam *Maahr*, Axel C. Knudsen kom i Lære. Svend var *Frederik Christian Willerup*, født 1818, død 1890. Han var Far til *L. R. Willerup*, Vett & Wessels Udsalg. Om F. C. *Willerup*, der senere blev kaldt Gamle *Willerup*, fortælles det, at han en Dag gav Axel en forsvarlig Lussing, idet han sagde: »Saa, min Dreng, nu er du Svend!«

Senere var Axel C. Knudsen ansat hos Købmand *J. S. Aabye* i Hillerød og bagefter hos Kammerraad *Rundin* i Helsing. Begge Steder maatte han forpligte sig til ikke inden for en nærmere angivet Tid at nedsætte sig i en vis Afstand derfra.

Efter Pladsen i Helsing etablerede han sig 1859 — samme Aar som Slottet brændte — i Hillerød, idet han lejede en Butik i Bagergaarden, den nuværende Slotsgade 1. Som Nabo fik han iøvrigt Gamle *Willerup*, der i en Butik paa Torvet handlede med Kolonialvarer, ligesom han ogsaa drev Forretning med Tømmer, Tjære m. m.

Men nu lader vi Fru *Wesenberg-Lund* føre Ordet: »Far

havde Købmandsborgerskab. Foruden Kolonialvarer handlede han med mange Ting, Ure, Kakkelovne, Bomuldstøj, Sirts, og hvad der brugtes til Huer: Baand, Guldgaloner og hvide, stivede Lin. Kornhandel var der ikke.

Far havde en Staldmester til at passe Bøndernes Heste og til at begynde med en Svend og en Dreng. Senere, da der kom flere Baner, tog de noget af Bondehandelen, og nu hjalp Mor ham med Arbejdet.

Butikken lukkede op Kl. 6 om Morgenen — om Sommeren Kl. 5, Folk skulde paa Arbejde Kl. 6 og maatte have Flasken fyldt først — og holdt aaben til 9 Aften. Om Søndagen var der først aaben fra 6 til 9 og om Eftermiddagen fra 4 til 9. Der var altsaa meget lidt Frihed i de Tider. Sommerferie var der ikke noget, der hed.

Paa Torvedagene — Mandage — holdt der lange Rækker af Vogne paa Torvet og ned ad Slotsgade, undertiden helt ned til Vandmøllen, naar det var lige efter Høst, og Bønderne skulde have solgt deres Korn. Vægterne gik og holdt Orden paa Vognene og maatte lodse Børnene igennem, naar Gaden var helt fuld af Vogne. Der havde nok været Træer hele Slotsgade igennem. De sidste stod ud for Slagter *Olsen*, der boede, hvor *Skogstad* nu bor. Mellem de to Træer sad *Marie Per Laves* paa Markedsdage og solgte Bismarcksklumper af Buddes de allerbedste.

Foruden Kolonialvarer købte de store Bønder $\frac{1}{2}$ Td. Brændevin og $\frac{1}{2}$ Td. saltede Sild. Det var smaa Sild. Enhver paa Gaarden fik en til Morgenmaden. De almindelige Bønder havde en Træflaske — en Lejle — med til deres Indkøb af Brændevin.

Om Mandagen — men kun om Mandagen — fik Mændene fra Landet inde bagved en Snaps og Øl, som de

vilde have, og dertil smaa Snitter Rugbrød med Pølse og Ost paa. Konerne fik Kaffe og Halvskillingstvebakker.

Til Jul gav Købmændene *Julerente* til deres forskellige Kunder — mest i Forhold til, hvad de havde købt for. Det kunde være en Flaske Kirsebærvin til Konen, en Flaske til Manden, et Pund Chokolade eller et Spil Kort. Arbejdsfolk fik lidt Sukker og Kaffe. Større handlende gav Tallerkener og Kopper. —

Dagens Maaltider i mit Hjem var følgende: Om Morgen fik vi Thevand, hertil Rugbrød med Smør og bag efter et Par Hvedetvebakker. Naar man købte et 8 Punds Rugbrød, fik man 2 Hvedetvebakker i Tilgift. Købte man et halvt Rugbrød, fik man en. Wienerbrød kostede 4 Øre pr. Stk., men man fik 3 for 10 Øre.

Jeg fik smurt Mad med i Skole, 2 Stykker med Pølse — hyppigt en mørk Pølse, som vi kaldte Hestepølse, fordi den var lavet af Hestekød — og 1 Stykke med *Fnyseost*, d.v.s. Ost, der var revet, for saa strakte den længere. Naar man pustede paa den, føg den. Derfor kaldte vi den Fnyseost.

Middag spiste vi Kl. 2. Det var Risengrød og Klipfisk, Sødsuppe og Frikadeller og anden almindelig Mad.

Aftensmaden bestod af Rester fra Middagsmaden samt Rugbrød og Sigtebrød med Ost og Pølse til. Til Maden fik vi Thevand, der var lavet paa Themaskine. Vi havde en rigtig *Samovar*. Der blev fyret op i den med Trækul, og Røgen trak op fra den gennem et Rør, en Art Skorsten. Den stod ude i Gaarden for »at ryge af«, d.v.s. indtil Trækullene kom i Glød og ikke røg mere, men det ordnede Pigen altid. Derefter blev den sat ind paa Anretterbordet, hvor Vandet omkring Skorstenen kogte, det

var en hyggelig Lyd at høre Themaskinen staa paa Bordet og snurre.

Om Vinteren fik vi om Søndagen næsten altid Kød-suppe med Ris, Kød- eller Melboller. Om Sommeren fik vi jævnlig Kød først og bagefter Rødgrød eller Æblegrød.

Juleaften spiste vi Middag Kl. 6. Det var Gaasesteg, Andesteg eller — hvis det var for dyrt — Flæske- eller Ribbensteg. Til Formad Risengrød med en Mandel i. Den, der fik Mandelen, modtog en Mandelgave.

Senere paa Aftenen var der Juletræ. Det var pyntet med røde Æbler, *Caveller*. De var smukt røde, og de var dengang almindelige alle Vegne. Vi dansede ikke om Juletræet — vi var saa faa, Far, Mor og vi tre Søkende. Men der blev sunget et Par Julesalmer, og vi fik Julegaver. Et Aar fik vi Søkende Andersens Eventyr til Delling. —

Paaske. Til Skærtorsdag hørte der Grønkaal og til Paaskedagene farvede Paaskeæg. Man »trillede Paaskeæg« d.v.s. man stillede et Bræt paa Skraa — det var inde i en af Stuerne — og nedenfor var der strøet et Lag Sand, hvor der laa forskelligtfarvede Æg. Hver Deltager i Legen havde sin Farve. Man trillede skiftevis et Æg ned ad Brættet, og hvis man var saa heldig at ramme et med en andens Farve, fik man Ægget. Hver Deltager havde en 4—5 Stykker. Det endte med, at man spiste dem.

I *Pinsen* skulde man i Skoven. Man havde Pinsetøjet paa, og man havde *Majgrene* — *Bøgegrene* — med hjem, hvor de blev sat i Vand.

Til Fastelavn hørte der *Strutter* og Fastelavnsboller. Strutter var lavet af Tvebaksdej, de var firkantede, og Hjørnerne var trukket ud i en Strut. Man gav 2 Øre for

en Strut hos Bager *Petersen*, Fastelavnssøndag og -mandag spiste man Fastelavnsboller og Strutter, de smagte som Kommenskringler.

Børnene købte Fastelavnris hos Blikkenslager *Ander- sen* og *Skogstad*. De, der blev riset op, skulde give Boller. Det var meget morsomt at rise ens Forældre op. Man kunde ogsaa gaa ned i Byen og rise op, men kun, hvor man var godt kendt, og hvor det var sagt i Forvejen: »I skal blive liggende, til Peter kommer!«

En yndet Leg var »at bide til Bollen«. En Bolle blev bundet i en Snor, der var gjort fast i en Krog eller et »Øje« i Loftet. Børnene fik nu Hænderne bundet paa Ryggen, de gik saa i en Række hen forbi Bollen, og det gjaldt da om at snappe en Bid, men det var ikke saa let, for den, der ledede Legen, gav et Ryk i Snoren, saa Bol- len hoppede op og ned.

Der var ogsaa Fastelavnsdrengene. De var udklædt med en Skjorte uden paa Tøjet, og Skjorten var pyntet med udklippet, kulørt Papir, og saa havde de naturligvis Ma- ske paa. De gik og raslede med deres Bøsser og sang: »Nu har vi Fastelavn igen med Boller og med Strutter!«

Det hændte ogsaa, at Bønderne red Fastelavn i By. Det var Karle fra Omegnens Landsbyer, der kom ridende gen- nem Byen. De var pyntede med kulørte Baand og Papir og havde høje Hatte paa. Hestene var ogsaa pyntede, og saa slog Karlene Katten af Tønden paa Markedspladsen.

Novembermarked — den 2. November — samlede mange Mennesker. Torvet var fuldt af Teltgader, hvori Byens handlende solgte deres Varer, og hvor Gøglere optraadte. *Snoge-Lars* rendte rundt med Snoge i Hatten og i Lommerne. Han havde ogsaa Hugorme, paastod han da. Og Skruptudser. Han gik med en høj Hat paa, og

om den var der et grønt Papir, hvorpaa der var malet: »Snoge«.

Paaskemarked holdtes engang i Foraaret, men det var ikke nær saa stort. —

Jeg kan huske som Barn — og det ikke een Vinter alene — at man kunde løbe paa Skøjter i November. Jeg syntes altid, vi havde Sne og Kaneføre i min Tid.

Flere af Byens Borgere — de, der havde Heste — havde Kaner. Kammerherre *Scholten* — han boede paa *Olinehøj* — havde en meget fine Kane. Hesten havde fint Seletøj, Dusk i Panden og Kaneklokker. Et stort, hvidt Kanetæppe — det var strikket eller hæklet med Mønster — gik ned over Hesten og hen over Kanens Forstykke.

Til Tider var der *Kanefarter*. Det var Byens Borgere, der i en lang Række Kaner tog paa Tur ud i Gribskov.

Men ellers fik Sneen Lov til at ligge i store Volde paa Gaderne, indtil den endelig Tid efter anden blev kørt ud i Teglgårdssøen. Gaderne laa ofte i et Ælte, naar det var Tøvejr.

Bønderkonerne havde alle Hvergarnskjoler. Bønderne gik i Vadmel, og saa havde de blaa Frakker med to Knapper bagpaa. Her i Byen brugte Børn Hvergarnskjoler — jeg har haft flere — det var en fabrikslavet Vare, der fandtes i flere Kulører. Voksne gik aldrig med Hvergarnskjoler.

Engang, da jeg var en lille Pige, havde jeg faaet en kirsebærrød Kjole. Og saa var der Lommer i den, dem var jeg meget stolt af. Jeg skulde op og vise Fru *Lundberg* den. Hun boede ovenpaa og drev Pensionat. Saa kom Dyrslæge *Thorup* ind fra sit Værelse: »Maa jeg ogsaa se din Kjole?« — »Ja, og jeg har Lommer,« svarede jeg

og viste ham en af dem. »Maa jeg spytte i den?« spurgte han, det blev jeg jo lidt betuttet over. Saa tog han en Firskilling og puttede ned i Lommen.

Af *Sygdomme* var der adskillige. En kendt Syge var *Skæver*, af den var der syv forskellige Slags. Almindelig var *Koldfeber*, den kom hver fjerde Dag. »Han har haft Kolden,« sagde man. For Koldfeber fik man Kinin. Hos *Læge Cold* i Frederiksværk stod der paa Bordet en Skaal med Kininpiller. Naar en Patient kom ind og sagde: »Jeg er træt!« svarede Cold: »Værsgo' og tag en Pille!«

Vand hentede vi ved Posten. Vi havde en dejlig Post i Gaarden. I Nr. 1, 3 og 5 havde vi godt Vand, men paa den anden Side af Gaden havde de daarligt Vand. Der var ogsaa en Vandpost paa Torvet.

Da Far døde (1885), flyttede Mor ud i det sidste Hus i Slotsgade og drev Forretning i en Butik ved Siden af Garver *Fobian*. Der havde vi ogsaa en Brønd, men det var Søvand, og det var daarligt. Vi hentede Vand i den indre Slotsgaard, hvor der var en Kilde henne til Højre. Vandet løb ud i en Kumme («Køkkenbrønden» paa Prinsessefløjen). *Fobian* havde en Karl, der hed Rasmus, og han hentede Vand til os.

Af andre Kilder husker jeg *Kongens Kilde* ved Fredensborgvejen, Indgangen til Indelukket. Her sad *Mutter Mads* og solgte Kager og Slik.

I Indelukket — til venstre, naar man kommer ind fra Fredensborgvejen — laa der i Nærheden af den Bro, der fører over til Slottet, en Kilde, der hed *Grevindens Kilde*. Grunden var meget moset. Der var et Gærde omkring Kilden, men det blev ikke holdt i Orden, saa det hele groede efterhaanden til.

I denne Forbindelse kan jeg fortælle en lille pudsig

Historie. Dengang Neptunspringvandet var blevet genopført i den mellemste Slotsgaard — Havguden staar jo øverst oppe med Treforken — kom der en Dag en Kone fra Landet ind i Butikken. Jeg kom i Snak med hende, og i Samtalens Løb spurgte jeg, om hun havde set det nye Springvand springe, det, som Brygger *Jacobsen* havde skænket. »Ja, det har jeg,« svarede hun, men jeg ka' nu int forstaa, at Bryggeren vil staa deroppe splitternøgen.«

Nu gaar vi lidt tilbage i Tiden.

Jeg kom i Skole, da jeg var 5 Aar (1872) hos Frk. *Taastrup*. Hendes Mor havde været gift i Sverige. Frk. *Taastrup*, der var vanskabt, boede sammen med sin Bedstemoder oven over Gagnefs Forretning i Helsingørgade. Nedenunder boede Madam *Gegner*, der havde to Sønner *Adolf Gegner* og *Ludvig Gegner*. Alle gifte Kvinder blev dengang kaldt Madam med Undtagelse af Embedsmændenes Hustruer, der benævntes Fruer.

Der var 20—30 Børn i Skolen, udelukkende Piger. Der gik forskellige, som ikke brød sig om at komme i en anden Skole. Frk. *Taastrup* havde os alle i en Klasse, baade smaa og store. Jeg gik der en 3—4 Aar og lærte meget godt at stave, skrive og at hækle. I Skolepenge gav vi 2 Kr. om Maaneden. Det var ikke saa let for Frk. *Taastrup*. Ingen tog sig af det lille forvoksede Menneske. Nu og da kom hun op hos Far og Mor og spiste til Middag.

Saa kom jeg op i Frkn. *Weischers* Skole, der var ovenover i Skomager *Petersens* Gaard lige ved Siden af Gagnefs (Helsingørgade Nr. 18). Denne Skole havde Frk. *Halse*, en meget statelig Dame, før haft, og efter hende overtog de to Søstre *Louise* og *Frederikke Weischer* den. Frkn. *Weischers* Skole flyttedes senere ned i *Nørup Øster-*

gaard's Ejendom (nu *Viggo Andersens*). De boede i Kælderen, men da Grunden skraaned ned, var der ingen Kælder ind mod Haven. Frk. *Overskou* havde tidligere haft Skole der.

Hos Frkn. *Weischer* var vi nogle og tredive Pigebørn. De to Søstre var meget dygtige, og vi blev undervist i alle mulige Discipliner ogsaa Tysk, Fransk og Engelsk. Der var to Klasser, det lille Hold og det store Hold. Da jeg kom i øverste Klasse, havde vi Overlærer *Kieler* til Dansk. Vi var frygtelig betaget af, at vi skulde have en Lærer. Her betalte vi 6 Kr. om Maaneden. Jeg gik der, til jeg blev konfirmeret. Endnu i nogen Tid gik jeg og læste forskelligt hos Frk. *Weischer*.

Senere, da den ene Søster døde, havde Frk. *Hemmert* Skole sammen med den anden Søster, men Enden blev, at den gik op i *Frk. Mørks Skole*.

Der var en Tid tre Privatskoler her i Byen. Foruden Frkn. *Weischer's* var der Frk. *Olricks*, det var i Helsingørsgade, der hvor *C. Berg boede* (Amtsavisens Ejendom).

Den tredie var Frkn. *Brummerstedts* Skole, hvor tre Søstre underviste, den ene især i Musik.« (Her afbryder Fortælleren og Nedskriveren fortsætter). Den største private Skole var *Fru M. Lunds Pigeskole*, hvis Elevtal voksede til ca. 90. 1895 solgte Fru Lund Skolen til Frk. *Marie Mørk*, født 1861, der samme Aar i en ny Bygning, opført af Tømremester *Fritz Milner* efter Tegning af *V. Holck*, aabnede *M. Mørks Skole og Hjem*. Fru M. Lund, der var født 1836, døde 1929.

De tidligere nævnte private Pigeskoler, der ikke allerede var gaaet ind, ophørte Tid efter anden, eller de, som Fru Lunds Skole, gik op i den nye Virksomhed.

Een Privatskole var der dog, som fortsatte et Stykke

ind i dette Aarhundrede. Det var Frøkenerne *Petersens* Skole, der laa paa Fisketorvet paa 2. Sal i samme Bygning som »Sorte Hest« og lededes af *Camilla* og *Sofie Petersen*. Denne Skole søgtes mest af Arbejderbørn, der havde lidt bedre Raad.

Og nu fortsætter Fru *Wesenberg-Lund*:

»Jeg blev konfirmeret Oktober 1882 og hørte til det første Hold Konfirmander, Pastor *Paludan-Müller* havde. Den Dag vi skulde indskrives, havde Mor travlt og sagde: »Aa, Jenny, du kan godt selv gaa op og blive indskrevet.« Det gjorde jeg. Paa Hovedet havde jeg en Straahat, der var formet som en Kyse, og jeg bar Brillen. Jeg saa jo derfor nok noget ældre ud, end jeg var. Derfor tog Pastor *Paludan-Müller* ogsaa fejl og sagde: »Naa De har en Datter, De vil have konfirmeret!« Jeg maatte jo saa forklare, at det var mig, det drejede sig om. »Naa, det er dig, der skal gaa til Præsten,« svarede *Paludan-Müller* saa.

Til Konfirmationen havde jeg sort Kjole paa, hvidt Sjal og sorte Skindhandsker. Ikke noget paa Hovedet, jeg var klædt paa som de andre borgerlige Konfirmander.

Noget egentlig Konfirmationsgilde var der ikke, men jeg fik forskellige Gaver, en Salmebog i sort Fløjl af min Fader og H. F. Ewald »*Anna Hardenberg*« af mine Farbrødre.«

Siden oplevede Jenny Knudsen saa meget andet. 1895 blev hun gift med Fru Lunds Søn, den senere Professor *C. Wessenberg-Lund*, men alt dette vedrører ikke denne Historie.

VI

LAURIDS HANSEN TIL MINDE

Den 23. December 1954 døde Redaktør *Laurids Hansen*, Hillerød, 78 Aar gammel. Laurids Hansen var en Personlighed, og derfor bør han mindes. Han gjorde et stort Arbejde i Oplysningens Tjeneste, og det er en yderligere Grund til, at han ikke bør glemmes. Det er ikke Tanken her at gøre Rede for hans Virke som Redaktør eller hans Arbejde som Politiker, men hans Kærlighed til dansk Folkeoplysning satte Spor paa mange Omraader.

Denne Kærlighed har sin Rod i hans Barndom og hans Slægt, det er derfor helt rimeligt at begynde Skildringen her. Nu er det saa heldigt, at Laurids Hansen har efterladt sig to kortere Manuskripter, hvori han har fortalt om sit Liv, og dem har hans Søn, Redaktør *H. Langkilde*, venligst givet mig Lov til at benytte. Da de to Skildringer udfylder hinanden, forsøger jeg at samarbejde dem i det følgende.

Laurids Hansen fortæller:

Saa langt jeg har haft Lejlighed til at følge min Slægt tilbage — og det vil sige i over 250 Aar — har den boet paa Landet, for Mødreneslægtens Vedkommende paa Midtfyn og Østfyn, for Fædreneslægten paa Langeland. Baade paa Mandssiden og Spindesiden har mine Forfædre

praktisk talt alle været Haandværksmestre, Vævere, Smede og Bødkere, men de drev næsten alle et Landbrug ved Siden af.

Min Fader, *Hans Chr. Andersen*, var en Smedesøn fra Fodslette og født 1838. Han deltog i Krigen 1864, var indkvarteret i Heide, fulgte med i Tilbageetoget fra Dannevirke og saaredes af en Granat under Kampene i Fredericia. Efter Krigen vendte han tilbage til sit Arbejde, Væveri, og fik Arbejde i Højby paa Fyn. Her blev han kendt med min Moder, *Dorthe Kirstine Hansen*, yngste Datter af Vævermester *Hans Hansen*, Radby, beliggende i den midtfynske Kommune Allested-Vejle, og det endte snart med Giftermaal. Det unge Par slog sig ned i Radby og overtog min Morfaders Væveri. Værkstedet beskæftigede foruden min Fader et Par Svende, men da der var gaaet en Del Aar, blev min Far og Mor ene om Virksomheden. Betalingen for Vævearbejdet var saa ringe, at fremmed Hjælp simpelt hen ikke kunde lønne sig. Arbejdsdagen var lang, men Fortjenesten stod ikke i Forhold til Sliddet. Der skulde arbejdes godt for at væve 10 Alen Lærred paa en Dag, men der betaltes kun 16 Øre pr. Alen, og saa var hver af Ugens seks Dage endda ikke en Vævedag, idet der stadig skulde sættes nye »Stykker« paa Væven, og for dette Arbejde betalte Kunderne med et stort, hjemmebagt Rugbrød, derimod ikke med Penge.

Arbejdslønnen kunde ikke føde og klæde Familien, der efterhaanden forøgedes med ti Børn, hvoraf de syv voksede op og iøvrigt alle blev gamle, men til Væveriet hørte nu som gennem flere Slægtled en Husmandslod, der gav det nødtørftige Tilskud.

Mine Forfædre var fingernemme Folk. Mændene blev

tilkaldt, naar der skulde laves et Stykke Mekanik i Landsbyen. Jeg husker videre, hvordan min Far maatte hjælpe sine Naboer med skriftlige Arbejder, skære Eg-nens værste Ligtorne og barbære gigtkrogede Oldinge, alt naturligvis uden mindste Betaling — og ventedes der en Verdensborger i Nabolaget, maatte min Mor, Stine Væ-ver, som en Selvfølge assistere, og det var en Tid med mange Børn i alle Huse — det ligefrem vrimlede med dem.

Som den næst yngste i Søskendeflokken blev jeg født den 24. Oktober 1876. Min Barndom faldt i Landbrugs-krisens haardeste Aar, og Eggen var yderst fattig. Min Far tjente ikke i Kontanter mere end 3—400 Kr. aarlig, og fraregnet store Gaardmænd havde de øvrige Familier ikke mere at leve af. Med de mange Børn var Resultatet naturligvis Smalhans, men jeg tør roligt sige, at ingen har haft en lykkeligere Barndom end jeg. Naar man læ-ser saakaldte realistiske Romaner, vil man ofte finde Skildringer af Fattigdommens Ulykker og Forbandelser. Det er imidlertid ensidigt set. Naar man bare er over Sultegrænsen, bestaar Fattigdommens Hovedulykke i Sammenligning med dem, der har det bedre.

Naar bare alle deler samme Kaar, kan stor Nøjsomhed bæres uden Klage, — det staar i hvert Fald saadan for mig, at jeg aldrig har truffet gladere eller mere hjælpsomme Mennesker end mine fattige Bysbørn derhjemme. Een slem Ting var der dog ved de fattige Kaar: Børnene maatte allerede i 8—9 Aars Alderen ud at tjene. Jeg slap kun paa dette Punkt, fordi jeg var den yngste Søn og derfor blev noget mere forkælet end de ældre Søskende. Men vi lærte alle grundigt, at der ikke maa sløses med

Værdier, og at man skal være hjælpsom mod andre, men at ethvert ærekært, sundt Menneske i mangt maa klare sig selv.

Arbejdstiden var dengang urimelig lang, men alligevel blev der Tid til at tale om de aandelige Interesser. Der var i Slægten fra tidligere Tider en Dragning mod »For-samlingsfolkene«, og da den grundtvigske Bevægelse gik som et Vaarbrud over Landet, sluttede mine Forældre sig til den med Liv og Sjæl. De løste Sognebaand til den ny-oprettede Valgmenighed i Ryslinge, hvor Tidens maaske betydeligste Prædikant, *Vilh. Birkedal*, efter Krigen i 64 var blevet afsat, fordi han, en ivrig national-liberal, i Kirken havde bedt om, at Kongen maatte faa et dansk Hjerte. Han dannede saa en Valgmenighed, som mine Forældre sluttede sig til. Søndag efter Søndag tog de til-fods til Kirken i Ryslinge, skønt det frem og tilbage var en Tur paa fem Mil.

Tre Hovedemner fandtes i Hjemmets Diskussioner: Kirken, Skolen og Politikken. Med Hensyn til Skolen maatte vi vandre en lang Vej til en grundtvigsk Friskole. Af Landsbyens Legekammerater blev vi først drillet, men senere misundt over denne Afgivelse fra det sædvanlige. De opdagede nemlig snart, at medens Skolen for dem var en ulidelig Plage, saa var den for os en Hverdagens Fest, som hverken Sne eller Frost nogen Sinde kunde holde os borte fra.

Selv gik jeg i Nørre Lyndelse Friskole hos den ogsaa som historisk Forfatter kendte Lærer *Jørgen Nielsen*. Han var ikke alene en kundskabsrig Mand, der havde Evner for Lærdom, men tillige en stor Børneven og opfyldt af et levende Ansvar for de Børn, der blev ham be-troet. Hans Skildringer af Kristendommens, Danmarks-

historiens og Litteraturens store Skikkelser gik langt ud over det for Børneskolen almindelige og indeholdt en Paavirkning, der fik Indflydelse paa hans Elever for hele Livet. Det var daglig Fest at komme i en saadan Skole, og naar vi sammenlignede vore Vilkaar med de almindelige for Folkeskolebørn i Firserne, sang vi med underforstaaet Frimodighed, men uden Hovmod: »Det kendes paa os som *Lysets Børn* —«

Mit Barndomshjem var helt igennem præget af de Egenskaber, der førte Landet frem efter Statsbankerotten: Nøjsomhed, Pligtfølelse, Arbejdslyst og Fromhed. Arbejdsdagen var lang, fra 6 Morgen til 8 Aften, ja, undertiden længere. Men selv om Tiden skulde stjæles fra Søvn, saa *skulde* der være Stunder til aandelige Sysler. Hvad der bevægede den grundtvigske Retning, og hvad der rørte sig i Politik, var stadig Genstand for Samtaler i Hjemmet, og det blev aldrig taget ilde op, om Børnene blandede sig i de voksnes Samtale med Spørgsmaal. Hvor husker jeg talrige Diskussioner om ukonfirmeredes Altergang, om den fri Vilje contra Forudbestemmelsen eller om *Brückers* dramatiske Udtryk: Jeg lader mig ikke hovmestere af Bibelen!

Mindst ligesaa meget blev der talt Politik, især naar der var fremmede. Begge mine Forældre havde en udpræget liberal Indstilling og støttede Kredens Folketingsmand, *Sofus Høgsbro*, trofast, men navnlig havde min Fader stor Tillid til *C. Berg*, skønt Egnen bladligt var behersket af det bojsenske Organ »Fyns Tidende«, der var mit første Bekendtskab inden for Bladverdenen.

Hele Landet var delt i to fjendtlige Lejre, for eller imod *Estrups* Grundlovsbrud. Allerede som Børn fulgte vi Kampen, og vi var vel nok Venstre, saa det battede!

En Dag, da jeg laa og lugede Roer, kom et Par Kammerater og fortalte mig, at en Højre-Procession vilde komme forbi til en politisk Fest paa en nærliggende Herregaard. Øjeblikkelig samlede vi alt det værste Ukrudt fra Lugningen sammen og spredte det paa Vejen, hvor Processionen skulde vandre. Estrups Venner skulde føle, at det var en Forhaanelse! Og meget rigtigt. Processionens Deltagere tog denne Barnestreg alvorligt og erklærede, at min Fader aldrig skulde faa den mindste Stump Arbejde fra dem. Imidlertid glemte de det dog snart. Historien var næppe behagelig for mine Forældre, men skønt de ellers nok kunde stille alvorlige Krav om Velopdragenhed til os, mindes jeg ikke at have modtaget nogen Bebrejdelse i den Anledning. Saaledes var Tiden.

Ufordrageligheden var naturligvis ikke af det gode, men vi, der voksede op i Skyggen af Provisorismen, gennemglødedes af en saadan Trang til Frihed og folkelig Selvstyre, at vi aldrig kunde glemme det. Vi syntes siden, at næste Slægtled altfor hurtigt har mistet Erindringen om, hvor ondt det er at leve under Trældom, at de alt for lidt reagerer, naar der tales flotte Ord om, at »vi trænger til en Omgang Diktatur«. Luften bliver forpestet i et Land, hvor man ikke kan tale, tro og tænke frit. Det kan være pinagtigt Aar efter Aar at skulle slaas i Politik om økonomiske Spørgsmaal, der har Tilbøjelighed til at klassesdele Folket efter hver enkelts private Interesse, og gerne skulde der fra Ungdommen lyde Krav om større Linier. Lad den aldrig gaa Tyranner til Haande eller glemme, hvad vi i vor Ungdom sang: »Frihed er det bedste Ord, som paa Jorden findes!«

Paa eet Omraade fik Politiken dog ikke Lov til at raade: Det nationale. Som tidligere nævnt deltog min Fa-

der i Krigen 64. Han havde været i Holsten og Sydslesvig og erhvervede herfra et Indtryk af, at disse Egne var erobrede af Tyskerne allerede før Krigen. Men de danske i Sønderjylland maatte vi ikke glemme. Harmfulde sang vi: »Eja, hvor man nu tumler med Sønderjyllands Jord«. Vort Ønske om en Genforening var brændende, men Haabet om, at det skulde ske i vor Levetid, var ikke stort. Jeg anede jo dengang ikke, at det historiske Højdepunkt i mit Livs Begivenheder skulde blive Deltagelse i den uforglemmelige Genforeningsfest 1920 i Dybbøl Skanser.

Bøger spillede en stor Rolle. Naar *Bjørnson* eller *Ibsen* udsendte en Bog, taltes der over hele Landet om den. *Øhlenschläger* var for os allerede gammeldags, men *Ingemann*, *Hauch*, *Hertz*, *Paludan-Müller*, *Goldschmidt*, *Vilh. Bergsøe*, *Hostrup*, *Chr. Winther* var Forfattere, vi kunde bruge. Jeg forstaar godt, at Nutidens unge er vokset fra *Ingemanns* Romaner, men dengang aabnede de Døren ind til et ubegribelig dejligt Drømmenes Rige. Sand at sige kunde vi ogsaa glæde os over *Thyregod*, *Zakarias Nielsen*, *Carit Etlar* og *H. F. Ewald*.

Saa oprandt den Tid, da ikke alene Handlingen, men ogsaa Sproget i en Bog kom til at spille en stor Rolle, og saa faldt vi for Tidens litterære Afgud *J. P. Jacobsen*. Senere kom jeg til at holde ganske anderledes af *Henrik Pontoppidans* langt mere sobre og kærnefulde Dansk. Vi berusede os naturligvis ogsaa i *Holger Drachmanns* skønt klingende Lyrik og sporede en ny Tid, da *Johs. Jørgensen*, *Sophus Clausen*, *Viggo Stuckenberg* og *Johs. V. Jensen* stemte Sproget i ændrede Toner. Vi kunde *Drachmanns* »Den sidste Parade« udenad og dvælede gerne ved de søde Rytmer i en Bog, som maaske slet ikke kendes af Nutiden, *Edv. Blaumüllers* »Agnete og Havmanden«.

Der skrives jo ogsaa i vor Tid Vers af fortræffelige unge Lyrikere, men læses der mon Vers som i Tiden lige før Aarhundredskiftet?

Vi maatte, da Barndommen var forbi, selv finde frem til den værdifulde Litteratur. Tidens store Kritiker *Georg Brandes* var ikke velset i grundtvigske Kredse, men naturligtvis kom den Dag, da ogsaa hans Værker aabnede sig for en og paa aandfuld, letfattelig Vis henledte Opmærksomheden paa Bøger, der maatte læses. Han blev saa gammel, at han overlevede sit Ry, men han var med til at sætte Præg paa vort Slægtled, selv om det følte som en pinlig Overdrivelse, naar en af hans Ildtilbedere sang: »For mig er du Sol paa mit Hjemlands Jord . . . Jeg ser, hvor du skinner, der gror det og lysner det, men der, hvor du aldrig kom, dør det og tystner det.« — Jo, der voksede megen Sæd, som *Georg Brandes'* Sol aldrig har skinnet over!

Det var en Svaghed ved Tiden, at man ikke drev saa megen Idræt som nu. Selv om man ryster paa Hovedet af Sportens Vildskud, bør Idrætten ikke glemmes af de unge. Vi dyrkede dog med Glæde den da forholdsvis nye svenske Gymnastik, og een Ting lærte vi bedre end Nutidens Ungdom i Almindelighed: at gaa. En Spadseretur til Odense (frem og tilbage ialt 5 Mil) var kun Legeværk for os.

Vi gik langt for at høre en god Taler. Sangene lød daglig i Hjemmene. Jeg husker tydeligt, at da jeg engang kom hjem, sad min Mor og hendes Søster ganske alene i Stuen med *Morten Eskesens* Sangbog foran sig og sang den ene Sang efter den anden. —

Jeg var ikke ret gammel, før jeg med urokkelig Bestemthed vidste, hvad jeg vilde være: Journalist ved et

Venstreblad! Dette og intet andet! Den, der ved, hvor vanskeligt det er at komme ind ved et Blad, maatte Ønskets Realisation synes ganske udsigtsløs for en Landsbydreng uden Forbindelser og uden en Øre til boglig Uddannelse. Alligevel gik det. Lykken var med. For at have noget at falde tilbage paa lærte min Fader mig i Løbet af to Aar saa nogenlunde sit Haandværk, en brav Mand fra Friskolekredsen laante mig 1000 Kr., og med den Kapital i Ryggen tog jeg efter et Aars Forberedelse Præliminærexamen fra Universitetet i Januar 1895.

Men hvad saa? Forslugen kastede jeg mig over historisk og politisk Litteratur, men fortsatte Studier, som Lysten var til, forbød Mangelen paa Penge. Haandværket vinkede allerede bedrøveligt i Fremtiden, da jeg pludselig efter Folketingsvalget i 1895 gennem min Lærer fik Tilbud om at blive Medarbejder ved »Aarhus Folkeblad«. Jeg tog med Kyshaand imod det og begyndte som Journalist 1. Maj 1895.

»Aarhus Folkeblad« var stiftet af *Grundtvigs* Venner paa Aarhuseggen som et Vaaben mod Bjørnbakkerne. Da jeg kom dertil, var denne Kamp dog stilnet, og Slaget stod paa et andet Felt. »Aarhus Folkeblad« havde fulgt *Frede Bojsen*, men sagde ligesom en hel Fløj af Partiet (*Høgsbro, Ole Hansen* m. fl.) Nej til det storpolitiske Forlig af 1894 og gik med over i Venstrereformpartiet.

Bladets Redaktør var den som Finanslovsformand og Præst senere bekendte *N. Johan Laurson*, hvis Hustru, *Anna Laurson*, ejede og ledede en stor, grundtvigsk Friskole. Jeg spiste og levede i dette kultiverede Hjem og blev behandlet som et Medlem af Familien. Jeg mødte her de samme Tanker, som jeg var fortrolig med fra mit eget Hjem, men ellers var der naturligvis Forskel paa et

akademisk Borgerhjem og et Husmandshjem. I disse venlige Omgivelser fik Landsbydrengen umærkelig visse Kanter slebet af og lærte godt af den kundskabsrige Redaktør.

Kun faa gør sig i Dag et Begreb om, hvor smaa Forholdene kunde være ved et Provinsblad i hine fjerne Tider. Længe var vi kun to paa Bladet, Redaktøren og jeg. Vi besøgede ikke alene Redaktionen, men passede ogsaa Ekspeditionen. Redaktøren skrev Regninger ud, og jeg indførte de, det skal indrømmes, ikke altfor talrige Annoncer. Der var altsaa nok at gøre om Dagen, og Aftenen var gerne besat med Møder, Fester eller Koncerter. Fristunder blev brugt til Bøglæsning. Sporten havde endnu dengang ikke erobret Ungdommen.

I Aarhus tilbragte jeg halvtredie lykkelige Aar og blev saa i November 1897 Redaktionssekretær ved »Fyns Venstreblad« i Odense. I og for sig forlod jeg grumme nødig den jyske Hovedstad, men Tilbudet fra Odense bød mig saa øjensynlige Fordele, at jeg ikke mente at kunne forsvare at afvise det. Tilmed vendte jeg hjem til min Fødested.

Jeg kom heller ikke til at angre Forandringen. Min nye Redaktør, *Carl Slengerik*, var Verdens elskeligste Chef, men følte sig ikke halvt saa interesseret i det daglige Bladarbejde som i udadgaaende politisk Agitation, og fra den første Morgen, jeg tiltraadte, til Afskeden fire Aar efter blev det helt og holdent overdraget mig at sørge for Bladets Indhold, fraregnet den ledende Artikel. Det var et stort Ansvar for en kun 21-aarig Mand, for stort vil man sige i Dag, men jeg lærte journalistisk Arbejde paa alle Omraader og lærte tillige paa egen Haand

at bedømme en Situation, politisk, kommunalt, nyhedsmæssigt og menneskeligt.

I Odense var jeg blevet forlovet, og efterhaanden vilde vi gerne gifte os, men Bladets økonomiske Forhold tillod ikke foreløbig en gift Redaktionssekretær. Saa skete der i Foraaret 1901 — Systemskifteaaaret — det, at Redaktøren af »Frederiksborg Amts Avis«, *Sigurd Berg*, indvalgte i Folketinget, og da han under Samlingen vilde flytte sit Hjem til København, manglede han en Mand til at lede Bladet i hans Fraværelse. Han opfordrede mig til at modtage denne Stilling. Jeg tiltraadte i September 1901, og allerede halvanden Maaned efter blev jeg, lige fyldt 25 Aar, opført paa Bladet som Redaktør. Ansvarshavende Redaktør af »Frederiksborg Amts Avis« blev jeg Nytaar 1905, da Sigurd Berg udnævntes til Indenrigsminister . . .

Begge de Kilder, der er anvendt i ovenstaaende Skildring, er nedskrevet i et af Krigsaarene, Oktober 1941, og i Slutningen af den ene af dem hedder det:

— Naar jeg ser tilbage paa mit Liv, har jeg et Indtryk af, at jeg har haft Held med mig, og at Solen har skinnet paa min Vej. Ikke mindst derved, at jeg har faaet et Arbejde, som er min daglige Tilfredshed. De sidste Maaneder har været de mørkeste i mit Liv, men en sand Filosof ved, at det her i Verden gaar op og ned, og at det sidste Ord aldrig bliver sagt.

I Skoletiden lærte vi, at Historiens Løb deles i tre Hovedafsnit: Oldtid, Middelalder og den nyere Tid. Senere har man sat Verdenskrigen som det store Skel, og vore Børn vil vel nok betragte den nuværende Krig som det samme. Men disse skarpe Skel findes i Virkeligheden

ikke. Enhver Tid bygger videre paa den gamle, Problemerne kan synes ny, men er i Virkeligheden slet ikke saa forskelligartede. Meget af det, vi har tænkt og grundet over, vil en senere Slægt blive stillet overfor. Derfor er Historien en god Læremester at ty til, og den har alle Dage været mit Yndlingsemne. Min Livsbetragtning er bygget paa, at Menneskeheden, for dens egen Skyld skal gaa fremad i Oplysning og Frihed. En saadan Livslære rystes af Øjeblikkets Begivenheder, men jeg kan ikke opgive den. Jeg trøster mig til Historiens Vidnesbyrd, der klart viser to Ting: at de blivende Fremskridt foregaar med smaa bitte Nøk, og at Reaktionstider ufravigeligt afløses af deres Modsætning.

Hovedsagen er, at den varige Linie peger i den rigtige Retning, og det tror jeg paa, fordi jeg *maa* det. — — —

Laurids Hansen havde ikke som sine Brødre arvet Slægtens gode Haandelag. Det mærkedes tidligt. Naar han som Dreng paa Skolevejen kom paa Kant med andre Dreng, var det en af de ældre Brødre, der maatte rage Kastanjerne af Ilden, for Laurids duede ikke til at slaas. Det synes ikke, som Haandelaget blev bedre med Aarene. I en af ovennævnte Skildringer nævner Laurids Hansen, at hans nærmeste nødigt betroede ham at slaa et Søm i Væggen, naar et Billede skulde hænges op. Man var vel bange for, at han skulde ramme sine Fingre i Stedet for Sømmet.

Men at enhver har sin Begrænsning, er der ikke noget mærkeligt i. Til Gengæld var der et Par andre Redskaber, Laurids Hansen saa udmærket forstod at haandtere, og det var Bogen og Pennen. At han var en Læsehest fremgaar tydeligt af foranstaaende. Her skal kun tilføjes

et lille Træk. I Begyndelsen af dette Aarhundrede udkom der en ny Udgave af *Shakespeares Værker*, og den erhvervede Laurids Hansen sig. Da han sammen med sin Familie holdt Sommerferie i Hundested, tog han Værket med, og herude sad han og læste Shakespeare, Bind efter Bind og Dag efter Dag. Han erhvervede sig ved denne omfattende Læsning en udstrakt Viden, der kom ham til megen Nytte i hans bladlige Virksomhed.

Det faldt i min Lod paa et Par forskellige Omraader at faa et ret nært Samarbejde med Laurids Hansen, og det var tydeligt at mærke, at han nærede en brændende Forkærlighed for alt, hvad der tjente til Fremme af Folkeoplysning. »Vi skal ikke være Lyseslukkere,« hørte jeg ham sige flere Gange og sandelig — han var det ikke. Sang og Foredrag, som han havde oplevet det derhjemme paa Fyn, stod stadig hans Hjerte nær.

Ved Efteraarsmøderne paa Frederiksborg Højskole refererede han ofte selv Foredragene. Jeg husker, at Højskoleforstander *Holger Begtrup* engang sagde, at Laurids Hansens Referater var nogen af de bedste, han havde set. Ved saadanne Møder var Redaktør Hansen ikke den udenforstaaende Iagttager, der blot mødte paa Embeds Vegne. Han var *Deltager*. Det havde Begtrup ogsaa lagt Mærke til, og da han engang præsenterede Redaktøren for Komponisten, Højskolelærer *Nutzhorn* fra Askov, sagde han: »Der har været mange Journalister ved vore Møder, men ingen som Redaktør Hansen, han synger altid med, og han kan alle Sangene udenad.«

Laurids Hansen sang ogsaa derhjemme. Han havde i Begyndelsen af Aarhundredet faaet Forbindelse med en anden Fynbo, der havde samme Livsanskuelse som han selv. Det var *O. C. Andersen*, Lærer ved Hillerød Kom-

muneskole, senere Overlærer i Nyhuse. Paa den Tid udkom en Række Bind af »Danmarks Melodibog«, og naar Redaktørens havde Besøg af O. C. Andersen, gik det løs med disse gamle Sange. Man kan vist godt sige, at Laurids Hansen ved en saadan Lejlighed var i Ligeløb for at bruge et *Ludvig Feilbergsk* Udtryk.

Der havde i Hillerød været en Del spredt Foredragsvirksomhed. I December 1882 blev der med Kapellanen, Pastor *H. N. Kemp* som Formand, stiftet en Foredragsforening, ved hvis første Møde Pastor *B. Paludan-Müller* holdt et Foredrag som »at tale Sandhed.« Men efter nogle Aars Forløb gik Foreningen ind. I Midten af Halvfemserne kom der et Opsving i Foredragsvirksomheden. 1895 havde Frøken *Marie Mørk* oprettet *M. Mørks Skole*, og her skete der mange Ting til Gavn for Byens Aandsliv. Som et Eksempel kan vi anføre, at der Vintren 1899—1900 bl. a. blev afholdt følgende Foredrag: *Holger Begtrup* om Oehlenschlägers Udenlandsrejse, Pastor Paludan-Müller om Kulturen, Højskolelærer *Thomas Bredsdorff* om Chr. Winther, Maleren *Viggo Pedersen* om Kunst, Sceneinstruktør *P. A. Rosenberg* om engelsk Litteratur.

Industriforeningen lod ogsaa afholde Foredrag. Om trent paa samme Tid talte *Aage Meyer Benedictsøn* om lilleasiatiske Forhold, *Th. Bredsdorff* om Holberg og Dr. *Edvard Lehmann* om Studenterliv i Tyskland.

De samvirkende Fagforeninger i Hillerød, hvis Formand var Skomager, senere Kontorbestyrer *C. Th. Andersen*, lod ogsaa afholde offentlige Foredrag. Det første var af *Holger Begtrup*, det næste af Adjunkt *V. A. Johansen*.

Men desuden havde der her i Byen i en længere Aar-

række været en Slags halvprivat Foredragsforening, der hidtil havde haft til Huse i Frk. *Hemmerts* Skole. Denne Forening blev i December 1900 omdannet til en offentlig Foredragsforening med V. A. Johansen som Formand. *Frederiksborg Foredragsforening*, som den hed, førte en noget vaklende Tilværelse, og i Foraaret 1904 gik den ind efter at have afholdt 5 Foredrag i Vinterens Løb, men med en ringe Tilslutning.

Men det mærkedes, at Laurids Hansen var kommet til Byen, og han ønskede, at Foredragsvirksomheden skulde holdes i Live, men paa et bredt Grundlag. Fagforeningerne havde heller ikke gjort alt for gode Erfaringer med Hensyn til Tilslutningen til deres Foredrag. C. Th. Andersen henvendte sig da selvanden til Redaktør Hansen og spurgte, om han ikke kunde tænke sig at stifte en ny Foredragsforening, og det kunde Redaktør Hansen udmærket godt. I September 1904 stiftedes saa *Foredragsforeningen for Hillerød og Omegn*, hvis Bestyrelse var O. C. Andersen (Formand), C. Th. Andersen, Adjunkt *Godskesen*, Maskinarbejder *Hasselbalch* og Redaktør Hansen. Den sidste sparede ikke paa Reklamen i sin Avis, og inden Maaneden var gaaet, havde Foreningen 300 Medlemmer. Denne Forening gjorde et godt Arbejde i mange Aar, og man kan vel nok sige, at de to, der trak det meste af Læsset, var O. C. Andersen og Redaktør Hansen.

De samme to var ogsaa Hovedmændene i det Udvalg, der blev oprettet med Henblik paa at faa afholdt et aarligt Fastelavns-Skolemøde, og hvori Pastor *Paludan-Müller*, Frk. *Marie Mørk* og Skoleinspektør *P. Petersen* ogsaa havde Sæde. Man havde haabet paa en mindre, men dog nogenlunde stor Forsamling, men der kom — 600 til

Mødet Fastelavnsmandag 1904. Redaktør Hansen havde flittigt brugt Pennen, og den havde gjort sin Virkning. Holger Begtrup talte om Kundskab og Dannelse, Arkitekt *Holck* indledte en Forhandling om Haandværker-skolen. Dette var Indledningen til Oprettelsen af Hille-rød Haandværkerdagsskole, der traadte i Virksomhed den 3. November samme Aar. Alt dette var om Formiddagen. Derefter var der Fællesspisning, Koncert i Slotskirken Kl. 2, og Kl. 3 talte Seminarieforstander *Stig Bredstrup* om Religionen og Folkeskolen, hvorefter der atter var Ordskifte.

Et stort Program og et vellykket Møde. Men — som O. C. Andersen skrev — »saa megen Herlighed holdt sig nu ikke, først røg Fællesspisningen, saa røg Kirkekon-certen, men selve Møderne holdt sig i mange Aar.«

Ogsaa Julekoncerterne havde O. C. Andersen og Re-daktør Hansen deres Andel i. Men der er jo ogsaa andre Ting. Laurids Hansen var kommet ind i Byraadet og blev dettes Næstformand, samt Formand for Skole- og Biblioteksudvalget. 1933 blev den, der skriver disse Lini-er, Leder af Hillerød Folkebibliotek, og Laurids Hansen blev altsaa min overordnede. I den første Tid spurgte jeg ham vist om lovlig meget, og en Dag sagde han: »Naar jeg først har vist en Mand min Tillid, blander jeg mig ikke meget i det mere.« Jeg forstod Vinket, og jeg bestræbte mig siden for at klare mig selv.

At Redaktør Hansen var et hurtigt Hovede, vidste jeg i Forvejen. At han var en frisindet Chef, oplevede jeg nu. At han var en resolut Natur, der var i Stand til at tage et Ansvar, fik jeg et Bevis paa under Verdenskrigen. I disse Mørketider var der en Trang til Læsning som aldrig før, Udlaanet steg og steg, og en Dag efter Juleferien

1940 gik jeg ned til Redaktøren: »Dette her kan ikke gaa længere. Vi har 5 Timers Aabningstid om Dagen, og vi kan overhovedet ikke ekspedere alle de Mennesker. Vi maa have Udlaanstiden forlænget.« — »Hvor meget?« spurgte Redaktøren. »Til 7 Timer daglig,« svarede jeg og tog Munden fuld. »Det skal De faa.« — »Men vi maa ogsaa have flere Penge til Bøger. Vi kan ikke betjene Befolkningen forsvarligt med det Beløb, der er afsat paa Budgettet.« — »Hvor meget har De tænkt Dem?« — »2000 Kr. ekstraordinært.« — »Det kan De regne med.« — »Men naar Udlaanstiden forøges med 2 Timer daglig, maa Pigerne, der gør Arbejdet, ogsaa have noget mere for det.« — »Selvfølgelig. Deres Løn maa forhøjes tilsvarende. Hvornaar mener De, den nye Udlaansordning skal træde i Kraft?« — »I Morgen,« svarede jeg. »Det har jeg ikke noget imod.« Og dermed var Audiensen forbi. Vi stod begge lige inden for Døren til Redaktørens private Kontor, og det hele varede højst fem Minutter.

Jeg skyndte mig af Sted for at faa de nye Aabningstider averteret i Byens fire Blade, og Dagen efter kunde vi klare hvad som helst. Jeg var fuld af Beundring for den Forstaaelse af en vanskelig Situation, som jeg havde mødt, og for den Myndighed og Vilje til at bringe Tingene i Orden, Laurids Hansen havde udvist.

Det skal heller ikke glemmes, at da *Nordsjællandske Museumsforening* blev stiftet ved et Møde paa »Kronprinsen« den 23. Oktober 1922, var Redaktør Hansen en af de første, der tegnede sig paa Medlemslisten. Han blev straks valgt ind i Bestyrelsen, hvor han havde Sæde til sin Død. Han gjorde her som alle Steder et værdifuldt Arbejde.

Laurids Hansen havde let ved at forme Ordene, ogsaa

naar det drejede sig om bunden Stil. Det fik han Brug for, da Mindestenen for *Lars Larsen* blev rejst. Redaktør *Holger Bernild* havde stillet Forslag om, at man rejste en Mindesten paa Lars Larsens Grav paa Vejby Kirkegaard. Der blev nedsat et Udvalg og Sagen bragt i Orden. Mindestenen blev afsløret den 31. Oktober 1929. Laurids Hansen holdt Afsløringstalen, og da Dækket faldt, læste man følgende Indskrift paa Stenen:

Folketingsmand / Lars Larsen / F. i Vejby 1839 / D. i Hillerød 1927.

Bonde og Tingmand af Mulden runden,
halvt Digter og Drømmer paa Hjærtebunden.
Vor Hjemstavns Liv i henfarne Dage
trofast i Mindet du kaldte tilbage.

Dette Vers var altsaa skabt i Laurids Hansens Hjerne. At Besættelsestiden gik Laurids Hansen nær, er forstaaeligt. Men saa meget større var hans Glæde ved Befrielsen. Som Byraadets Næstformand fik han overdraget det ærefulde Hverv at holde den første Tale i Hillerød Byraad efter Befrielsen. Dette Møde fandt Sted den 11. Maj 1945, og Laurids Hansen udtalte: Formændene for Byraadets Grupper er enedes om at samle Raadets Stemning gennem følgende Udtalelse: Overalt, hvor danske Mænd og Kvinder i disse Dage samles, forenes de i en dyb og inderlig Glæde over Befrielsen fra Fremmedaaget. Byrådet deler helt og fuldt denne Følelse. Der har i Besættelsestiden været lagt et langt større Arbejde og Ansvar end normalt paa de kommunale Repræsentanters Skuldre, men selv om Fredstidens Lettelser paa dette Om-

raade maa hilses med Tilfredshed, rinder vor Glæde over det skete af langt større og rigere Kilder.

Aldrig har Danmark været saa fuldstændig og saa naadeløs underkuet som i disse onde og ydmygende Aar. Aldrig synes Mulmet at have sænket sig saa nattesort om vort Land, men selv i de tungeste Timer mistede vi aldrig Troen paa, at Retten og Sandheden skulde sejre. Nu er disse Forhaabninger gaaet i Opfyldelse. Dybt bevægede til vort Væsens inderste Rod har vi oplevet den store Dag, der nedstyrkede Voldstyret, der genskabte Danmarks Selvstændighed og gav vor haardt hjemsogte Verdensdel Fred.

Denne uforglemmelige Sejrens Dag er først og fremmest naaet ved vore Venners, de mægtige allierede Staters, de store frihedselskende Folks Ofre og Anstrengelser, der viste, at Folkestyre ikke som paastaaet betyder Svaghed, men Styrke. Ogsaa fra vor lille Kreds skal der i Dag lyde en varm og dybtfølt Tak til de allierede, fordi de aldrig tabte Maalet af Sigte, men under Blod, Sved og Taarer mandigt og djærvt holdt ud, til Verden var befriet fra Despotiets snærende Lænker, og de brutale Undertrykkere var styrtet i Støvet.

Takken skal imidlertid ogsaa have en dansk Adresse. Naar Danmark med Ære kan indtage sin Plads i de frie Nationers Række, skyldes det, at det danske Folk — taget som Helhed — af et fuldt Hjerte stod paa Frihedens Side, og at Modstanden mod Undertrykkerne blev organiseret og aktiviseret.

Hvad Modstandsbevægelsen har betydet af Værdi for Danmark, skal aldrig glemmes saa lidt som de dyre Ofre, der blev bragt af Liv og Sundhed. Vore faldne skal

tværtimod mindes med Ære, og der skal lyde en ligesaa varm som oprigtig Tak til Modstandsbevægelsen for, hvad den har udrettet og betydet. Dens Arbejde har væsentligt bidraget til at styrke vort Fædrelands Stilling og til at præge det danske Folks Sind.

Tanken om at give Takken Udtryk som et varigt Minde kan heller ikke være os fremmed. I Arbejdet for Danmarks Befrielse gør vi ikke Forskel paa ung eller gammel, Mand eller Kvinde, rig eller fattig. Men der maa alligevel gives Plads for en Tak til Ungdommen.

De ældre fandt undertiden, at Ungdommen havde faaet Friheden for let og derfor ikke begreb dens vældige Værdi. Opfattelsen viste sig forkert. Da det gjaldt paa Prøvens Dag, gik Ungdommen foran, frygtløs og offerberedt. Heller ikke dette skal gaa i Glemme.

Saa vandrer vi da atter fra Festens Stund ind i Arbejdets Hverdag. Vanskelighederne kan blive store nok, men de nedslaar ikke vort Mod, thi den største af dem alle, Tyranniet, er overvundet og maa vige Pladsen for den gode Vilje. Lad os da hver enkelt gaa ud til Gerningen besjælet af Lyst til at fylde sin Plads. Saa ærer vi dermed Fædrenes gamle Land og er med til at genrejse det nye, frie Danmark.

Laurids Hansen døde ind under Jul 1954, han efterlod sig Hustru, Fru *Rigmor Hansen*, født Langkilde, og to Børn, Datteren *Gerda Hansen*, der er Kontorchef i Finansministeriet, og Sønnen Redaktør *Helge Langkilde*, Hillerød.

Den gamle Redaktør blev begravet paa Hillerød Kirkegaard den 28. December. Pastor *Kiilerich* talte, og de Salmer, der blev sunget, var udvalgt af den afdøde selv.

Særlig Vægt havde han lagt paa Ingemanns Sang »Jeg saa kun tilbage«, der blev sunget Solo. Og her var det især sidste Vers, der stod Laurids Hansens Hjerte nær:

Men *naar* under Solen ej Sjælen, hvad den vil, —
saa er der andre Sole og andre Stjerner til.
Og slukkes alle Sole og Stjerner engang —
dog Livets Kilde springer, hvor evig den sprang.

TRYKTE KILDER

O. C. Andersen: Redaktør Hansen in memoriam, Frederiksborg Amts Avis 31. Dec. 1954, samt en Række andre Nekrologer i nævnte Blad.

VII

KAY ULRICH

Den, der Fredag Eftermiddag den 27. Februar 1948 cyklede op ad Slotsgade i Hillerød, maatte nødvendigvis føle sig forbløffet over den Mængde af Dannebrogflag, der vemodigt vajede paa halv. Hvad var der sket?

Der var sket det, at Amtmanden over Frederiksborg Amt, *Kay Ulrich*, om Natten var død af et Hjerteslag, kun 58 Aar gammel. Dette var ikke blot et Tab, fordi man havde mistet en dygtig og afholdt Embedsmand, men det virkede smerteligt, fordi denne Embedsmand tillige var et levende Menneske og af mange følte som en Ven, selv om de slet ikke stod ham nær rent selskabelig set.

Der er derfor al mulig Grund til her i »Købstadfolk« ogsaa at indlemme Kay Ulrich blandt de nordsjællandske Navne, vi gerne vil mindes.

Slægten var i flere Generationer Forstmænd. Det gjaldt saaledes Kay Ulrichs Farfar *G. A. Ulrich*, der var Forstinspektør. Dennes Søn, *Niels Broch Ulrich*, der var født i Lellinge Skovridergaard 1860, valgte Officersvejen og avancerede til Generalmajor og Direktør for Krigsministeriet. Hans Søn, Kay Ulrich, der var født den 22. Fe-

bruar 1890, gik ogsaa sin egen Vej. Han blev først sat i Skole i Nyborg, siden i Viborg, og da Familien derfra flyttede til København, kom han i Østre Borgerdydskole, hvorfra han blev Student 1907.

Han har nok været en livlig Elev. Velbegavet var han, man kunde maaske endda sige særdeles velbegavet, og han havde et aabent Blik for det komiske. Der er sikkert ikke hændt ret mange Pudsigheder i Klassen, hvad enten de var foranlediget af Kammeraterne eller af Manden paa Katederet, uden at han har opfattet dem og ladet dem gaa videre, muligt i let forbedret Stand.

Senere fulgte han sin gamle Skole med megen Interesse, og da Østre Borgerdydskole 1937 fejrede sit 150 Aars Jubilæum med et digert Festskrift, granskede Kay Ulrich det nøje og fandt i det biografiske Afsnit en saadan Buket Trykfejl, at han paa Grundlag heraf Aaret efter udarbejdede et lille Skrift »En personalhistorisk Skitse« paa 9 Sider, som han sendte ud til Venner og Bekendte.

Slog Trykfejlene ikke til, greb han selv ind, og en Brander gik han ikke af Vejen for. Som for Eksempel: »I dette Afsnit, der hedder »Personalialia«, genfinder man Borgerdydens Frugter fra 1789 og helt op til vore Dage. Begyndende med Borgerdydens første Student, *Hans Bastholm*, fortsættes Linien i nogenlunde nøjagtig nummereret Rækkefølge ned til Nr. 1959 *Børge Frederik Witt*, hvilket altsaa viser, at hele den mellemliggende Skare — hvad man jo paa Forhaand maatte formode — har naaet vidt.«

1913 blev Ulrich juridisk Kandidat, men dermed var Banen ikke fri. Den 26. Maj samme Aar blev han indkaldt til Tjeneste ved Garden, og den Tid blev heller ikke

kedelig. Her var ogsaa et og andet at iagttage, som kunde bringe Smilet frem, og som var værd at gemme til senere Brug.

I et Interview fortalte Ulrich mange Aar efter følgende Tildragelse. En Dag kom han og hans Sidemand i en Gymnastiktime forkert ned ad Tovet. Deres Uheld irriterede den Kornet, der havde Øvelsen. Han sagde til Sidemanden: »Hvad er De, 6?« — »Cand. jur., Hr. Kornet,« svarede Manden. »Og De, 7?« sagde han til Ulrich. »Cand. jur., Hr. Kornet,« svarede Ulrich. »Det anede mig s'gu,« sagde Kornetten, »I er to Alen af et Stykke. Hvad er Deres Far, 6?« — »Gaardejer,« svarede Sidemanden. »Det stemmer,« sagde Kornetten, »De er en Bonde! Og Deres Far, 7?« — »Generalmajor og Direktør for Krigsministeriet, Hr. Kornet,« svarede Ulrich, som sandt var. — Saa gik Holdet over til næste Øvelse.

Vi gengiver i Forbifarten endnu en Oplevelse. Ulrich havde engang ved Skarpskydning ude paa Amager skudt et Par Pletsrud, vistnok paa 400 m, og følte sig virkelig stolt, da Skydelæreren sagde: »Det var s'gu godt skudt, syv,« men af Frygt for at være gaaet for vidt med sin Ros tilføjede han: »Jeg skal sige Dem, det er altid de største Dvaskere, der skyder bedst!«

Senere dvælede Ulrich ofte og gerne ved sine gamle Garderminder, som han nedskrev og i smaa, nydelige Tryk udsendte som Nytaarshilsen. Det var ikke blot de muntre Optrin, han friskede op, men ogsaa adskilligt andet. Hør blot her:

»Da vi var til Fægtningskydning i Frederiksværk, var jeg efter Marchturen fra Hillerød blevet udtaget til Lejrvagt ved Arresødal. Jeg blev i denne min forholdsvis op-højede Egenskab beordret til at purre Musikkorpset ud

om Morgen. Det var slet ikke noget let Arbejde at faa d'Herrer ud af Halmen. Det var unægtelig ogsaa en noget ufuldkommen Mundering, de mødte op i. Men da de først var blevet stablet op i 3—4 Striber og fik Luft i Instrumenterne, fik vi en Reveille at høre, som faa Afdelinger kan opvise Magen til. Musikkorpset drog ned gennem Lejrgaden blæsende Pariserindtogsmarchen med et saadant Smeld og en saadan Virtuositet, at den sædvanlige Hornhyler, der plejede at indlede det militære Dagværk med sin morgentriste Trutten, kunde gaa hjem og lægge sig. Og samtidig stod Solen op ude over Arresø og forgyldte hele det skønne Sommerlandskab med sin Straaleglans. Det var ikke langtfra, at selv en Rekrut kunde henfalde til at anstille visse poetiske civile Betragtninger trods Morgensurhed og Søvnighed.

Da vi saa marcherede hjem fra Frederiksværk og naaede Hillerød, blev Musikkorpset igen spændt for Bataillon, og vi drog ind gennem Byens Gader med fuldt Drøn. Da vi naaede Torvet med den skønne Udsigt over mod Slottet, satte Musikken i med en smeldende March. Netop paa Baggrund af de foregaaende Døgns Nattevaagen og Anstrengelser følte Musikken og Sceneriet som en Oplevelse, der fremkaldte den Fornemmelse af en kølig Kildren ned langs Rygraden, som kun indfinder sig ved de sjældne Lejligheder, hvor Styrken af et Skønhedsindtryk og Sindets Modtagelighed gaar op i en højere Enhed.

Blandt Tilskuerne var ogsaa en af mine Onkler, der var gammel Løjtnant i Garden, og to af hans smukke Døtre. Da vi senere holdt Hvil udenfor Hillerød i Store Dyrehave, var det naturligt, at jeg underholdt mine to Kusiner, der havde forskellige Forfriskninger med til

mig. Da jeg stod og talte med dem, kom Chefen for Rekrutskolen, daværende Kaptajn *Ivan Carstensen*, hen til mig og bebrejdede mig, at jeg ikke benyttede Tiden til at hvile ud i Græsset. Vi havde en meget lang March foran os, og jeg havde tidligere haft Vrøvl med Bentøjet. Men da Kaptajnen saa mine Kusiner, bøjede han sig chevale-resk for dem og udbød: »Nej! Naar man har saadanne Kusiner, forstaar jeg, at man ikke har Tid til at holde Hvil.«

Saa drog vi videre, en lang trættende Trasketur med kun et Par Timers Blund paa en Mark ved Blovstrød, og dog — da Morgenen gryede, og vi nærmede os Jægersborg, satte de skingrende Piber og buldrende Trommer igen Liv i de trætte Lemmer, saa vi ikke behøvede at skamme os over Indmarchen. Det er skam ikke alene de gamle Dragonheste, der vrinsker og knejser med Hovedet, naar de hører de kendte Toner. Nej! Mangen en gammel Garder har forladt sit højtidelige Skrivebord, sin Disk eller sit Værksted og stukket Hovedet ud af Vinduet eller Gadedøren, naar han hørte Gardens Piber og Trommer nærme sig, og han følte Takten spjætte i Benene og Læberne spidse sig til for at fløjte med paa de gamle Melodier.«

Efter et Par Aar at have været Sagfører- og Amtsfuldmægtig blev Kay Ulrich 1915 Assistent i Indenrigsministeriet, og her faldt han saa godt til, at han hurtigt naaede frem til overordnede Stillinger. 1921 blev han Fuldmægtig, 1928 Kontorchef og 1932 Departementschef. Han var en Mand, der kunde sine Ting, men han havde samtidig en levende Forstaaelse af, at det var Mennesker, han havde med at gøre, og ikke udelukkende

Paragraffer. Og saa havde han sin Humor i Behold. Den var ham til megen Støtte, og med den opmuntrede han ofte sine Omgivelser.

I de bevægede Paaskedage 1920 havde han en pudsig Oplevelse. Ministeriet *Zahle* var gaaet af, Overformynder *Friis* havde dannet et Forretningsministerium, og i dette var den mangeaarige Departementschef *Henrik Vedel* blevet Indenrigsminister i Stedet for *Ove Rode*. I Indenrigsministeriet var *Gamle Schmidt* Bud. Han var kommet fra store Herskabshuse og bevarede Livet igennem Sansen for det formelle og korrekte. En Dag efter at Ministerskiftet var sket, kom *Ove Rode*, der et Øjeblik havde glemt, at han *havde* lagt Distinktionerne, op i Budstuen og sagde henkastet til *Schmidt*: »Er *Vedel* derinde?« *Gamle Schmidt* saa paa den tidligere Indenrigsminister og sagde saa: »Vil Hr. *Folketingsmanden* være saa elskværdig at tage Plads, saa skal jeg se efter, om Ministeren er at træffe.« —

Ulrichs Arbejde var baade stort og mangesidigt. I 1930 maatte han, skønt overlæsset med Arbejde, overtage Formandshvervet i fem Indlemmelseskommissioner, der var nedsat i Anledning af en Række Indlemmelser af Landsogne i *Kolding Kommune*. Disse Forhandlinger var lange og besværlige. *Kay Ulrich* fortæller herom, at de en natlig Stund — det var langt over Midnat — var naaet til Forlig med et af Sogneraadene. De havde været henne paa Hotel »*Kolding*« at spise og vendte nu tilbage til Raadhuset for at underskrive Overenskomsten, der imidlertid var blevet renskrevet. Byens og Amtets Repræsentanter havde skrevet deres Navne under. Der manglede kun Sogneraadsformandens, men da han sad med Pennen

i Haanden, erklærede han pludselig: »Nej, inden A gik hjemmefra i Morges, lovede A mig selv, at denne her Pen ikke sku' underskriv' noget Forlig.«

Træt og udkørt for Argumenter slog Ulrich ham haardt paa Skulderen og stak ham sin egen Fyldepen i Haanden, idet han sagde: »Saa kan du F..... g... m.. skrive under med denne her!« Og saa skrev Manden under.

I Ulrichs Skrift »To Lykønskninger«, Nytaarshilsen 1946, handler den første om Indlemmelserne i Kolding og den anden om *Bertel Dahlgaard*, der var Indenrigsminister i det andet Ministerium *Stauning* fra 1929 til 1940. Da store Dele af Indenrigsministeriets Lovgivning var i Støbeskeen i dette Tidsrum, blev der arbejdet meget haardt. Baade Embedsmænd og Minister havde ofte nok at gøre ikke blot om Dagen, men til Tider ogsaa om Natten.

Men var Arbejdet strengt, foregik det under fornøjelige Former, og de muntre Episoder, der indtraf, bidrog til at oplive Sindene. En Dag kom saaledes Ministerialbetjent *Nielsen* ind til Ulrich og meddelte, at en Dame baade ønskede at tale med Ministeren og Departementschefen. »Og,« tilføjede han med et Glimt i Øjet, »hun har to store indpakkede Flasker med.« Han spurgte, hvem han først skulde vise hende ind til. »Til Ministeren selvfølgelig,« svarede Ulrich, der vidste, at hun kom for at takke for en Bistand, Ministeriet havde ydet hendes Mand i en vanskelig Indlemmelsessag. Stor var derfor Ulrichs Skuffelse, da hun omsider naaede frem til ham, og begge Flasker var blevet hos Ministeren. »Trøst Dem, Departementschef,« sagde *Dahlgaard* bagefter til Ulrich, »det var Æblemost, og det kan jeg vist bedre lide end De.«

Bertel Dahlgaard interesserede sig stærkt ogsaa for Ministeriets almindelige Sager og tog ofte ud i Marken for at tale med Folk og se paa Tingene. »Jeg har saaledes,« skrev Ulrich, »en sildig Nattetime været med ham paa Togt i en Pløjemark i Nordsjælland for at prøve de underlige Aftenluftte fra et Affaldskogeri i et landligt Villakvarter.«

Men til andre Tider var de ude sammen til festlige Sammenkomster i Form af kommunale Møder, Købstads-jubilæer o. l. Det var for Ulrich en beroligende Følelse at være sammen med Ministeren, for saa kunde han spise sin Mad i Ro i Forventning om, at Ministeren holdt Svartalen. Paa dette Punkt havde Dahlgaard en særlig Evne, men engang kom det dog bag paa ham, og han vendte sig mod Ulrich og hviskede: »Hvad skal jeg sige?« — »Samarbejde,« hviskede Ulrich tilbage, og saa holdt Bertel Dahlgaard en udmærket og virkningsfuld Tale om Samarbejde.

Det er dog ikke muligt at forlade disse Rejser uden at gengive en Begivenhed, der ikke ligefrem var tragisk.

Ved et Festbord med flere Hundrede kommunale Gæster skulde en Taler bl. a. hylde Indenrigsministeren, og han begyndte saaledes: »Det er med den største Betænkelighed, jeg tager Ordet i denne Forsamling, hvor der er saa mange fremragende og kloge Mænd til Stede, men saa er her paa den anden Side ogsaa Indenrigsminister Dahlgaard . . .« Ministeren lo, saa Taarerne trillede, og et Amtsraadsmedlem lænede sig tilbage paa sin Stol og morede sig saa kraftigt, at Ryglænet gik af, og han faldt paa Gulvet med et Brag, hvad der naturligvis yderligere forøgede Munterheden.

Var disse Aar end strenge, hvad Arbejde angaar, var

de ogsaa lærerige, og det i mere end een Henseende. De skaffede Kay Ulrich en Dannelse, som enhver maa arbejde og leve sig til. Jeg tager her Dannelse i en anden Betydning end den ydre, saadan som Ordet ofte opfattes. Jeg erindrer, at Højskoleforstander *Holger Begtrup* i et Foredrag for et halvt Hundrede Aar siden beskæftigede sig med Begrebet Dannelse. Dette Ord er defineret paa mange Maader, men Begtrup havde sin egen Forklaring. »At være dannet det er at forstaa,« sagde han.

At Kay Ulrich, der var opvokset i Embedsmandskredse, tidligt havde erhvervet sig den selskabelige og den kundskabsmæssige Dannelse, er selvsagt. Men den Dannelse, der ligger i at forstaa andre Mennesker, erhvervede han sig i betydeligt Omfang i disse Aar.

Siden 1937 udsendte Kay Ulrich de tidligere nævnte Nytaarshilsener, der — som han engang skrev i et Brev til mig — »for Hovedpartens Vedkommende indeholder spredte »Erindringsforskydninger« fra min Fortid.« I et saadant Skrift gengiver Ulrich 1946 en Grundlovstale, og der omtaler han vort Folkestyre i følgende Linier:

»Rigsdagsmedlemmerne kan med Sandhed sige, at intet menneskeligt er dem fremmed. I Rigsdagen mødes Læg og Lærd, praktisk Erfaring og teoretisk Viden i en befrugtende Vekselvirkning. At Rigsdagsgerningen med eller uden Grund kan og maa være udsat for Kritik, er givet. Det er i Overensstemmelse med selve Folkestyrets Formaal. Men har man siddet i Rigsdagens Forgaard og i Dagens travle og Nattens tavse Timer været med til Lovenes Forberedelse og Omkalfatring, saa forstaar man Betydningen af den Stræben, som samler Folk af de forskellige Anskuelser om et Arbejde for Helhedens Vel.

Maatte blot dette Hensyn altid være Ledestjernen, som det var det i Krigens Tid.

At denne Stræben efter i Fordragelighed at fremme hele Samfundets Vel er Drivfjederen for de fleste, forstaar man ogsaa, naar man ser, hvorledes selv de haardeste politiske Modstandere kan mødes i indbyrdes Forstaaelse eller Venskab. Som Dreng i Provinsen havde jeg den Lod at være venskabeligt forbundet med Drengene baade i Borgerskolen og i Latinskolen, og det skønt de to Parter krigedes bravt. Senere hen under min Færden i Rigsdagen mellem Folk af forskellige Partier havde jeg tit den samme Fornemmelse, som da jeg hørte til i to forskellige Lejre i min Barndom.

Det kunde være mærkeligt at fatte, at de selv samme Mennesker, som i Salen lige havde maalt hinanden Bøtten fuld, en halv Time efter kunde sidde fredeligt sammen over en Kop Kaffe med blødt Brød og drøfte Dagen og Vejen som gode Venner. Men jeg lærte at forstaa, at der deri slet ikke var noget vrangt eller galt. Det var naturligt og rigtigt og fremmende for Opnaaelse af positive Resultater af et politisk Samarbejde mellem Partierne. Det var jævnt og ligetil og derfor ægte dansk.« —

Det var en høj, smuk Mand med et blidt Smil paa Læben, der den 1. Juni 1939 holdt sit Indtog i Amtmandsboligen paa Frederiksborg Slot. Det var en Mand, der over for alle forstod Samarbejdets Kunst. Foruden sit Embede røgtede han i Aarenes Løb mange andre Hverv. Han var Formand for Tilsynsraadet for Frederiksborg Amts Sparekasse, for Repræsentantskabet for Frederiksværkbanen, for Gribskovbanens Bestyrelse, for Foreningen »Norden«s Hillerødafdeling, for Bestyrelsen

for Dronning Louises Børnehospital, for Administrationen for Julius Skrikes Stiftelse osv. En af de største Poster, han fik overdraget, var Stillingen som Formand for Hovedstadskommissionen, der blev nedsat 1939 med Henblik paa Nabokommunernes Indlemmelse.

I det hele glemte han ikke København. Da »Hesten« paa Kongens Nytorv — Christian V's Rytterstatue — var ved at synke i Knæ, stillede Ulrich sig i Spidsen for den Komite, der vilde skaffe Midler til Opstillingen af en ny Hest. Den kunde Hovedstaden nemlig ikke undvære. Om den dansede de nyudsprungne Studenter rundt ved Midsommertid, og den udgjorde i det hele et værdifuldt Træk i Bybilledet. Det var en stor Dag for Kay Ulrich, da han den 22. Maj 1946 kunde afsløre den nye »Hest«, der var støbt af Bronze, mens den gamle var formet af det mere skrøbelige Bly. Nu var altsaa det Maal naaet.

Amtmand Ulrich var ogsaa Formand for det Udvalg, der arbejdede for Rejsningen af Sveasøjlen i Helsingør. Ogsaa dette Arbejde blev ført til Ende.

Inden for Amtets egne Omraader var Indvielsen af Frederiksborg Amts Centralsygehus 1943 en af Kay Ulrichs store Dage.

Det nye Sygehus gav forøvrigt Amtmanden Anledning til ved Hjælp af en af sine Vittigheder at vinde en Sejr over den, der skriver disse Linier, og det gik saaledes til. Hillerød Folkebibliotek, som jeg dengang var Leder af, havde paa det gamle Sygehus indrettet en Filial, hvorfra en af Bibliotekets Medhjælpere laante Bøger ud til Patienterne. Denne Filial blev overført til det nye Sygehus og moderniseret paa forskellig Maade, hvorved det hele blev tidssvarende, men ogsaa langt mere kostbart for

Biblioteket. Man havde derfor ansøgt Sygehusudvalget, som Amtmand Ulrich var Formand for, om en Forhøjelse af den Godtgørelse, Biblioteket hidtil havde modtaget af Amtet, men Resultatet blev et Afslag. Bibliotekets Grunde var imidlertid saa solide, at jeg ikke ønskede at give op, hvorfor jeg søgte en Samtale med Amtmanden. Da jeg i hans Arbejdsværelse blev anbragt i en Stol lige over for ham, havde han paa Bordet foran sig lagt en Stabel Dokumenter — gult Konceptpapir — som skulde tjene til at paaavise, hvordan Hillerød By i sin Tid havde taget Amtet ved en Aftale angaaende det nye Sygehus. Jeg formentede imidlertid, at hele denne Sag var Biblioteket ganske uvedkommende, da vi havde en særlig Aftale. Dokumenterne virkede altsaa ikke. Men ak, Amtmanden kendte mig for godt, og det undsaa han sig ikke for at benytte sig af.

Jeg fulgte hans Minespil nøje og konstaterede pludselig en Vejrforandring. Der blev noget let medfølelse over Amtmandens Tone, og Blikket ændredes svagt, da han sagde: »Ja, vi havde en meget stor Dagsorden den Dag, Deres Andragende var for. Der kunde ikke blive ret megen Tid til hver Sag, og saa kom Deres for paa et uheldigt Tidspunkt. Udvalget havde netop drøftet Sygehusets Udgifter til Barberens Betjening af de mandlige Patienter, og denne Udgift, der hvilede paa en Tarif og derfor ikke lod sig ændre, blev en Del større, end man havde ventet. Der var derfor en noget trykket Stemning, da Deres Andragende kom for« — en kort Pavse — »men De kan naturligvis hertil svare: »Hvad rager det mig!«« Ordet »rager« blev ganske let understreget. Det var iøvrigt ufornuddent. Jeg brast i Latter og følte med det samme, at Slaget var tabt. Den, der formaar at bringe sin

Modpart til at le, har faaet Overtaget. Amtmand Ulrich tog overmaade elskværdigt Afsked med mig. Det havde han for saa vidt ogsaa Grund til, som han havde sparet Amtet for en Merudgift paa 400 Kr. Saa meget havde jeg nemlig haabet at komme hjem med. Men jeg har mange Gange siden moret mig over denne Episode.

At Kay Ulrich var en Mand af Kultur, er selvsagt. Men han var ogsaa en Mand af *Aand*, og det siger adskilligt mere. Han var hjælpsom af Natur, og bad man ham om at holde en Tale ved den eller den Lejlighed, sagde han ikke nej.

Han havde kun været her i Byen et Aars Tid, da Nordsjællandsk Museumsforenings Udstillingsbygning blev indviet den 6. Juli 1940. Museumsforeningen havde altid kunnet hente Støtte hos Stedets Amtmænd. Kammerherre *R. Howard Grøn* sad i Bestyrelsen fra Foreningens Stiftelse 1922 til 1931, Kammerherre *W. Oxholm* fra 1931 til 1939, og derefter blev Ulrich valgt ind for senere at overtage Posten som Næstformand, et Hverv hans Efterfølger og Slægtning, Amtmand *J. Saurbrey*, paatog sig efter ham.

Men i 1940 var Kay Ulrich altsaa »ny paa Egnen«, og dog mødte han op ved Indvielsen og holdt en god Tale, som der er Grund til at gengive en Del af her. Manuskriptet er i min Besiddelse, og den første Del af Talen lød saaledes:

»I sin Sang til Fædrelandet skriver *H. C. Andersen*: »Gud giv dig Fremtid, som han gav dig Minder.« Disse Ord giver netop nu Genklang i alle danske Sind. Denne Genklang har faaet en særlig dyb og inderlig Tone i disse Dage, fordi det, der foregaar omkring os, faar os til at føle Samhørigheden ved vort Fædreland saa stærkt som

nogensinde før. Denne Samhørighed har først og fremmest Rod i det danske Folkefællesskab, som vi har set dette bekræftet i mandige Ord fra vor Konge og nylig ved en enig Beslutning af Folkets Repræsentanter. Dernæst bunder Samhørigheden i vor uløselige Tilknytning til den Jord, hvor vi hører til. Har vi ikke følt denne Tilknytning saa stærkt i denne solgyldne Sommer her i Nordsjælland, hvorom *Sofus Michaëlis* skriver:

Hvad er det for en Sommer,
der gyldendiset kommer
og smiler for min Rude
og dugger for min Dør?
Den skønne Kyst derude
med grønne Skove vinker,
og Sundets Sølvstrøm blinker
og bølger bort i Sang.

Men det er ikke alene vor Kærlighed til Naturen, der knytter os til den Jord, hvor vi er født, hvor vi har hjemme, men det er Kærligheden til vor Kultur og vor Historie. Men er denne Følelse saa stærk netop i disse Dage, og tænker vi maaske paa 6. Juli-Dagen særlig paa vore Minder, saa maa det — trods Tidernes Tynge — siges at være en lykkelig Dag at aabne et Museum paa. Et Mindested for alt det, der knytter os til denne Egn.

Denne Egn, denne Landsdel strækker sig mod Syd fra Rungsteds Lyksaligheder og Hirschholms sjunkne Terrasser over Kongeslottenes Taarne og Tinder til Esrom og Gurre til Kysten ved Kronborg og Tisvilde. Den rummer i Sandhed Minder vel værd at vogte. Der er da god Grund til at glæde sig over, at dette Museum for Egnens Minder er blevet rejst . . . .«

Amtmanden sluttede: »Jeg vil udtale Amtsraadets gode

Ønsker for dette Museum, der saa inderligt er knyttet til det Omraade, som er Amtsraadets Arbejdsfelt. Jeg vil ønske, at Lederen vil faa Held til at gøre de døde Genstande i Montrene levende. Jeg vil ønske, at milde Gaver vil øge Museets Minder fra Fortiden. Jeg vil ønske, at navnlig Ungdommen vil finde Vej til dette Sted for at høste Nytte og Glæde af de Værdier, de Skatte af Skønhed og Erfaring, som her skal samles.

Maatte dette Sted blive et Led i den Kæde, der knytter os til Fortiden her paa denne Egn og yde sit stiltfærdige Bidrag til, at en stærk og handlekraftig Ungdom kan løfte Arven efter sine Forfædre. Det, vi føler ved denne Lejlighed, kan jeg udtrykke smukkest og klarest ved at citere disse Linier af Johannes V. Jensens Danmarkssang:

Alvorlig taler ved Alfarvej
med Grønsvær tækket de gamles Grave:
Henfarne Slægter — forglem dem ej!
I Arv de gav dig en ædel Gave.
    Henfarne Slægter
    i Landets Marv
    sig ej fornægter.
    Bevar din Arv!

Hvad Haanden former, er Aandens Spor.
Med Flint har Oldbonden tømret, kriget.
Hver Spaan du finder i Danmarks Jord
er Sjæl af dem, der har bygget Riget.
    Vil selv du fatte
    dit Væsens Rod,
    skøn paa de Skatte,
    de efterlod!

Med disse Digterord bringer jeg Amtsraadets Lykønskning til dette Museums Aabning og gode Ønsker for Museets Fremtid.«

Den 29. April 1941 holdt Kay Ulrich en Tale ved Hil-

lerød tekniske Skoles Aarsafslutning. Ogsaa denne Tale viser, at der var gjort et grundigt Forarbejde. Den vidner om megen Belæsthed og er fuld af dybe Tanker og gode Raad.

Kay Ulrich havde i de fleste af sine Manddomsaar sit Virke i Indenrigsministeriet, og i de sidste ni Aar beklædte han her i Nordsjælland Amtets højeste Embedsstilling. Mange vilde maaske tro, at han i alle disse Aar havde kunnet gaa og have det mageligt og rart. De foranstaaende Linier viser forhaabentlig, at dette var en Misforstaaelse, hvad Mageligheden angik. Ulrich var en aktiv Natur, og han hyldede det gamle Ord: Hellere slides op end ruste op. Jeg tror faktisk, at Amtmand Ulrich sled sig op.

Som tidligere nævnt døde han den 27. Februar 1948. Hans Hustru, *Erica Louise Ulrich*, Datter af Grosserer *Alfred Bojesen*, var blevet Enke og deres to Sønner faderløse.

Kay Ulrich blev bisat fra Frederiksborg Slotskirke, og det faldt naturligt, at hans gamle Præst, *Oscar Geismar*, talte over ham. Kay Ulrich havde i sin Tid hørt til Geismars Menighed, og han glemte ikke denne Mands myndige Forkyndelse. Dengang vi havde oplevet den 9. April 1940, var Ulrich som alle andre Danske i dyb Vaande. Kort efter blev det maget saa, at Oscar Geismar et Par Gange prædikede i Frederiksborg Slotskirke, hvor mange lyttede til hans aandsbaarne Ord.

Nu stod Slotspræsten for tredje Gang i denne Kirke og den Dag for at holde Mindetalen over Kay Ulrich. Han udtalte bl. a.: Naar jeg skal prøve i faa Ord at tegne et Billede af Amtmand Ulrich, vil jeg samle det om de Ord, *Thomas Kingo* indristede paa Søhelten *Niels Juels* Grav-

minde. De Ord kan skildre ikke blot Niels Juel, men ogsaa den gode, dygtige, danske Mand, vi i Dag steder til Hvile:

En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed,
af Ja og Nej og hvad man godt og ærligt ved.

Det er et Eftermæle i dansk Stil uden alle Fraser, men et Eftermæle, der karakteriserer de bedste af de Egenskaber, vort Folks bedste Mænd er i Besiddelse af.

En Mand af gammel Dyd . . . . Paa Kingos Tid betød Dyd noget andet og mere end nu, hvor det maaske kan synes en lidt mager Ros. Det betød Duelighed, Dygtighed og Evnerigdom, det var en Blanding af Evner og Arbejdsglæde, som var det inderste Væsen hos de bedste Mænd i den Generation, der løste Stavnsbaandet. Hver for sig kan disse Egenskaber være sjældne, i deres Sammenspil endnu sjældnere, men de prægede alle Kay Ulrich i hele hans Færd og førte ham frem til de ledende Stillinger, han indtog i Samfundet. Han havde den Evnerigdom, der lod ham overskue en Sag og skelne det egentlige fra det overflødige. Der er Mennesker nok, som kører fast i Smaatterier, men de dygtige smiler Smatterierne bort.

I Amtmand Ulrichs Øjne fandt man ikke blot Skarp-synet, men ogsaa det spøgefulde danske Smil. I sin høje Embedsstilling tillod han ikke Bagateller at blive mere end Bagateller, og han havde den Lykke, at han fandt sin Glæde der, hvor han havde sin Gerning. Det er en Forret, der kun er beskaaret de faa, men det fylder en dygtig Mand med en baade rig og munter Glæde. I denne Forstand var Amtmand Ulrich en Mand af gammel

Dyd, maaske rinder ogsaa de gamle Slægters Traditioner ubevidst i saadanne Mænd. Det er da ogsaa fra mangfoldig Side sagt, at Amtmand Ulrich forstod at overskue og finde det væsentlige, og hans lyse Smil vandt Hengivenhed hos de Mennesker, med hvem han samarbejdede, og hans Smil fik ogsaa Sagerne til at glide lettere, end de ellers somme Tider vilde.

En Mand af dansk Oprigtighed . . . Ja, der boede i Sandhed et dansk Hjerte i den Mand, om hvis Død vi her er samlet. Som den engelske Dronning *Marie*, der havde det mistede Calais indskrevet i sit Hjerte, havde Kay Ulrich Danmark, og han var ogsaa i forreste Række blandt dem, i hvis Hjerte 9. April stod skrevet med uudslettelig Skrift. Han følte Sorgen og maaske ogsaa Skammen over et undertvunget, nedværdiget Land, hvis Ære ogsaa var hans. Vi Danske undgaar stærke Ord, der i vore Øren let bliver Fraser, men derfor er vore Hjerter lige danske. De var bøjede under Sorg og Smerte, og derfor oplevede vi Befrielsen som den største Glæde, vi kunde opnaa. Saadan havde Kay Ulrich det. Hvad Danmark var og er, det blev os helt bevidst, da Nøden var over os. Det i usædvanlig Grad danske, der var over Kay Ulrich, tror jeg var det, der vandt ham saa mange Venner. Hans Klarhed, Smil og Lune var dansk fra inderst til yderst, saa vi smilede genkendende. Ja, det er saadan, vi er, naar vi er bedst, Lunets lyse Sønner.

En Mand af Ja og Nej . . . . Det skal forstaas saaledes, at naar Niels Juel stod paa sit Admiralskib, saa var det ikke baade-og, men et klart Svar, man fik. De, der lærte Amtmand Ulrich at kende, vidste, at naar han havde sagt Ja, saa stod det fast, ligesom et Spørgsmaal var afgjort, naar han maatte sige Nej.

Jeg læste i Gaar en Tale, Amtmand Ulrich havde holdt til Ungdom her i Byen, og hvori han mindede om et Ord af den store Reventlow, der talte med sin Gud, inden store Beslutninger blev truffet, og derefter frimodigt og sikkert gik til Dagens Gerning. Europas Lykke vilde i disse Skæbnemaaneder være vundet, hvis alle raadende gjorde ligesaa. Ogsaa paa det Punkt gik Kay Ulrich stille med sit. »Prøv at holde Munden lukket, at ikke Hjertet skal blive koldt,« sagde en kendt grundtvigsk Præst engang, og man kan sige, at Kay Ulrich holdt sit Hjerte varmt. Ogsaa Tilbageholdenheden i *Talen* om Forholdet til Gud var maaske de gamle Slægters Mærke. Naar Samtalerne med Gud er en Livets Nødvendighed, gaar man stille med det. Men mens Kay Ulrich boede i København, samledes han med sin Slægt Søndag efter Søndag i den Kirke, jeg havde den Lykke at være Præst ved. Vi talte ikke om det, men hvor var det en Glæde, at denne store, muntre Mand havde sit Gudsforhold. Det er denne Mand, der nu er gaaet saa tidligt bort, men skal man vælge mellem at falde i sin fulde Kraft eller at overleve sig selv, saa vil alle daabsglade vælge det første. —

Kisten blev baaret ud af gamle Gardere. Jordfæstelsen fandt Sted i Familiegravstedet paa Garnisons Kirkegaard i København.

Amtmand Ulrich fik senere sit Mindesmærke og det paa den smukkeste Maade. Kay Ulrich havde været Formand for Garderaargangen af 1913, og hans Kammerater ønskede nu at hædre hans Minde, idet de bad Professor *Utzon-Frank* om i Bronze at udføre et Portrætrelief af den afdøde Amtmand. Da Kay Ulrichs Garderaargang den 26. Maj 1953 fejrede sit 40 Aars Jubilæum, blev

Portrætreliefet afsløret paa Den nordiske Lejrskole, hvor ikke mindre end 121 af den afdøde Amtmands Kammerater af Aargang 1913 sammen med forskellige særligt indbudte var kommet til Stede.

Formanden for den nordiske Lejrskole, Amtmand *Saubrey*, bød velkommen, hvorefter Aargangsformanden for 1913-Garderne, Skovrider *P. Rosen*, tog Ordet og udtalte, at man havde ønsket at vise, hvor højt man satte den afdøde Kammerat Nr. 7 fra 4. Kompagni Amtmand *Kay Ulrich*, der med sine værdifulde Egenskaber havde været en selvskreven Formand for Aargangen. Man havde ønsket Portrætreliefet ophængt her i Lejrskolen, idet dennes Tilblivelse havde været *Kay Ulrich* en Hjertesag, som han havde ofret saa mange Kræfter paa. De Tanker, der er bærende for denne Lejrskole, talte til noget af det bedste i hans Natur, idet den skabte en Følelse af Samhørighed mellem Menneskene tværs over Landegrænserne. Idet Skovrider *Rosen* overdrog Reliefet til Lejrskolen, afslørede han Mindesmærket, der i sit mørke Materiale stod smukt paa den røde Murstensflade. Under Reliefet stod der: *Kay Ulrich. 1890—1948.*

Amtmand *Saubrey* takkede paa Lejrskolens Vegne, og Formanden for »Nordisk Lejrskoles Venner i Mindet om Amtmand *Ulrich*«, Overretssagfører *Carl F. Raaschou*, udtalte, at man ikke kunde have tænkt sig en skønnere Gave end dette Relief.

K I L D E R

En halv Snes af *Kay Ulrichs* bibliofile Smaaskrifter. — Frederiksborg Amts Avis. — Berlingske Aftenavis 27. Februar 1948. — Berlingske Tidende 28. Februar 1948.

VIII

NYT LIV I GAMMEL KULTUR

Nanna Gandil fortæller.

For halvandet Hundrede Aar siden gik man i nordsjællandske Landsbyer klædt i det, man kalder Folkedragter, og man dansede Folkedans i Storstuerne. Men Moderne skiftede. De smukke, farverige, men noget tunge og ubekvemme Kvindedragter maatte vige Pladsen for mere hensigtsmæssige Ting, og noget lignende skete med Mændenes Klæder. Det, Kvindernes Hjerter hang længst ved, var Guldnakken, som man kunde se ældre Koner bære langt ind i dette Aarhundrede. Men nu er ogsaa den gaaet af Brug, og vil man se, hvorledes man paa Landet gik klædt for halvandet Hundrede Aar siden, maa man ty til vore Museer.

Med Folkedansen gik det anderledes. Den gik af Brug paa Landet, men genopstod i Byerne. Der danses maaske ogsaa endnu en Smule Folkedans paa Landet, men man hører ikke meget til det. Derimod er dette smukke Stykke Bondekultur her og der dukket op i Byerne og med den Folkedragternes brogede Mangfoldighed.

Saaledes lykkedes det Folkedansen at erobre Christian IV's gamle Latinskole, siden 1903 benævnt *Frederiksborg Statsskole*. Det lader sig ikke nægte, at der var en betyde-

lig Afstand imellem de gamle lærde Skolers Kultur og Bondekulturen. Afstanden er der endnu, men den føles mindre, og dertil har i høj Grad Fru *Nanna Gandils* Arbejde bidraget. Hun har formaaet ved en Række betydningsfulde Egenskaber — først og fremmest Energi og Charme — at faa et Stykke til Dels hensovet, men værdifuld Landsbykultur forenet med den ellers noget reserverede akademiske Verden, saa de gik op i en højere Enhed. Den, der har fulgt dette Arbejde, vil forstaa, at det har krævet en Udholdenhed af usædvanlig Art. Det, Fru Gandil har udført, er noget af en Bedrift, en Bedrift, der fortjener sin Plads i Annalerne. Vi bad derfor 1960 Fru Gandil fortælle noget om sit Liv og sit Virke, og det indvilgede hun i.

Førend vi giver Ordet til Fru Gandil, maa vi fortælle lidt om hendes Slægt. Fru Gandils Forældre var Præsten *Frede Bojsen Jensen*, født 1861, og *Thyra Lauesgaard*. Faderen var Søn af *N. J. Jensen*, der var Sognepræst i Æbeltoft, hvor han oprettede en Højskole, som han ledede fra 1874 til 1891. Han er desuden kendt som Udgiver af en folkelig Verdenshistorie i fire Bind. Fru Gandils Moder var Lærerdatter og født i Sønderjylland 1865. Hun blev siden en kendt Forfatterinde og skrev mange Bøger. Vi kan her nævne de to Bind »Fra gamle Præstegaarde«, 1930—31. Ægteparret levede sine sidste Dage i Hillerød, hvor Bojsen Jensen døde 1941 og Thyra Jensen 1949. Nanna Gandil har altsaa Præsteblood i Aarerne, Slægten var grundtvigsk præget, og hendes Farmor var af den kendte Bojsenske Æt og hed *Nanna Bojsen*. Alt dette siger noget om hende selv.

Dette var Indledningen, og nu fortæller Fru Gandil:

Jeg er født den 10. Januar 1892 i Raabjerg Sogn oppe ved Skagen, hvor Far dengang var Præst. Det var en Lørdag Aften, Mor mærkede Veerne komme, men det var et forrygende Snevejr. Himmel og Jord stod i ét, Sne-driver laa højt, og det var umuligt at faa noget Køretøj af Sted. Da fik Far fat i en lille Barneslæde, lagde en Fodpose paa den og trak af Sted til Aalbæk, hvor Jorde-moderen boede. Men hun vilde ikke med. Det var ikke et Vejr at jage en Hund ud i, sagde hun. Efter nogen Par-lamenteren tog Far hende med Magt, satte hende ud i Fodposen og trak af Sted med hende. Han svedte, og hun skældte, men endelig naaede de den halve Mils Vej, der var til Præstegaarden. Alt forløb normalt. Hen paa Mor-genstunden blev jeg født, og det var en glad Præst, der et Par Timer senere stod paa Prædikestolen.

En afgørende Begivenhed i Fars Liv indtraf, da den kendte Fisker og Redningsmand *Lars Kruse*, som *Drachmann* har skrevet sin berømte Bog om, druknede ud for Skagens Nordstrand den 9. Marts 1894. Far var med til Begravelsen, der havde samlet en Mængde Mennesker, deriblandt talrige Journalister fra hele Landet. Stedets Præst, der tilhørte Indre Mission, holdt en almindelig Omvendelsesprædiken, som kunde være anvendt ved enhver anden Lejlighed, og nævnte end ikke Lars Kruses Navn. Da følte Far Varmen stige op i sit Sind. Dette kunde ikke være det sidste Ord ved Heltens Grav. Far stod op paa en Sten og holdt en helt ud improviseret Tale, hvis Hovedindhold var følgende:

Jeg vil gerne have Lov til at udtrykke min Ærbødig-hed for ham, som ligger her, fordi jeg føler, at han var noget stort. Jeg fik ikke Lejlighed til at faa sagt ham det, mens han levede, derfor vil jeg gerne sige et lille Ord

ved hans Kiste. Vær tro til Døden, saa skal du vinde Livets Krone! Det er, ligesom jeg i disse Ord hører hans Røst til os unge, som har Livet for os. Om Lars Kruse var en Kristen, det ved jeg ikke, det ved kun Vorherre, men han var tro til Døden i Livets Gerning.

Hvorvidt nu denne Troskab var udsprunget af en ædel Mands Stolthed eller Kærlighed til Jesus, det ved jeg heller ikke noget om. Det faar være det samme! Men et frisk og dejligt Minde har jeg bevaret om ham.

Bed den Bøn med mig, at Gud maa hjælpe os til ligesom Lars Kruse at være tro til Døden i vort Livs Gerning her paa Jorden og i det Liv, han har givet os i vor Daab.

Denne Tale vakte Opsigt. Journalisterne samledes om Far og vilde have hans Manuskript. Men han havde jo ikke noget Manuskript. Og saa maatte de referere, som de nu kunde, og ovenfor ser man Resultatet.

Denne varme Mindetale greb Folk om Hjertet. Den Præst vilde man høre mere af. Far blev efterspurgt som Foredragsholder, og da Skallerup-Vennebjerg Præstekald — mellem Hjørring og Lønstrup — blev ledig, blev Far opfordret til at søge Embedet og fik det.

Det blev rige og gode Aar. Mens Far var Præst der, døde hans Mor, og da hans Far faldt for Aldersgrænsen, flyttede han fra Æbeltoft og op til os. Han var lykkelig ved atter at faa Tilknytning til en Præstegerning. Far lod ham prædike en Gang imellem, og naar det skete, var Kirken fuld af gamle Mennesker. De kunde godt lide at høre en af deres egen Aldersklasse, mens Far derimod var god til de unge.

Gamle Jensen, som han blev kaldt, var en mild og venlig gammel Mand. Han kunde godt lide Børn, og i Skum-

ringen kom vi tidt op og legede hos ham. Det var ham, der bad Bordbønnen, der endte saadan: »Velsign os med din milde Haand, Gud Fader, Søn og Helligaand.« Da han en Dag havde fremsagt den, rørte jeg ved hans Haand og sagde: »Milde Haand — det er saadan en som din Haand, Bedstefar!« Det blev han meget rørt over. Der blev stor Sorg i Skallerup og Vennebjerg, da Gamle Jensen døde. Jeg var dengang syv Aar.

Der var megen Havgus deroppe, og der var saa megen Tæring. Saa døde den ene lille Pige ved min Side i Skolen af Tæring, og saa døde Pigen ved den anden Side. Far blev derfor bange for sine Døtre og søgte ned til de varme Lande, idet han blev forflyttet til Vignæs paa Lolland. Folkedansen, som jeg siden fik saa meget med at gøre, begyndte allerede i Vendsyssel, idet Mor, som altid skulde have saa meget at virke med, fandt paa at holde en Slags Sommerhøjskole for Bourgeoisipiger, som ellers ikke kom paa Højskole. Hun havde ti hver Sommer. Saa indbød Mor sin unge Broder, stud. med. *Svend Lauesgaard*, og hans Kontubernal fra Regensen, *Andreas Otterstrøm*, til at besøge os, og de kom op og underviste de unge, spillede Komedie og satte Humør i dem. De to var de første Folkedansere herhjemme. De rejste rundt for at samle Folkedanse og Melodier, og det var dem, der stiftede »Foreningen til Folkedansens Fremme« omkring 1901. De viste os Folkedanse og fortalte om, hvad de havde samlet sammen. Deres unge Begejstring smittede af paa os smaa Piger.

Saa kom Far til Lolland, og det var en Overgang. I Vendsyssel havde der været en rig Foredragsvirksomhed og andet mere, som Far og Mor tog sig af, men dernede var der ingenting og havde aldrig været det nogen Sinde,

men den frugtbare lollandske Jord og dens milde Klima gjorde Præstens fire Døtre og hans Søn sunde og raske.

Det var jævne Kaar, vi levede under. Det var et lille Kald, og alt var saa beskedent. Mine Forældre syntes, de skulde være saa umaadelig gæstfri. Vi var fem Børn, i to Aar havde vi en Plejebroder i Huset og hele Tiden en svag Slægtning, som ikke kunde klare sig selv. Der var mange Munde at mætte.

Far og Mor satte meget i Gang, men let var det ikke at faa Skub i Lollikerne, de var slet ikke vant til noget saadant. Mine Forældre stiftede en Foredragsforening med mange glimrende Talere, som alle boede i Præstegaarden. En Syskole for Smaapiger kom i Gang, Gymnastik for unge Piger ligeledes. Her var det, Mor begyndte at skrive Børnebøger. Hver Jul holdt de Fest for alle de gamle i Sognet, og her fandt Far og Mor paa, at de gamle i Stedet for at sidde og høre paa Opbyggelighed skulde aktiviseres. De skulde selv bidrage til Underholdningen. Den gamle *Bjørn Fisker* fortalte om sin Deltagelse i Treaarskrigen, det samme gjorde en Fynbo. Nogle sang gamle Viser. Den gamle Urmager — han blev af rapmuede Dreng kaldt Jens Urfordærver, fordi de mente, han fordærvede dem mere, end han lavede dem — spillede gamle Dansemelodier paa sin Violin. Saa bød Far en af de gamle Koner op, og pludselig var Dansen i fuld Gang. Saa kom alle de gamle Danse frem, Pirrevals, Sekstur, Det hvide Lam, Svejtrit med krydsede Ben osv. De gamle morede sig straalende og vi ikke mindre. I den stjerneklare Aften fulgte vi dem hjem.

Blandt Foredragsholderne fik vi ogsaa *Vilhelm Andersen*. Han læste *H. C. Andersens* »Elverhøj«, og han gjorde det mesterligt, men Brugs-Nora fandt ikke Behag

i det. »Saadan noget Barnepjat — at han int skammer sig.« Mor var ikke rigtig klar over, hvem der skulde skamme sig mest af de to — H. C. Andersen eller Vilhelm Andersen! Folk var ikke saa lette at stille tilfreds. Talerne fik intet eller saa godt som intet for deres Foredrag.

Men Mor maatte have mere at rive i. Hun fandt derfor paa at genoptage Tanken om de tidligere Sommerkursus for unge Piger. Hun havde under den første Verdenskrig en Sommer tyve Elever, ti danske og ti norske. Det var Piger, som ellers blev sendt til udenlandske Pensioner, men nu kom de i Stedet for tre Maaneder i en Præstegaard. De fik Foredrag, Undervisning i Sprog, Kjolesyning, Husgerning, Samaritergerning med mere. Der var 32 Rum i Præstegaarden, saa der var god Plads. Præstegaarden var halvandet Hundrede Aar gammel, og trods de talrige Rotter og Mus var der megen Poesi over den. Den blev betragtet som et Kulturcentrum, et Sted, hvor alle gerne vilde komme. Det vilde unge Studenter ogsaa. Først kom der en *Fabritius de Tengnagel*, og siden kom hans yngre Broder. Den ældste var gammel Studenteranger, og han fyldte Huset med Sang og Musik. Musik præsterede Far ellers. Han spillede alting efter Gehør. Det litterære tog Mor sig af. Hun læste højt om Aftenen — hver eneste Aften — *Dickens*, *Bjørnson*, *Lie*, ja, og ikke mindst *Henrik Ibsen*. Mor læste alle Ibsens Dramaer. Da hun læste »Et Dukkehjem«, hørte vi pludselig en Snøften. Det var lille Inga, der sad inde under Bordet og græd over Nora: »Mor, tror Du ikke, hun kommer tilbage?« Hun havde gemt sig derinde for at undgaa at blive sendt i Seng.

Far kunde ikke lide Jurister. Det stammede fra hans Studentertid. Han mente, de kom fra lidt andre og finere Kredse end de theologiske Studenter af den grundtvigske Retning, og saa gik det ham hverken værre eller bedre, end at tre af hans Døtre blev gift med Jurister. *Conrad Fabritius de Tengnagel*, der var Herredsfuldmægtig, blev gift med min ældste Søster, Signe. Hun var meget smuk. *Johannes Fabritius de Tengnagel* blev gift med Laura. Han blev siden Dommer i Helsingør.

En Sommer, da Mor havde det Kursus, jeg lige har fortalt om, brændte Præstegaarden. Det var en meget tør Sommer, en Gnist fra Skorstenen tændte, og i Løbet af 20 Minutter nedbrændte alle fire straatækte Længer. Der blev kun Tid til at redde Ting og Møbler fra een Stue, det var Havestuen, hvor Dørene kunde tages af. Slægtsmalerierne af *Biskop Bojsen* og *Budstikke-Bojsen* blev reddet. Vi havde flere Gange haft Kunstnere boende om Sommeren, saaledes *Sigurd Olrik*, *Vilhelm Rosenstand*, o. fl. De betalte for Opholdet med et Maleri. Nu stod vi ude i Haven og saa det altsammen brænde. Far havde et Bibliotek paa 2000 Bind, det gik op i Luer. Vi hørte Strengene springe paa Flygelet, vi saa Malerierne krølle sig sammen under Luernes Knitren, vi hørte Stabler af Tallerkener — københavnsk Porcelæn — falde sammen med et Brag. Det var en grufuld Oplevelse.

Jeg var privat uddannet Faglærerinde i Gymnastik og havde en Tid været ansat paa Frøken *Wintelers* Skole i Odense, men skulde netop nu tiltræde en Stilling i Nykøbing F. I ungdommelig Selvfølelse havde jeg sagt min Brandassurance op og sendt al min Bagage i Forvejen. Det brændte hver Trævl. Ingen, der ikke har oplevet det,

vil kunne forstaa, hvad det vil sige pludselig at staa uden andet end det, man stod og gik i. Ikke en Tandbørste, ikke en Natkjole, intet som helst.

Men ingen Mennesker eller Dyr indebrændte. I Huset var der to smaa spæde Børn og en lam Pige i en Rullestol, og de kunde jo ikke hjælpe sig selv, men ud kom de. Et stort Lyspunkt i Mørket var det, at hele Egnen sluttede op om os og hjalp paa alle Maader. De 20 unge Piger, der var paa Kursus, vilde ikke hjem. Vi flyttede saa til Guldborg, en Mils Vej derfra, og lejede en Missionshøjskole, som ingen Elever havde. Der flyttede vi ind med hele Historien, og Livet fortsattes. Men Mor gråd og mistede alt sit Haar, det voksede dog ud igen.

Da kom Folkedansen mig atter til Hjælp. Det var i min Sommerferie, Branden fandt Sted, saa jeg kunde fuldstændig hellige mig Arbejdet med at hjælpe Mor. Jeg lærte de unge Piger Folkedans, og vi gav Opvisninger i Guldborg, i Teatersalen i Nykøbing F. og i Bangs Have i Maribo, og det blev en Oplevelse for de unge Piger, det skabte Feststemning.

Da Sommerkursuset for de unge Piger sluttede, flyttede mine Forældre ind til Saksøbing og tog Ophold hos deres ældste Datter, der var blevet gift med Herredsfuldsmægtigen, og her blev de, til Præstegaarden var bygget op. Og jeg begyndte mit Arbejde som Gymnastiklærerinde ved Nykøbing Katedralskole. Der hos min Søster og Svoger lærte jeg *Valdemar Gandil* at kende. Han var By- og Herredsfoged samt Borgmester. Han havde iøvrigt den Glæde ved Nyordningen 1919 at blive folkevalgt Borgmester. Han og jeg kom til at holde af hinanden, og vi blev gift 1919. Det blev til halvtredie Aars lykkeligt Ægteskab. Gandil døde 1921. Jeg havde i

henved tre Aar været en god Mands meget elskede Hustru, og det har kastet Solskin over hele mit senere Liv.

I de Aar, jeg var gift, hvilede Folkedansen, men da jeg nu blev Enke, 29 Aar gammel, vilde alle mine formaaende Venner hjælpe mig ind i en Virksomhed. Det var ikke noget for en ung Enke at sidde og leve af en Enkepension. En vilde hjælpe mig ind i Overformynderiet, en anden vilde have mig til at være Tæller i Nationalbanken. Alt sammen meget sødt og venligt.

Men saa skrev Gymnastikinspektør *K. A. Knudsen* til mig: Stillingen som Gymnastiklærerinde ved Frederiksborg Statsskole er ledig. *Thyra Melskens* er blevet gift i Sommerferien. Søg den Stilling. Den Skole trænger til Dem, og De trænger til den.

Det sidste kom i hvert Fald til at passe. Jeg kom her til Skolen 1922, og her har jeg haft mit Virke i 38 gode Aar under de tre Rektorer *Ring, Jensen og Larsen*. De rent ydre Forhold paa den gamle Skole var tarvelige, hvad Gymnastiksal angik. Midt i Salen stod en stor Jernkakkellovn, og omkring den var der en kæmpemæssig Blikskærm, der med et voldsomt Bulder væltede et Par Gange i hver Time. Gymnastikredskaberne var faa og smaa, men der blev saamænd i mange Aar lavet rigtig god Gymnastik af søde, rare Piger. Men nægtes skal det ikke, at det var en dejlig Oplevelse at flytte ind i den nye Skole i de skønne Omgivelser.

Da jeg havde været ved Skolen nogle Aar, fandt jeg paa at tage Folkedansen op paa ny. Det var med Pigerne alene — jeg drømte ikke om, at det kunde lade sig gøre at overtale Drengene til noget saadant. Jeg husker den allerførste Opvisning, vi havde, det var i Skolens Sangsal, 1927 eller saa, for alle Skolens Elever. Bagefter kom

Rektor Ring hen til mig og sagde: »Det var smukt, Fru Gandil, det er noget, der er godt for de unge. De kan regne med min Støtte.« Og den gav han mig i fuldt Maal. Det var saa meget mere mærkeligt, som den Mand var fuldstændig umusikalsk og aldrig havde taget et Danse-trin.

Da jeg kom til Skolen, havde jeg seks gode Folkedragter, som jeg selv havde samlet. Til vor første Opvisning lejede vi de øvrige Dragter. De var dyre og daarlige, og saa var det, at jeg fik Idéen at lave en Dragtsamling til Skolen, og det tog næsten al min Fritid. Utallige Rejser ind til Nationalmuseet med Forespørgsler: Er det rigtigt, naar jeg gør saadan og saadan? Eller skal det være anderledes? Forespørgsler paa Vævestuer og meget andet. Det var et Slid, som den, der ikke har prøvet det, slet ikke kan fatte. Alle Gaver fra min Familie til Jul og til min Fødselsdag var til Dragter: 18 Sølvknapper til en Mandsvest, Tønderkniplinger, hjemmevævet Forklæde osv. osv. Mors Gaver var altid saadan noget. Hun rendte rundt til Antikvitetshandlere for at finde Ting frem, jeg havde Brug for. Alle mine Søstre gav ogsaa den Slags. I en lang Aarrække har jeg ikke af min Familie faaet noget personligt som Gave.

Skolens Elever var ogsaa søde til at finde gamle Ting frem. En kom med sin Oldemors gamle Hue, en med en Bul fra Kistebunden, en med en Vest osv. Men der skulde ogsaa Penge til for at faa Dragter kopieret. Saa var det, vi begyndte at lave disse Opvisninger, og der var Rektor Ring saa large, at han gav os Lov til at rejse rundt og vise Folkedanse. Vi var i Lillerød, Frederikssund, Helsingør, Asminderød og mange andre Steder. Vor Spillemand var en eller anden af Skolens Elever. Det kostede

jo ikke noget. Særlig husker jeg Lektor *Vagn Andersen*, der som Skoledreng spillede Klaver for os i Asminderød, mens hans søde musikalske Mor spillede Violin. Vi fik en glansfuld Oplevelse, Applaus, Kaffe og 30 Kr. med hjem. Tredive Kroner var dengang mange Penge. Af særlig Værdi var det, at de fælles Oplevelser knyttede os saa dejligt sammen.

Rektor Ring gjorde ogsaa en Rejse med os. Vi var i Fredericia, hvor en af hans gamle Studiekammerater var Rektor. Ved Kaffebordet efter Opvisningen tog to overgivne Piger deres røde Huer af og satte dem paa de to Rektors Hoveder — og de gik ind paa Spøgen. I Fredericia gjorde vi en Udflugt og saa den allerførste Begyndelse til Lillebæltsbroen. Fra Fredericia tog vi til Horsens, hvor Rektor *Clausen* tog imod os med en enestaaende Gæstfrihed. Derfra til Slagelse, og Ring var med til det hele.

Han var ogsaa med paa en Sydslesvig-Tur. Det var noget, Lektor *Berg-Sørensen* havde arrangeret i Forbindelse med en Lejrskoletur. Vi dansede paa Duborgskolen i Flensborg.

Det var *Berg-Sørensen*, der fik Drengene med ind i Folkedansen, og saa fik det først det helt rigtige over sig. Der skal jo nu engang en Karl og en Pige til at danse.

Tak, kære Rektor Ring, fordi De hjalp os over den første vanskelige Start. Det er altid Begyndelsen, der koster. —

Der var tre Ting, det drejede sig om. Det første var at faa baade Dreng og Pige til at træde Dansen, det var efterhaanden lykkedes. Det andet var at samle Dragter fra hele Landet og i enhver Henseende korrekte. Det gik godt fremad. Men det tredje — og ikke mindst vigtige —

var at indsamle de gamle Danse, og de var næsten glemt. Nu skal jeg fortælle, hvordan det gik til, at vi fik lært at danse »Hanegal«. Det er en Historie for sig, og den lyder saaledes: En Dag for mange Aar siden kom en Elev til mig med sin Bedstefars gamle lasede Spillemandsbog, hun var særlig optaget af en Dans, »Hanegal«, der havde saadan en morsom Melodi, hun syntes, der lød som et Hanegal i den.

Efter at have hørt Melodien blev jeg straks Fyr og Flamme for at faa Dansen opsnuset. Vi satte et længere Opraab i samtlige nordsjællandske Blade og efterlyste en, der kunde huske den. Ikke een meldte sig. Til vor Opvisning kort efter, hvor 500 Mennesker var samlede, spillede vi den for at støtte Folks Hukommelse. Der blev tilmed udlovet en Belønning — men stadig ingen meldte sig — det var nedstemmende.

Nogen Tid derefter blev jeg ringet op, om ikke vor Skoles unge Folkedansere maatte komme ud til — naa ja, Stedet kan være det samme — og give en Opvisning. Jeg svarede, som sandt var, at Eleverne havde været til saa meget, og nu gjaldt det om, at de samlede sig om Skolearbejdet — ret en dydsiret Lærerindetaale. Men nu kom Damen frem med den Trumf, hun havde i Baghaanden: Hvis vi vilde komme, saa skulde hun skaffe fire Par ældre Mennesker, der alle kunde danse Hanegal. Det afgjorde Sagen. Vi tog derhen, og efter vor Opvisning kom jo saa det spændende Øjeblik, hvor vore Krav om Hanegal rejste sig.

»Hanegal! Hanegal!« saabte de unge i Kor. Men saa viste Vanskelighederne sig, for »Pedersen« sad oppe paa Balkonen og vilde ikke ned. Han var gammel, sagde han, og ikke let paa Benene længere, han kunde ikke saadan

som de unge. Der maatte megen Nøden og Pressen og Overtalen til. Det tog et Kvarter at faa Pedersen ned. Men saa var det galt med Rasmussen, han havde et tre Meter langt uldent strikket Tørklæde om Halsen og sagde, at han var meget forkølet. Der maatte tre af de sødeste Piger hen for at forhandle med Rasmussen og trække ham ud af Halstørklædet. Med selve Kvadriljen gik det glattere. Havde de været sendrægtige at faa i Gang, saa var de til Gengæld rappe til at danse, og saa var endda tre af Parrene op imod de 70.

Naar man kender Hanegal, ved man, hvor utrolig svært det er at følge med i Tempoet, og hvor vanskeligt det er at indvinde det, naar man er kommet lidt bag efter. Danset paa rette Maade er Hanegal som det nydeligste Urværk — hver Tak griber ind til rette Tid.

Vi holdt ligefrem Vejret i Spænding, og da de ældre forpustede sluttede, bragede Bifaldet. Nu gav vi dem lidt Tid til at sunde sig, og saa bad vi de ældre Herrer tage vore unge Piger, saa skulde »Drengene« tage Konerne, og paa den Maade skulde de unge faa Dansen lært. Kvadriljen med de ældre Herrer gik glimrende, men det gik ikke saa godt med vore Drengene. De forklarede mig bag efter, at det var umuligt at danse Hanegal, naar alle Damerne saa ens ud — sort Kjole og Guldbrosje. I Kæden snurrede de hele Tiden rundt med de forkerte Damer. Det var dem umuligt at kende deres egen.

Hanegal er den mest sveddryppende Dans, jeg kender. Den faar mig til at tænke paa en Beskrivelse hos *Holberg*, det er i »Mascarade« anden Akt, fjerde Scene, hvor *Leander* betror *Henrich*, at han er blevet dødelig forelsket paa *Mascaraden*. Saa siger *Henrich*: »Jeg er ogsaa forlibt udi adskillige Piger; men da jeg kom til at dandse, svede-

de jeg Kjærligheden bort. Jeg var færdig at døe af Kjærlighed til En, som jeg tog op til *Hane-Dandsen*, men inden den lange Dands kom til Ende, gik der saa meget Cupido ud ved Sveed, af alle Ender paa mig, at jeg ikke gad see den Pige for mine Øien.«

Saa vidt Holberg.

Jeg har prøvet hos de højeste sagkyndige at hørte Oplysninger om den af Holberg nævnte »Hane-Dands«, men alle Oplysninger var behæftet med saa mange »maaske«, »kan formodes at«, »har eventuelt været« osv., at det hele fortoner sig i Taagen.

Paa Hanegal passer Holbergs Beskrivelse aldeles udmærket. Jeg kan forsikre, der gaar Cupido sig ogsaa en Tur, Venskabet undertiden med (for en kortere Stund). Hos os ender Hanegal ofte med vild Diskussion om, hvem det var, der kludrede og ødelagde Kæden. —

Om en anden nordsjællandsk Dans, »Skotsk Kvadril« kan jeg maaske fortælle en anden Gang. Den var lige saa svær at grave frem som Hanegal, og Æren for den tilkommer en af Folkedansens varmeste og dygtigste Forkæmpere, Børnehaveleder Frk. *Valborg Jensen*, Nyhuse. Efter den megen Besvær med blot een eneste Dans maa jeg sige, at ved Tanken om alle de mange utrættelige Indsamlere Landet over, der samler Stof til heie Hefter, fyldes jeg af den dybeste Beundring. —

Berg-Sørensen fik startet Foreningen »Frederiksborg Statsskoles Folkedansere«, der omfatter tidligere og nuværende Elever. I Bestyrelsen sidder tre Lærere — Berg-Sørensen er Formand — og fire Elever, to nuværende og to gamle. Vi har 125 Elever til Folkedansen, vi har Øvelsesaften 6 Gange i Løbet af Vinteren.

Ogsaa de to sidste Rektorer har været forstaaende over

for dette Arbejde. *Rektor Jensen* sørgede for, at der paa Tegningen til den nye Statsskole blev et godt stort Lokale til Opbevaring af vore Folkedragter, og det var en stor Dag for mig, da *Rektor Larsen* slog Døren op til det store dejlige Lokale med Hylde fra Gulv til Loft, hvor de halvfjerdsindstyve Dragter, som jeg efterhaanden har samlet, nu opbevares. De er brandforsikret for 70.000 Kr., men de er jo faktisk uerstattelige. Det har taget 40 Aar at samle dem.

Vi har omtrent hele Danmark dækket med Dragter. Vi har fra Salling, Fanø, Sønderjylland, Fyn, Langeland, Lolland, Falster, Møn, Amager, Sjælland — og naturligvis især fra Nordsjælland. Det er sjældent, vi faar en hel Dragt foræret. Man faar en Dragtdel, og saa maa man arbejde det op. Paa Frilandsmuseet i Lyngby har vi danset utallige Gange, og der er altid mange Tilskuere, naar var unge optræder. Vi har været paa den internationale Højskole i Helsingør, og her traf vi en tysk Doktor, Leder af Jugendgruppenleitchule i Bündheim i Harzen, og dertil blev jeg indbudt til at komme med en lille Flok Folkedansere. Forbundsrepublikken indbød sammen med nogle unge tyske Folkedansere ogsaa et Hold engelske Studenter. Det var et meget fornøjeligt Stævne. Vi underviste hinanden i hver sit Lands Folkedanse.

Bekendtskabet med disse unge engelske Folkedansere var os til stor Glæde. De indbød os til at komme til Bristol, og en følgende Sommer indbød vi dem til at komme her til Hillerød. Senere kom der paa Foranledning af *Rektor Larsen* nogle Sangere fra Wales i Besøg paa vor Skole, og det resulterede i en Invitation til Wales. Det blev Adjunkt Fru *Sabl Nielsen*, der med en Flok Folkedansere foretog denne Rejse for at deltage i et

stort internationalt Stævne. Det blev en stor Oplevelse. Hun er en ung og dygtig Kraft. Alle mine Kolleger støtter vort Arbejde.

Store Oplevelser har vi ogsaa i de senere Aar haft her til Lands. Hvert fjerde Aar afholdes der et stort Gymnastik- og Idrætsstævne for Gymnasiaster, og hertil er som den eneste Skole Frederiksborg Statsskole indbudt til at vise Folkedanse. Vi var i Fjor Sommer i Odense, hvor man viste os den Hæder at sætte os i Spidsen for de 3000 Elever ved Indmarchen. En anden minderig Oplevelse havde vi ved den nye Statsskoles Indvielse den 10. Oktober 1959, hvor halvfjerds Dreng og Piger paa Trapper og Gange præsenterede vore Folkedragter — et farverigt Skue af dansk Ungdom . . . .

Fru Gandil standser, læner sig tilbage i Stolen og ser langt. Fyrretyve Aars Arbejde og Spænding glider forbi hendes Blik. Men Udholdenheden har baaret Frugt, og megen Glæde er skabt i de unges Sind. At der ogsaa er skabt Glæde i de ældres, vidner de udsolgte Huse om, der altid har fulgt Fru Gandils Opvisninger. I den Forbindelse har *Nordsjællandsk Folkemuseum* ogsaa sin Tak at bringe. Den 2. April 1925 indviedes Husmandsstedet paa Jægerbakken. Den 6. Juli 1940 aabnede vi Dørene for Museets anden Afdeling, Udstillingsbygningen, Det nye Museum, som det hedder i Folkemunde. Og ved den Lejlighed var Fru Gandil og otte af hendes kønne Piger med til at kaste Glans over Festen. Der blev holdt Taler naturligtvis, men desuden serverede Fru Gandil og de otte, alle iført farverige Folkedragter fra Nordsjælland, Vin og Kransekage, og det gav i dobbelt Forstand Festen Kulør. Vi mindes dem med Glæde og Tak. Det siges ogsaa, at de unge Piger husker denne smukke Sommerdag.

Det siges desuden — men det kan jo være et løst Rygte — at man langt senere fandt Kransekagekrummer i Pigernes Lommer.

Søndag den 28. Februar 1960 holdt Fru *Gandil* sin sidste Folkedanseopvisning paa Leidersdorff. Fru *Sahl Nielsen* fremførte en Del af Dansene, Fru *Gandil* andre, Adjunkt Frk. *Noring* sad og legede paa Flygelet, som var Instrumentet en Del af hende selv, og Fru *Gandil* underholdt ind imellem med Fremstilling på lollandsk og nord-sjællandsk Dialekt. Efter Sigende kan hun ogsaa Jydsk. Det blev en festlig Aften, en værdig Afslutning paa mere end en Menneskealders Idealisme og strengt Arbejde. For et Par Aar siden udtalte Rektor *Hans W. Larsen* ved en tilsvarende Lejlighed, at Fru *Gandil* havde skabt *nyt Liv i gammel Kultur*. Vi bekræfter gerne Rigtigheden heraf.

INDHOLD

	Side
Forord	5
I. M. C. Holm	7
II. Erindringer fra Tikøb, Helsingør og Hillerød	
L. M. S. Østergaard beretter	42
III. En Arbejderkvindes Erindringer	
Madam Jørgensen i Bakkegade	104
IV. Dr. Harboe.....	130
V. Livet i et gammelt Købmandshjem	
Jenny Wesenberg-Lund fortæller	146
VI. Laurids Hansen til Minde	157
VII. Kay Ulrich	178
VIII. Nyt Liv i gammel Kultur	
Nanna Gandil fortæller	198

Paa Omslaget: Det gamle Raadhus i Hillerød. Tegning af *Kr. Kongstad i Hillerød By*, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1925.

ANDERS UHRSKOV

En Bog om Byskov

1960, 159 Sider, ill., Kr. 15,75

Et Liv i Arbejde

Nogle Erindringer. 1963. Udsolgt.

Landsbyfolk

1964. Udsolgt.

Købstadfolk

Otte Kulturbiografier af Mænd og Kvinder fra
Jylland, Fyn, København og Nordsjælland

Faas i alle Boglader

HANS TOFTES BOGHANDEL, HILLERØD
